

De gamla tidningsartiklarna nedan

anknyter främst till Malax, men även artiklar av mer allmänt intresse ingår. Artiklarna och notiserna är numrerade för lätt hänvisning. Tidningssidor med intressanta artiklar har **Birger Ingman** (Smedsby) sökt fram på internet, **Martha Bonn** (Gävle/Malax) har skrivit av artiklarna (ett jättejobb!) och **Göran Strömfors** har gjort pdf-filer av materialet, som museiföreningens webmaster **Karin Malmsten-Rivieccio** infört på hemsidan. Artiklarna 98–145 har sammanställts under oktober och november 2021. Läsnöje!

Från stora ofredens dagar.

98

Ett märkligt äktenskapsmål vid tinget i Malax 1731.

Vid sommartinget i Malax år 1731 inställde sig en ur fångenskap föregående sommar hemkommen man, som kallade sig Matts Mattsson och påstod sig vara son till nämndeman Matts Söderman i Pörtom by, hörande till Närpes pastorat. Matts Mattsson Söderman hade varit med i slaget vid Napo by i Storkyro den 19 febr. 1714 och blev där tillfångatagen och fördd till Ryssland. Dessförinnan hade han gift sig med en Maria Mattsdotter, som stannade kvar i Pörtom efter mannens bortförande. En vöråbonde återkom visserligen efter sju års fångenskap, men av Matts Söderman och de andra fångarna hördes ingenting, varför man allmänt började antaga att de dött i Ryssland. Efter rannsaking i Storkyro den 11 april 1722 och vid Vörå ting i oktober samma år, utgav häradshövding Jonas Mollin den 24 mars 1724 en attest om att alla de bönder, som i Storkyro slag 1714 blivit fångna med döden avgått, en dödsförklaring alltså. Efter denna dag tillät därför såväl kungl. hovrätten som konsistorium berörda fångars änkor att inträda i nya äktenskap. Efter tio års änkestånd blev också Matts Södermans änka Maria Mattsdotter 1724 av kyrkoherden i Närpes hr Gabriel Arenius sammanvigd med borgaren Anders Mickelsson Norrman från Kristinestad.

Såväl Anders Norman som hustrun hade nu efter stämning infunnit sig till tingsstället i Malax, varvid Matts Mattsson yrkade att återfå sin hustru Maria Mattsdotter och att dennas under hans frånvaro ingångna äktenskap med Norman måtte förklaras ogiltigt och därför av rätten förklaras upplöst.

Nu var det Maria Mattsdotters skyldighet att svara, och i sina båda mäns närvaro avgav hon inför rätten både muntligt och skriftligt sitt påstående, ”att hon ingalunda igenkänner denna Matts Mattsson eller någonsin med honom varit vigd, utan lärer hennes förra man, som rätteligen bar namnet Matts Mattsson och var nämndeman Matts Södermans son i Pörtom, antingen vid Kyro aktion omkommit eller sedermera under fångenskap död blivit”, till vars styrkande hon inlämnade en kopia av häradshövding Mollins förenämnda dödsförklaring. Att denne föregivne Matts Mattsson icke var hennes förra man ansåg hon även bevisat därav att han vid sin hemresa uppvisat ett pass, vari hans namn var antecknat till Gabriel Larsson Lund, hemma från Åbo län. Ytterligare inlämnade hon en av rådmannen och tullnären i ”Kristina stad” Lars Schepper utfärdad attest, att denna man vid sin ankomst till nämnda stad den i nästl. juni företett sitt pass med ovannämnda namn, men på tillfrågan sade han sig vara från Pörtom by i Närpes socken. Vidare hade han frågat efter framlidne prosten Thauvonius i Närpes och en bonde ”Våtskiägg” kallad i samma socken, men om någon präst vid hans utmarsch varit vid kyrkan i Pörtom by, hade han icke vetat. För rådmann Schepper hade han sagt sig vara ogift, och under sin vistelse i staden prostituerade han sig som en ursinnig människa.

På grund av dessa omständigheter och då Maria Mattsdotter icke kände sig dragen till denna man och ingalunda ville skiljas från sin nuvarande man Anders Norman, med vilken hon i god sämja och kärlek levat i sju års tid, sedan hon ända från 1714 till 1724 levat i enslighet och alltid sig ärligen förhållit.

Anders Norman anhöll med fullt allvar att få behålla denna sin nuvarande hustru tills döden skulle skilja dem åt. Om denne Matts Mattsson varit hans hustrus förra man vet han icke, men av vad sin framkommit tvivlade han starkt därpå.

Nu hördes nämndeman Matts Söderman, som berättade, att hans son Matts Mattsson varit gift med denna Maria Mattsdotter och blivit fången och bortförd från Kyro slag. Om denna nu hemkomna är hans son, har han något tvivlat och är ännu litet osäker. Av hans ansikte samt ålder, 45 år, drager han numera till honom någon känsla, men då han först träffade honom i nästa by Övermark, kände han honom icke. Matts Mattsson låg då och sov, och när han steg upp, kunde Söderman icke känna igen honom, och han blev icke egentligen hälsad av den föregivna sonen. När Mattsson tillfrågades om han kände Söderman, svarade han: ”den måste vara värre än en hedning, som inte känner sin fader”. För övrigt hade han sådan kunskap och minne av vad han på denna ort hört och sett före Storkyro slag, att Söderman ej ansåg sig kunna förskjuta honom, utan håller honom som sin son.

Det omnämnda respasset företeddes och befanns vara utskrivet av landshövding Friesenheim den 23 februari 1731 och sålydande:

”Så kom för detta soldaten av uppbådsfolket i Åbo län Gabriel Larsson Lund, vilken under framfarna krigstid blivit fången och nu först utur samma fångenskap ifrån Ryssland anlant, ärnar vidare fortsätta dess resa till berörde födelseort i Åbo län, att han 4 år sedan uti Lithauen blivit omdöpt och kallad Lari, vonof lund, som skall vara detsamma som Gabriel Larsson, vilket namn han ock för landshövdingen uppgav och som infördes i passet.

Nämndeman Söderman berättar ytterligare, att hans son före sin fångenskap skurit sig med skära i vänstra handen, så att han fick ett ärr, och vidare hade han ett ärr på ena foten. Denne Matts Mattsson hade även likadana ärr både på foten och vänstra handen, varigenom Söderman ännu mer styrktes i tron att denne Matts Mattsson var hans son.

Sist blev Matts Mattsson förhörd om vad han varit med om i fångenskapen och berättade då att han i Storkyro slag blev sårad i huvudet, varav han erhållit ett ärr, som han uppvisar. Som fånge fördes han av ryssarna genom Åbo, Helsingfors, Borgå, Fredrikshamn, Viborg, Riga och Reval till Moskva. I Moskva var han i åtta år, varefter han såldes till Turkiet, där han i Konstantinopel och andra orter under träldom vistades i 10 år, och rymde därifrån för 4 år sedan. Något felaktig var hans berättelse om Röda- och Svarta haven och deras läge, delvis också hans beräkning av träldomstiden.

Nämndeman Söderman klagar att Mattsson är orolig och vill föga arbeta.

Nämndeman Melam Klockar berättar sig hava talt med Södermans son, när han ifrån Storkyro slag bortfördes härigenom och märkte icke att han skulle varit sårad.

Mera kunde icke utredas i saken. Som slutpåstående framhöll Maria Mattsdotter, att denne icke är densamma, med vilken hon varit vigd, och begär att från hans tilltal bliva fri. Hon hade inga barn med någondera av sina män.

Matts Mattsson upprepar sin anhållan att bliva förlupen till sin hustru.

Rätten hänsköt denna äktenskapstvist till högv. domkapitlets välmogna avgörande efter kap. 15 i kyrkolagen.

Hur den slutliga domen lydde är obekant. En krånglig sak var det i varje fall att avgöra om Matts Mattsson var en bedragare eller om han hade rätten på sin sida.

Malax Anmärkningsvärda händelser Slagsmål uti Malax socken Wasa Tidning 28.9.1839

Anmärkningsvärda händelser

99

Under sistlidne Augusti och innevarande September månader hafva följande händelser af anmärkningsvärd beskaffenhet inträffat uti detta Län: Den 4 Augusti drunknade Torparensen Matts Kronlund under simning uti Esse å i Pedersöre Socken. – Den 5 blev förre Soldaten Henric Pispå uti Keuru Socken och, den 18, Torparen Michel Carlsson Buss uti Malax Socken, under slagsmål så svårt sårade, att fara varit om deras lif. – Natten emot den 8 Aug. nedslog åska uti Bonden Matts Gros i Nerpes Socken boningsrum, utan annan påföljd, än att eldstaden blef förstörd, och den 17 nedbrann af lika orsak en hölada uti Malax Socken. – Den 12 Aug. förstördes genom våld en Bonden Samuel Korpi i Lappfjerd Socken tillhörig ribyggnad, med till tröskning insatt säd. – Uti Wiitasaari Socken har åbyggnaden å Bonden Johan Turpeins ägande Partala Skattehemman genom våld afbrunnit. – Uti Wörå Socken har Bondesonen Johan Ericsson Jåfs under simning drunknat, äfvensom Sjömannen Eric Hurin, den 19 Aug. omkom på lika sätt uti denne Stads Brändö hamn. – Den 12 Aug. har Bonden Jonas Svarfvar uti NyCarleby socken, i följd af andras handaverkan aflidit. – Den 13 begaf sig nittio års gamla Sytningsqvinnan Susanne Ivarsdotter Siiro, i Lappfjerd Socken, till skogen för att plocka bär, och blef dagen derpå återfunnen död, utan tecken till yttre våld. – Den 23 Aug. har Klockaren Matts Saxberg uti Keuru Socken, åtföljd af sin dräng, begifvit sig ut på sina ägor, för att freda dem för våldbete, och derstädes anträffat omkring tjugu års gamla vallflickan Eva Maria Mattsdotter, samt, enligt egen uppgift, särskilda resor luggat henne, som genast derefter på stället afled; och har, vid anställd Läkarebesigtning, blifvit utredt, att Eva Maria Mattsdotters död härrört af hjernskakning, som åstadkommits af henne tillfogad luggning och slag å högra sidan af hufvudet, i förening med förskräckelse och annan tillfällig disposition, som bidragit att öka hennes retlighet; i följd hvaraf Saxberg blifvit af nämnde Sockens Härads-Rätt till döden dömd. – Uti Lappfjerd Socken har Torparemågen Isaac Wähäharos sex års gamle son vådeligen fallit uti en brunn och drunknat. – Den 29 Aug. hafva Torparen Johan Westerback och Torparensen Johan Backfalk uti Nerpes Socken, samt Inhyseskarlen Jacob Häggström, förre Bonden Matts Kejsar och Sytningsmannen Michel Heiks uti Wörå Socken drunknat sålunda, att båtarne, hvarmed de voro stadde på fiske, genom stark storm kantrat. – Den 15 September afbrann en Bonden Isaac Kaukonen uti Storkyro Socken tillhörig ribyggnad med till tröskning insatt säd, och natten emot den 16 samma månad har den olyckshändelse inträffat, att, enär Inhysesqvinnan Lisa StorpPASSI jemte Bonden Isaac StorpPASSIS två års gamla flickebarn, sittande uti en med häst förespänd kärra, skulle med färja färdas över Storkyro å, hade hästen skjutit kärran ifrån färjan uti ån, hvarest Lisa StorpPASSI och barnet omkommo.

Baptistdop i Malax

100

– **Ett baptistdop i Malax** egde för ett par veckor sedan rum, derwid 14 personer läto omdöpa sig i ett sund wid Gåsgrundet i derwarande skärgård. De följdes dit af en stor skara menniskor, af hwilka några gjorde gäck af de affälliga, andra sökte öfwertala dem att wända om. Dertill läto de dock icke förmå sig och förrättningen säges ha försiggått sålunda: Döparen, Jakob Rewahl, en ung man af dem, som sistlidet år läto döpa sig wid Wasklot i Wasa, gick ut i wattnet till midjan. De, som skulle emottaga dopet följde honom dit, några i sender. Twå af dessa fattade nu tag i en af de öfriga så, att den ene höll honom eller henne i nacken, den andra om bröstet, hwarwid neddoppandet skedde ryggglänges, under det döparen, utsträckande sin hand med två uppsträckta finger, uttalade orden: i namn faders och sons och den helige andes. Gamla qwinnor hisnade derwid och skreko af förskräckelse. Efter hemkomsten utdelades till de nydöpta nattwarden, hwarförutan förrättningen icke anses wara fulländad. Så berättas tillgången ha warit i Malax.

Af de sålunda till baptismen öfwergångna war blott en person, en qwinna, hemma från Malax; de öfriga 13 dels från Korsnäs, dels från Petalax. – Några lära sedan ha ångrat sig och råkat i stor själsångest. De skola ha förklarar sig willige att återgå till den evangelisk-lutherska kyrkan och önska blott få en grundligare kristendomsunderwisning, än den som kommit dem till del. Måtte den gifwas dem och alla andra, som wackla, ty i främsta rummet är det bristande religionskunskap, som är orsaken dertill, att så många affall från vår kyrka nu för tiden ega rum.

Malax Barndomsminnen från Malax VBL 20.11.1949 no 254

Barndomsminnen från Malax.

101

Ordet jul har stor och förunderlig makt. Det anslår de känsligaste strängarna i människors hjärtan. Det väcker minnen till liv från flydda tider, minnen från barnaåren och barndomshemmet. Hur länge man än lever, finns barnet kvar i själen varje jul.

Ni kära anförvanter och landsmän på andra sidan världshaven, i juletid går våra tankar och bästa välgångsönskningar till er. Säkert är förhållandet detsamma för er. Vid juletid tänker vi också mera på hemmet och julfirandet där.

Ni minns hur vi klädde granen fin till festen i hembyns skola. Ännu efter årtionden kommer vi ihåg den vita slöjan med guldkant, som hade hedersplatsen i granen. På mitten av slöjan var också i guld textat den första julsången, som sjöngs på vår jord av änglarna: Ära vare gud i höjden och frid på jorden till människorna ett gott behag.

Julmorgonen var för oss barn en stor upplevelse, när vi tryggt lade vår lilla hand i mors eller fars starka hand och vandrade vägen till Herrens tempel. De levande ljusen med sin värmande låga, psalmsången och orgelns brus gjorde ett livligt intryck på barnasinnets. Högtidligt och

gripande var det, när församlingens kyrkoherde med sin bärande röst begynte sin predikan: Den signade dag som vi nu här ser av himmelen ned till oss kommen.

De glimmande ljusen i stugans fönster var som en symbol till julsången: Nu juldagsmorgon glimmar, jag vill till stallet gå, där Gud i nattens timma ren vilar uppå strå.

Ett julminne är också den vackra bjällerklngen från de många hästarna med släde och passagerare som sökte sig till julottan och den brinnande facklan i varje släde, som lyste dem vägen till helgedomen i den tidiga julmorgonen.

Så gick julen snabbt, alltför fort tyckte vi barn. Tjugondag Knut dansas julen ut. Den dagen gick ofta en lappbrud genom byn, och på kvällen dansades det med bruden i någon bondgård.

Vi barn ville också ha någonting roligt. En gång klappade vi i stugknutarna julen ut. Vi klappade också i Bentas-Britas stugknut. Mindre glad kom hon ut på trappan. ”Välsigne er ungar, sade hon, ni sku borda ha stryk bå ti böxor och tröj, tå ni klappar så hårt, så kafekoppa stritta från kärelhylllo.” Förstås det där om kaffekopparna var ju bluff.

Roligt hade vi vackra månskenskvällar i kälkbacken, eller när vi delade oss i två parter och lekte hälften in och hälften ut. Den ena parten gömde sig och den andra sökte. Vi gömde oss i riar, halm- och hölador och under loggolv och ibland tillsammans med kalvar och får.

Å, vad det var roligt om somrarna, när vi gick på åkerrenen och plockade blommor till buketter och kransar, eller när vi byggde små beteshagar för våra husdjur. Våra får var torra och magra och utan ull, men de var också bara tall- och grankottar med fyra träpinnar som ben. Samma sak med korna, de var också hårda och beniga och ständigt i sin, men de var också bara käkben från kohuvud, vilka var våra leksakskor.

Ofta kommer jag ihåg en vacker sommardag. Det hade just fallit ett milt regn. Vi lekte alla roliga lekar, som skära havren och sista paret ut samt många andra. Till sist visste vi inte, vad vi skulle leka. Då föreslog en flicka, som var litet äldre, att vi skulle hålla bröllop. Bruden måste vara ung och som vår Neger brukar säga i mycket behaglig ålder. Eftersom jag var yngst, blev jag brud vid fem års ålder. Brudklänningen var en halvyllekjol med liv utan ärmar, slöjan en gammal gardin och kronan en maskroskrans. Brudgummen, en jämnårig gosse bar endast byxor och skjorta. Barfota var vi bägge. Som brukligt var den tiden gick vi också i brudstugor med andra småflickor och pojkar som brudfölje. Framför gick en liten spelman, som spelade på en kamm: Jag lyfter ögar mot himmelen. I sanning en underlig bröllopsmarsch. Särskilt minns jag en gammal man Nystu-Matt. Han sköt glasögonen högre upp på näsan och småskrattade. Jaså, du är brud i dag, du har alltid hört så snällt på, när jag berättat om min färd med häst och släde till Petersburg, så du skall få en hel tiopennisslant. Det låter som en saga, men nämnda Nystu-Matt hade verkligen under nödåren på sextioalet varit till Petersburg och köpt mjölmattor.

Det är så många, många minnen jag vill berätta, men det blir väl för mycket på en gång. Mycket vore att skriva, t. ex. om valborgsmässodagens konsert med koskällor, fårskällor, storklockor och bjällerklaver på bröstet.

De vackraste minnena från Malax är ändå de böljande sädesåkrarna och de blommande ängarna. Många kvällar, när skymningen lade sin lätta slöja över bygden, har jag stått och sett de tunga, mogna axen böja sig för aftonens sista bris. Från varje teg tyckte jag mig höra röster

av lov och tack till Honom, som gjort allting så väl, och mättar oss med sitt goda. De vackra rågsfylarna på åkern och ljudet av slagan på logen i den tidiga höstmorgonen kan jag aldrig glömma.

En hjärtlig julhälsning till mina kära i Chicago och barndomsvännen Mary.

a –

Malax Bilolycka i Malax VBL 14.6.1949 no 119

Bilolycka i Malax.

102

Lastbil med bröllopgäster gjorde volt i diket. – Två svårt skadade. – Chauffören försvann.

Klockan halv fyra natten till måndagen inträffade i Malax en allvarlig bilolycka. En ung chaufför - - - från Roparnäs, Vasa, hade varit på en bröllopsfest i Malax, Långåminne, och på morgonen körde han med lastbil ett sällskap till Malax. I lastbilshytten satt fyra personer och på flaken fem. I en skarp kurva i Övermalax, i närheten av Solhem ungdomshus, förlorade chauffören, som var något påverkad av alkohol, herraväldet över bilen, som körde rakt ut i diket, där den gjorde en helvolt och delvis ramponerades.

Passagerarna blev mer eller mindre skadade. En del klarade sig undan den vådliga färden med blånader och skrubbsår och kunde fortsätta hemfärden med andra bilar, sedan de omsetts av till olycksplatsen kallad läkare, men två, därav en dam och en pojke var så allvarligt skadade, att de måste transporteras till sjukhuset i Vasa.

När paniken på olycksplatsen var förbi, befanns det, att chaufför - - -, som är i 21-årsåldern, försvunnit. Han hade efter olyckan sprungit bort, och då det berättades, att han uttalat hotelsen att han skulle ta livet av sig, igångsattes i går skallgång efter honom.

- - - påträffades i går vid 15-tiden i Västerbränno ca 7 km från olycksplatsen. Han hade irrat omkring i skogen och var omtöcknad av den chock och de skador han erhållit vid dikeskörningen.

Polisen tog hand om honom men kunde ännu inte anställa något förhör. - - - fördes till Vasa för att få sina skador omsedda.

Malax Bref från Malax Österbottniska Posten 17.7.1884 no 29

Bref från Malax.

103

Den 10 juli 1884.

Alldenstund någon epistel eller ”post” från Malaks icke varit synlig i Ö. B.; vågar undertecknad taga denna tidnings spalter och dess läsares tålmod i anspråk med några rader, i det han från denna ort meddelar några ny och gamla – nyheter.

Folkskolan härstädes afslöt sin werksamhet för detta läseår, det tredje af skolans tillvaro, den 20 maj. Skolan som under vårterminen varit besökt af 35 elever, har hitintills varit – ”bygd på lösan sand” d. ä. den har upprätthållits blott genom enskilda personers bidrag och andra insamlingar. Sällskapet ”Swenska folkskolans wänner” har nu mera bewiljat skolan ett understöd af 300 mark årligen under tre års tid, en kärkommen hjälp för de få folkskolewännerna härstädes.

Folkskolan har nämligen ännu, beklagligt nog, härstädes mycket flere motståndare än wänner. Genom de senares warma ifwer för den samma har dock skolan kunnat upprätthållas hitintills. – De flesta af motståndarna uppträda mot folkskolan af blott motsägelseanda, emedan folkskolan är – här i församlingen – något nytt, och allt nytt är ondt (!); ”det icke far eller farfar behöft, behöfwer icke heller jag!” De motkämpar, som hafwa några skäl för sin åsigt, uppgifwa såsom sådana: i folkskolan läses mest ”slarfböcker” och ”skrock” (så benämnes allt, som ej är religiöst), hwilket är onyttigt, skadligt och syndigt (!); ”di lär’ sä’ bara ilakheiter;” lärdomen skapar ”halfherrar” o. s. w.: skäl, hwilka alla äro bemötta i Lauréns skrift ”Om folkskolors nödwändighet”, af hwilken folkskrift und. wågar tillråda hwarje folkskolewän att förskaffa sig några exemplar, för att utdela bland de hätskaste motkämparne. – Men wid fråga om ”de hätskaste motkämparne”, wilja wi anföra ett yttrande af en sådan härstädes: ”Skulle det gå så, att öfwerheten befalte folkskolans byggande hit, så – då – skänker jag tomten”. (!?!)

* * *

Skriftskoleungdomen i Wörå har, enl. korresp. i Wbl. – för sed att hopsamla penningar till en s. k. ”bibelkassa”; här hopsamla barnen till ett af dem sjelfwa bestämdt ändamål – detta år till folkskolan.

* * *

Ångsmasken härjar här ”grufweliga”. När jag i förra veckan företog en sorts ”ekskursion”, funnos öfwer allt – jag färdades en öfwer en mil lång sträcka – maskar – i parti och minut”, i en del diken i sådan mängd, att man hade kunnat – ”ösa med skofwel”!

* * *

”Wi äro rika – wi hafwa en ångbåt! Ång. ”Wågen” underhåller reguliera och – oreguliera: – turer emellan Petalax, Malax och Wasa, och har god trafik och – förtjenst. Så hade han marknadsdagarne, under hwilka han afgick härifrån par gånger om dagen, en nettobehållning af 150 mark.

Men på det ej ”Malax-posten” må blifwa för stor och tung, slutar jag nu för denna gång. Kanhända skall jag en annan gång återkomma ”med några rader”, och tecknar mig då, liksom nu

Postikus.

Brev från Malax.

104

Sjukstugan färdig. – Kurs i spädbarnsvård. – Nykterhetsarbetet. – Frontmannafest. – Kyrktaket.

Det har inträffat relativt sällan, att epidemisjukdomar utbredd sig i sådan omfattning på orten, att de skulle ha påkallat hälsovårds- och de kommunala myndigheternas ingripande. Under det senaste kvartseket har man åtminstone inte haft dess vidare stort behov av en epidemisjukstuga i kommunen, om man undantar året 1918, då spanska sjukan härjade och i en del gårdar krävde ända till 4 dödsfall. – Scharlakansfeberepidemin, som under innevarande år hemsökt orten, har dock lett till inrättandet av en kommunal epidemisjukstuga. På vårsommaren, då det fanns ända till 12 fall insjuknade på en gång, hade man näppeligen förmått hejda sjukdomens vidare utbredning, såvida man ej lyckats inrätta en provisorisk sjukstuga. Stugan upprätthölls ända fram mot hösten.

Sedan dess har kommunen för alla eventualiteters skull beslutat inrätta permanent sjukstuga. Vias lägre folkskolas förra lokaler ha befunnits lämpliga för ändamålet. Där har under de senaste månaderna ombyggt och målats. Nu står epidemistugan färdig med skilda rum för manliga och skilda för kvinnliga patienter och dessutom två snygga rum för sköterskan. Sjuksalarna äro målade från golv till tak i varma diskreta färger. Kommunen står alltså beredd för epidemier under kommande dagar.

*

Yttermalax marthaförening har satt i gång med verksamheten och gripit tag i uppgifterna med allvar. Att börja med kommer föreningen att under veckan 18-24 oktober anordna en kostnadsfri kurs i spädbarnsvård. Kursen skall hållas i Bygdegården. Såsom ledare och föreläsare nämnes fröken Karin Rancken, välkänd genom tidigare hälso- och sjukvårdskurser på orten. Föreläsningarna och en del förevisningar ges på kvällarna.

*

Nykterhetsarbetet på orten har inte varit vidare livligt under den senaste tiden, ehuru nykterhetstillståndet ingalunda förbättrats. Den allmänna nykterhetsveckan i år kommer man dock att fira i byarna med upplysningstillfällen och fester. På grund av Sjätte ungdomsringens uppmaning till ungdomsföreningarna i denna fråga, ha Malax och Övermalax ungdomsföreningar ställt sig i förbindelse med nykterhetsorganisationerna i kommunen och erbjudit samarbete. Nykteristerna ha givetvis med stor tillfredsställelse antecknat detta. Tre större nykterhetsfester har planerats inom veckan 31 oktober-6 november, nämligen en i Bygdegården, en i Solhem och en i Strimmans lokal. Festerna skola då anordnas av ungdoms- och nykterhetsorganisationerna gemensamt.

*

Föreningen Frihetskämpar i Malax skall framträda inför offentligheten med en större fest den 17 dennes. Frontmannafesten, vid vilken arrangörerna fäst stora förväntningar, kommer att hållas i Bygdegården, icke såsom något propagandatillfälle utan såsom en fest i allmänhet.

*

Kyrkans tak är nu belagt med järnbränt tegel. Det befarades på vissa håll, när frågan om taktäckningen kom på tal, att ett tegeltak skulle fördärva stilrenheten på kyrkan och att spån borde bibehållas som taktäckningsmaterial. Dessa farhågor ha dess bättre icke besannats. Kostnaden för taket, som beräknades till 50,000 mk, blev c:a 70,000 mk beroende på prisstegring och särskilda tilläggsarbeten.

A. N a m n l ö s.

Malax Brottslighet och tingsnytt Hufvudstadsbladet 22.9.1937 no 255

Brottsligheten avtar i Malax länsmansdistrikt. 105

Ingen spritsmuggling eller lönnbränning för närvarande. – Cyklisterna sorgebarn just nu.

Lagtima hösttinget inom Malax m. fl. socknars tingslag har pågått i Malax bygdegården sedan den 14 dennes. Ehuru målen fördelats på sju rättegångsdagar, är det knappt ett enda mål, som enligt allmänhetens uppfattning kunde kallas brottmål, det gäller endast smärre förseelser. Det synes, som om brottmålen skulle vara starkt i avtagande inom kronolänsmansdistriktet, vilket helt sammanfaller med tingslaget.

– Denna uppfattning är nog riktig, medger även kronolänsmannen, vice häradshövding G. A. Bärlund, som vi sammanträffade med på tingsgården och passade på att intervjua i frågan. Man kan inte nu tala om någon egentlig brottslighet inom distriktet. Stölder, knivhuggningar och dylikt ha inte förekommit på rätt länge, åtminstone inte i någon betydande grad, om man förbiser ett par cykelstölder.

– Än spritsmuggling och lönnbränning då?

– Tills vidare har det inte kunnat förmärkas någon spritsmuggling i dessa trakter. Det är nu för övrigt inte så lätt för smuggelbåtarna att ta sig fram genom bevakningsnätet här vid kusterna. Vad lönnbränningen beträffar, så har det varit lugnt med dem också under senare tider. – Man kan i allmänhet inte klaga över brottslighet just nu. – De, som för närvarande mest tilldra sig uppmärksamheten, är cyklisterna. Det synes vara omöjligt att få dem att förstå, att belysning fordras för cykeltrafik efter mörkrets inbrott, och sålunda är det endast några, som brytt sig om att skaffa cykellyktor. Man borde komma dithän, att ingen cykel finge säljas utan belysningsanordning. Rör man sig ute efter mörkrets inbrott längs våra vägar, märker man, hur litet cyklisterna brytt sig om myndigheternas uppmaning att skaffa sig belysning. Men

myndigheterna komma givetvis att vidtaga åtgärder för att råda bot på denna allmänt utbredda förseelse. Det blir nödvändigt att sätta i gång med razzior, och detta kan gärna allmänheten få höra.

A. N a m n l ö s.

Malax Brottslighet och tingsnytt Hufvudstadsbladet 22.9.1937 no 255

Tingsnytt från Malax.

106

Häradsrätten i Malax m. fl. socknars tingslag sammanträdde till lagtima höstting i Malax under dagarna 14-21 september. Några dikestvister, försummade anmälningar av olika slag och ett halvt dussin s. k. "kärleksmål" ha varit upptagna på mållistan – en synnerligen mager lista denna gång, för resten. Men lagfarts-, förmyndarskaps- och inteckningsärenden var det ingen brist på. De togo den största delen av sessionerna i anspråk.

Vid onsdagens sammanträde upptogs hr Johannes Uddmans mot Malax m. fl. kommuners brandförsäkringsförening anhängiggjorda mål till ny behandling. Målet som sådant verkade en smula obetydligt, men icke dess mindre emotsåg man allmänt utslaget såsom ett prejudikat. – Vid nämnda förenings årsmöte den 31 mars 1936 hade genom en första omröstning bl. a. även hr Uddman valts såsom medlem i styrelsen med 6 röster. Det hade vid mötet uttryckligen påpekats, att omröstning rörande valet skulle företagas endast i en omgång. Lika fullt missuppfattade några mötesbesökare propositionen och krävde på grund därav ny omröstning. Mötet beslöt enhälligt bevilja en sådan och denna gång erhöll hr Uddman ingen röst. På grund härav önskade nu käranden få valet upphävt och därvid få resultatet från första omröstningen såsom gällande beslut. – Rätten prövade och fann utrett, att den andra omröstningen företagits först sedan alla närvarande givit bifall därtill, och då sålunda besluten tillkommit i vederbörlig ordning, förkastades målet. Käranden Uddman anmälda missnöje.

Under torsdagen beslöt häradsrätten på grund av förmyndarnämndens i Malax framställning ställa en hel familj under förmyndarskap. Orsaken var, att de under förmyndarskap ställda makarna hemfallit åt dryckenskap, slöseri och lösaktighet i sådan grad, att de kunde anses oförmögna att sköta sin ekonomi och vårda sina barn.

A. N a m n l ö s.

Malax De Österbottniska älfarnas islossning 1-2 Finland no 109 12.5.1888

De österbottniska elfvarnas islossning

107

– **De österbottniska elfvarnas islossning** har som känt flerstädes varit förenad med ovanligt svåra öfversvämningar. Ur Vasabl. hemta vi följande ytterligare uppgifter härom:

Nerpes å svämmade öfver sina bräddar vid islossningen den 4 och 5 december, i anledning af att den starka isen ej ville gifva efter för det påträngande vattnet, utan stockade sig till en väldig damm nedanför Finnby by. I denna by rodde man med båt utmed landsvägen. Skadorna, som vattnet här åstadkom, voro dock ej nämnvärdt stora. En landthandelslokal led mest, ty vattnet steg här en aln högt öfver golfvet, skadande dessutom en mängd handelsvaror, möbel m. m., hvilka man icke hann i tid uppflytta på hyllor och vindar. I magasinet uppsmälte sålunda några tunnor salt, m. m. – En i samma by befintlig vattenqvarn blef af isen rubbad ur sitt läge, men undgick dock det sorgliga öde, som drabbat qvarnarna högre upp. Så förmäles att åtminstone tvenne qvarnar i Öfvermark alldeles sönderslitits af isgången. Föröfrigt förstördes naturligtvis en mängd gärdesgårdar, en och annan ängslada, flere broar och trummor. Öfversvämningen varade omkring 15 timmar. Någon sådan har ej här inträffat sedan 1852. Från Lappfjerd förmäles äfven om öfversvämning och deraf förorsakade stora skador. – Islossningen i *Malaks å* försiggick under buller och brak den 4 dennes och var i många afseenden våldsam, farlig och förderfbringande. Menniskor till tusental åskådade nämnda dag naturens vilda lek och blefvo vittnen till, huru de väldiga utför den ofantligt uppsvällda elfven dansande isblocken bortförde den invid kyrkan öfver ån ledande bron; likaså en del af den invid Långforsen belägna, J. E. Udd tillhöriga, qvarnen, hvars hjulverk blef förstördt. Andra qvarnar blefvo skadade eller rubbade. Floden steg nästan öfver allt upp till de parallelt med ån gående landsvägarne; stora och talrika isstycken fördes långt upp i land. Invid Åminne stod hela nejden öfversvämmad, man kunde färdas i båt på allmänna landsvägen; en stor del af der befintliga båthus blefvo rubbade, några hafva vandrat ut till hafs, andra hafva gjort helt om, ett har placerat sig midt på landsvägen. Träd och gärdesgårdar kullstörtades af ismassorna. Uppe i Öfvermalax var boskapen i fähusen i fara att drunkna. En så våldsam islossning med en så stor vårflod skall icke hafva förekommit sedan 1853, då isen förde med sig såväl qvarnar och andra hus som stora åbron i Yttermalax.

Malax Död karl, Wargö i Malax skärgård Åbo Allmänna Tidning 26.11.1814

Död karl, Wargö i Malax skärgård

108

Till västra stranden af Wargön belägen i Malax Sockens Skärgård, har flutit ett stycke af ett Fartygs wrak med en derpå liggande död karl, som varit till utseende omkring 40 år gammal, af medelmåttig längd, med swarta hår och ögonbryn, klädd i en päls af Getskinn och blå pantalonger, samt utan på dem ett par byxor af buldan och stöflar på fötterna; uti dess västficka har man funnit ett Engelskt fickur af Silfwer. Man har ock uti förenämnde Wargö skär bergat ditflutna Bräder och Plankor af Furu, till ett belopp af något öfver 15 Tolfter. Sådant warder härigenom allmäneligen tillkännagifwit, på det den aflidnes anhörige må erhålla kunskap om hans död, och ägaren till det bergade få underrättelse om att han detsamma kan återfå, enär han derom anmäler sig hos Kronolänsmannen Eric Udd i Malax Socken. Wasa Lands Cancellie den 20 October 1814.

Under högvälborne herr Baron, Landshöfdingen och Riddaren Carl de Carnalls frånwaro,
på Landshöfdinge : Embetets wägnar,

Joh. Silfwerberg.

Joh. Fredr. Clåsen

Landsbygdsallehanda i ord och bild

Ett besök i Petalax i allmänhet och hos två kärngubbar därstädes i synnerhet.

109

Strandvägen, som från norr leder oss genom skogen till Petalax, är krokig och smal. Traditionen vet berätta, att det är någon ko som bestämt vägens riktning; somliga påstå, att det varit en förrymd sugga från Malax. Vägen synes vara ett prov på motsatsen till en god landsväg.

De första gårdar vi nalkas höra till Bofjärds distrikt. Vägen rätar ut sig en bit, och vi hinna se en skymt av några potatisland, några sädesfält, rödmålade hus och nyrappade eller gammalgråa, Vilhelm Köpings gård bland lummiga björkar, folkskolan alldeles tätt intill vägen och Petalax andelshandels paketaffär. – Så går vägen åter i kurvor genom en skogsdunge och förbi gamla ribygnader, och så se vi den vida slättbygden och Petalax Gammelby.

Petalax (Pätolax skrevs det en gång i tiden) är en typisk jordbrukarsocken. Socknens hela ytvidd är 119,4 kvadratkilometer. Där finns något över 260 bönder med sammanlagt 13,58 mantal areal. Invånarantalet är omkring 2,140.

Under de gångna seklerna ha petalaxborna idkat fiske i stor skala, och då så var, blev jordbruket i någon mån försummat. Under de senaste tiderna, i synnerhet sedan storskiftet blev slutfört, har dock jordbruket ägnats allt större omsorg. Överallt täckdikas åkrarna för närvarande. Vi se nu välodlade tegar och långa, omsorgsfullt lagda stengården. De vidsträckta tillandningarna, som ännu för ett årtionde sedan lågo vattensjuka och okultiverade ha nu, sedan de för några år sedan skiftades, blivit utdikade och uppodlade. Där skördas nu råg och vete i stora mängder.

Byggnadsverksamheten är på denna ort mycket livlig. Vid sidan om de stora och välbyggda bondgårdarna resas affärshus: handelsbutiker, kaféer och andra inrättningar. Nyligen har kommunens fäder låtit uppföra ett imponerande kommunalhus. En vetekvarn hör också till de nyare byggnaderna, och vid det nystartade andelsmejeriet är man i färd med tillbyggnader redan.

Vi ge oss av på en sidoväg mot öster. Vägen leder till ”stan”, säger färdledaren en smula tvetydigt. Tre kilometer bortom kyrkan och skogen finnes ett litet bosättningsområde. Det är Mamrelund. I Mamrelund är allting grått och primitivt, ha vi tidigare hört berättas. Vägen dit är smal, knappt 3 meter bred körbana ens, och bilarna ha svårt att kunna mötas på den sträckan. Men så är det också sällan bilar färdas där; någon enstaka lastbil kör ibland virke ur skogen, det är allt.

De första gårdarna vi se av Mamrelund äro inte gråa, de äro rödmålade. Vetefälten vaja här för vinden precis som på andra ställen. Något längre fram paradera en rad gamla gråa stugor, och äro vi också framme. – Det kan finnas stenar och stenhölster en smula varstans, men i Mamrelund finnas de i ett skriande överflöd. Omkring varje potatisland och liten åkertäppa

resa sig höga stenmurar, som vittna stort om fädernas idoga arbete. Den största bonden här heter Emil Mamrelund. Hans gård – den i två våningar uppförda mangården och den långa uthuslängan – är en prydnad för sin omgivning. Hemmanet är sju röster stort. Ett stycke bakom den gården utbreder sig ett vackert träsk, ”Mamreträsket”, som rätteligen heter Degerträsk och till största delen hör till det angränsande Malax.

– Huru gammal är bosättningen i Mamrelund?, spørja vi värdinnan vid den stora gården.

– Jonas Stam är äldst här, han kan ge alla upplysningar om den här trakten, svarar värdinnan.

Vi uppsöka Jonas Stam, en 85-årig bonde, som går och bärgar höet från potatisrenarna. Han svänger ännu, trots sin höga ålder, lien med kraft och noggrannhet.

– Ni har inte för alltid hängt lien på uthusknuten ännu?, frågar vi.

– Nä, varför skulle jag ha gjort det, menar den gamle. Nog måste man ju knappa bort de grässtrån man hittar. Jag bärgar de här renarna andra gången i år nu.

– Är det här ert hemman?

– Ja, jag har nu egentligen lagt bort hemmanet åt mina två flickor, men här är min fars hemman. Vi skulle ha ägt ganska mycket odlingsmark, men den bästa jorden är belägen alldeles för långt bort. Gamlingen pekar mot sydost. Han berättar, att han skulle fylla åttiosex år i februari nästa år. För två år sedan hade han själv timrat upp och inrett en ny stuga åt sig och även ett nytt fähus. Han är en verklig kärngubbe, som äger både den fysiska och psykiska kraften i behåll. Namnet Stam synes väl passa för honom. Av honom få vi också höra, att Mamrelund blev utsynt år 1795 och att där nu finnas ett 20-tal gårdar. Hans egen gård anser han med all sannolikhet vara den äldsta. Befolkningen här har idkat fiske i stor omfattning och gör det ännu; träsket ger rika fångster av gädda, abborre och mört.

Vi återvända från Mamrelund med de bästa intryck; man behöver inte tala nedlåtande om befolkningen i de här trakterna längre.

Åter färdas vi förbi Petalax kyrka. Den är byggd 1805 och så högt belägen, att den syns över hela bygden. – Ett stycke längre bort synes kyrkby ungdomslokal, byggd 1920. På denna backe synes även kyrkby folkskola och prästgården.

Det intresserar oss att göra en avstickare även till Kråkträsk. Där bodde ännu i början av 1800-talet endast finsktalande personer. Dessa antogo dock svenska namn och den finska bosättningen blev så småningom helt försvenskad. Där finnes en längre folkskola med ej alltför högt elevantal. Där finns även ett stort område, som under de senaste åren uppodlats från att tidigare ha varit s. k. träskängar. Dessa nyodlade tilländningar i Petalax äro ägnade att väcka främlingens intresse och beundran.

Till Nyby går nu färden. Där finns ortens äldsta folkskola och där har läraren M. Brors i många stycken utfört ett banbrytande arbete. Där finns också ortens äldsta ungdomsförening med en egen ståtlig lokal. Där på åkrar och ängar dikas och täckdikas det för full fart. Vi ta en titt på en vördnadsbjudande väderkvarn invid vattendraget (om vattendraget kallas å eller bäck, är oss fördolt). Kvarnen lär ha köpts av en dam från Helsingfors, och hon har för avsikt

att inreda den till sommarstuga, utan att därför rucka något vidare på den gamla kvarnens exteriör.

Vi vika av mot nordväst, vi se Åmossa baptistförsamlings fina bönehus, folkskolan dårsammastädes och väldiga bondgårdar. Dessa bondgårdar med dussintals fönster på fasaden imponera på oss. Så komma vi åter ut till city i kyrkbyn ("Gammelbyn" talar man också om) och därifrån styrs kosan förbi Nordmans gård – inbäddad i lummig grönska och en gård med anor – och förbi gårdar av nyare stilen samt förbi Karl Viiks stora vetefält i Långvik. Karl Viik är en duktig bonde som består sig med dyrbara grejor i jordbruksarbetet; bl. a. har han också ett eget tröskverk.

Vägen viker av, den leder till Vägvisen, där props och pappersved upplagrats i väldiga travar. Vägvisen hamn har kanske inte så stor betydelse nu som förr, men den fyller sin uppgift. Här ha även ett par nya och prydliga gårdar uppförts. Petalax växer ut sig på alla kanter.

När vi vända om, för att åter försvinna ur socknen erinra vi oss, att socknens äldsta invånare, Lundas-Gabb, bor i Långvik. Han är på sitt nittiofemte år. Det lönar säkert mödan att hälsa på hos honom. Vi göra så, efter att först ha antecknat, att i Petalax även finns lantmannagille, martaförening, jaktvårdsförening och annat. Med sitt kommunalhus ha de styrande i socknen låtit Petalax passera förbi grannsocknarna.

Gabriel Långvik, f. d. Fant, står i vedlidret och sågar ved. Han är reslig som en tall i skogen och ser godmodig ut.

– Är det ni som är Petalax församlings äldsta medlem?, spörja vi honom, sedan vi hälsat. Hans hörsel är försvagad, och vi måste spanna på rösten, då vi tilltala honom.

– Ja, det har jag varit länge, svarar mannen. Jag fyller snart 94 år, om det är i oktober eller november minns jag inte så noga, men det är sedan marken börjar frysa till.

– Det var något! Har ni gått i någon skola?

– Ja, jag gick i skolan för Båsk Maja-Lis. Hon slogs som en karl, då hon tyckte att vi var elaka. Vi brukade sjunga två psalmverser om dagarna och läsa två verser tillsammans. Då satt hon och såg över oss allesammans, och om någon av oss rörde på huvudet, så visste hon, att den personen inte följde med. Och då kom hon med käppen, tog fast den olydiges hand och slog så över handen. En gång var det en gammal pojke, vet, om han inte gick i skriftskola också det året, och han somnade mitt under timmen, så att hans bok föll i golvet. Båsk Maja-Lis gav honom en örfil så hård, som om hon ägt karlastyrka. En gång, då jag säkert också varit olydig på något vis, sa hon åt mig, att jag skulle be mor min binda en karbas och ta den med mig nästa dag. Jag slängde karbasen som jag fick på lidertaket, men Båsk Maja-Lis befallde mig att hämta ned den, och jag fick så göra, och så fick också jag med karbasen. Men Båsk Maja-Lis var bra att lära oss läsa och...

– Minns ni någonting av bruket här vid Strömsbäck?, passade vi på att inflicka.

– Grytbruket? Jo, vad sku inte jag minnas det. Där gjorde man ju grytor och pannor och skeppade ut. Men det var inte så roligt att gå dit till järnbruket, pojkarna där var så elaka, de sprutade alltid vatten på oss.

– Ni minns väl något av den tid, då vattnet sträckte sig över Långviken, ni också?

– Om jag minns! Här, där man nu odlar vete och annat lade vi ut fiskbragderna och fick fiskar rent otroligt. Där nu landsvägen går mot Molpe brukade vi få de mesta gäddorna, närmare bestämt på det ställe, där man kommer från Gammelbyn ur skogen mot Långviks Kalles. Ja, där fanns gäddor! Jag hade storryssja, enan, långrev och allt. Här strömmade vatten då, men nu är det torrt som på berget, och ingen kan tro att det varit sjö här.

– Minns ni något av nödåren på sextitalet?

– Åh, vad sku jag inte minnas fattigåren! Jag tjänade då som dräng vid Sebbas Erk och minns, att han på 1867 sådde fyra tegar med råg och fick igen knappt så mycket han sådde ens. Vi fick också dåligt med potatis. I Övermark fick man däremot bra, och min husbonde var dit och köpte. Jag gav honom mitt fickur och sa, att han skulle få byta åt sig en tunna potatis för det, och det fick han också. Ja, det var bedrövtigt den tiden, men på mig gick det ingen nöd.

– Sedan jag slutade tjäna här hemma, var jag över till Sverige på arbetsförtjänst i Härnösands-trakten. Till Amerika skulle de inte ha fått mig, fast vad. Jag kom så hem igen och köpte hemman och blev skyldig 400 mk på köpet. Då ägde jag inte mera än bara två yxor, en finsk och en svensk yxa. Men jag började hugga ved och sälja i stan. Priset var 10-12 mk för en palm ved (en palm – 4 alnar). Vi var mest ett par bönder i sällskap och med hax (större båt) förde vi veden till Vasa. En gång, då jag och en annan skulle föra en vedhax till Vasa, blev det alldeles vindstilla. Vi hade nog hissat seglen, men då ingen vind tog i dem, så kunde det inte gå. Vi försökte ro fram till Norrhålet, men då var vi så trötta att vi somnade. Jag somnade uppe på kajuttaket, och min kamrat vid rodret. Jag vaknade av, att hovrättsuret i Vasa slog åtta på morgonen. Vinden hade blåst upp medan vi sov och så hade vi drivit till Vasa. Då skulle jag upp och skaffa brännvin medan kamraten skulle börja lossa vedlasten. Vi hade två vedtravar i bredd i båten, och han lossade bort den som var närmare land först. Båten tog övervikt och kantrade, den andra vedtraven hamnade i vattnet. Ja, vi förtärde inget brännvin förrän vi hade båten på rätt köl igen och hade veden i land.

– Annars så brukade jag också såga plankor och bräder och föra dem till Vasa. Men det lönade sig dåligt. – Sjudarlada hade vi också här och tillverkade salpeter, som sedan fördes till Östermyra. Salpeter behövdes vid kruttillverkning.

– Vi satt i sjudarladan om nätterna och stekte potatis på eldstaden, avbröt han sig plötsligt. ”Steikanpärona” smakade bra om nätterna.

– Hann ni vara till Berga glasbruk i Pörtom någon gång?

Den gamle sken upp. – Jo, många gånger. Vi sålde aska dit. En gång var vi ditrest med tio tunnor aska på en gång. Och så drogo vi många lass dit med kälke. Bror min, som var äldre, ville sätta sig på kälken, när det gick nedför någon backe och han blev alltid trött, men jag redde mig bra. – Jo, och sedan då så har jag ju haft det här hemmanet och brukat det och alltid har jag haft mat och hälsa. Hoppas Gud låter mig behålla bådaderna en tid ännu.

– Ha ni aldrig varit sjuk?

– Inte vidare, men i livsfara har jag varit en och annan gång. Och en gång sträckte jag mig och svälde upp, så att byxlinningen sprack.

Den gamle ägde en god portion av humorns gåva också och sparade inte att krydda på i sina berättelser. Hans dotter som nu äger gården och hemmanet, Tilda Långvik, berättade även, att den gamle ännu ägde ett mycket gott minne. Och kroppskrafterna voro ovanligt goda. I fjol högg han all ved till gårdens behov och ännu i år är han i farten.

Det var en upplevelse att få sammanträffa med Gabriel Långvik, petalaxbygdens Lundas-Gabb.

T – n.

Bildtexter:

Väderkvarnar i Petalax.

Vetekvarnen i Petalax.

Tillandningarna, Kråkträsk, som ännu för tio år sedan voro träskängar.

Tilda Långviks gård.

Vägvik hamn, Petalax.

Gammal gård i Nyby.

94-åriga Gabriel Långvik ("Lundas-Gabb").

85-åringen Jonas Stam.

Petalax i skördetid; spannmålsbodar i Petalax.

Idyll i Nyby.

Kommunalgården i Petalax.

Bofjärds folkskola.

Emil Mamrelunds gård.

Gamla åbron vid Nordmans i Petalax.

Där gamla och nya Petalax mötas.

Degerträsket i Mamrelund, Petalax.

Ett hundraårsminne.

110

Lantmäteriförordningen av d. 15 maj 1848 medförde genomgripande förändringar i lantmäteriförvaltningen. De dåtida provinskontoren, som förestods av en I lantmätare i varje län, som förestods av en länslantmätare. I år har sålunda etthundra år förflutit sedan denna omändring. Vid den tiden var Pehr Adrian Gahmberg I lantmätare i Vasa län och blev sålunda den första länslantmätaren.

Provinskontoren hade varit inrymda hos I lantmätaren, som sålunda hade att uppbevara allt kartmaterial i länet. Visserligen fanns det ju ej så många kartor under 1700-talet, men storskiftesförrättningarna och revningskommissionen i Österbotten med sina till ett 20-tal uppgående lantmätare under direktör Efraim Otto Runebergs ledning hade under senare delen av 1700-talet dock åstadkommit så pass mycket kartmaterial och handlingar, att deras uppbevarande hos en privat familj blev besvärligt, varför det efter flerfaldiga framställningar inrymdes i en för ändamålet upphyrd lokal.

I Gamla Vasa blev kontoret inrymt i rådhuset vid Västerlånggatan år 1820. Här disponerade kontoret en sal och ett rum i nedre våningen. Lokalen var varm och ljus, och fönsterna försedda med luckor, heter det i en besiktningsrapport.

Gamla Vasa brand den 3 augusti 1852 blev ödesdiger även för länslantmäterikontoret. Härom berättar Pehr Adrian Gahmberg i sin rapport till lantmäteristyrelsen: ”På grund av mig givet inspektionsuppdrag var jag icke hemma, då eldsvådan utbröt, men har av arkivet dock kunnat räddas, enligt vad jag nu förmodar, alla handlingar, men av kartorna endas Laukas och mellersta Korsholms härads samt en låda av Korsholms södra härads kartor. Även övriga kartor hann man få ut på gatan, men i brist på hjälp har de där blivit eldens rov. Nu förvaras de räddade arkivalierna i ett skjulruckel i Runsor by, där även jag bor med min familj i brist på bättre kvarter.”

Ehuru mängden de av brunna kartorna var rätt betydlig, visade det sig senare att antalet icke var så stort, som man genast efter branden trodde. Enligt hörsägen tillkommer största förtjänsten av arkivets räddning kommissionslantmätare C. J. Långhjelm, som lämnande sitt eget hem till byte åt lågorna hade skyndat att rädda lantmäterikontorets arkiv och egendom. Långhjelm, som senare anhöll om något slags ersättning av staten för sitt förlorade hem, fick helt kallt avslag på sin anhållan.

Efter branden flyttades kontoret för en tid till Gamlakarleby, men på grund av krigsfaran under krimkriget, blev kontoret våren 1854 flyttat ända till Jyväskylä, där det var inrymt i två rum i Herman Räihäs gård på nuvarande dövstumsskolans tomt, där det förblev till i mars år 1862. Under tiden hade Vasa flyttats och fått det officiella namnet Nikolaistad. Här fick länslantmäterikontoret sin lokal i norra ändan av residenshuset vid Strandgatan tillsammans med hovrätten och länsstyrelsen. Kontoret disponerade tre rum och arkiv jämte korridor, inalles 315 kvm och förblev i denna lokal till år 1913, då det nuvarande egna huset uppfördes vid Strandgatan ovanför den s. k. Fiskstranden. Här hade kontoret först 12 rum i två våningar samt fick 1917 ytterligare 6 rum av länsarkitektkontoret, som flyttades bort. År 1927 utvidgades byggnaden med en södra flygel, där även lantbruksingenjörskontoret hade sin

lokal, men efter dettas utvidgning och bortflyttning, disponerar länslantmäterikontoret numera hela byggnaden med arkiv och garage. Förutom arkiv i tre våningar och vaktmästarbostad finns det 22 rum med en golvyta om 1.183 kvm. I arkivet förvaras nu 79.148 kartor och 2.063.136 folier handlingar.

Efter Pehr Adrian Gahmberg blev Carl Johan Långhjelm länslantmätare 1859. Han efterträddes år 1867 av Adolf Ferdinand Berger, som hade utstakat den nya stadsplanen för Vasa stad efter arkitekt Zetterbergs plan. Han var länslantmätare ända till 1894 och efterträddes av Jonas Särkkä, som hade tjänsten till 1909. Johan Alexander Öhman efterträdde Särkkä 1910 och var länslantmätare under den tid det nya kontoret byggdes och utvidgades till sitt nuvarande omfång.

Genom 1916 års lantmäteriförordning ändrades benämningen länslantmätare till länslantmäteringenjör. Som sådan verkade Toivo Borgenström i Vasa län 1929-1931, Oskar Malmberg från 1931, Julius Evald Sjöstedt 1934-1945 och från 1947 nuvarande innehavaren av tjänsten Väinö Aalto.

I länet fanns på 1700-talet en ordinarie och tre extra lantmätare samt 14 kommissionslantmätare. År 1826 räknades 26 lantmätare i länet, 1847 var antalet 34. För närvarande finns i länet 52 förrättningsingenjörer förutom kontorets tjänstemän, vilka har sju vakanser. Distriktens antal i länet är nu 34 ordinarie. Många ingenjörer är dock ännu upptagna i jordinlösningsnämnderna, varför full effektivitet efter kriget icke ännu kan presteras. För tillfället är en omorganisering av lantmäteriförvaltningen i görningen samt införandet av ett nytt avlöningssystem med fast lön utan taxa och omregleringar i distrikten föreslagna.

U. V. S.

Bildtexter:

C. J. Långhjelm.

Adolf Ferdinand Berger.

Nuvarande länslantmäterikontorsbyggnaden.

Malax Fattiggubben intervju VBL 20.11.1949

Intervju med fattiggubben.

111

Blir det fråga om vem som är församlingens och bygdens äldsta invånare, så kan nog fattiggubben brösta sig och säga:

– Här är mannen! Jag var gammal ren den vackra pingstdag, då farfarsfar konfirmerades. Jag var på min plats vid kyrkan, då mormorsmor skred upp till altaret vid sidan av sin brudgum för att lova honom kärlek i nöd och lust. Den kulna dag, då farfarsfarfar fördes till graven, såg jag redan gammal ut. Och här står jag fortfarande vid kyrkan lika rask som förr.

Fattiggubben är visserligen bara en gubbe av trä, men han är känd av alla på orten. Han har för visso mycket att förtälja dem som går förbi på vägen. Det är bara så sällan någon bryr sig om att stanna och lyssna.

En dag passade vi emellertid på och frågade honom om ett och annat. Originella gubbar skall man inte förgäta att intervju.

– Du förändras inte mycket du, sade vi för att få samtalet i gång.

– Nää, svarade han. Så här har jag sett ut mer än hundra år. Kanske fulare ibland. Jag genomgår en föryngringskur då och då, målar upp mig som modernt kvinnfolk. Skriftskolpojckarna brukade förr skam till sägandes ofta kasta sten på mig. Då kunde det hända att min näsa rök all världens väg. En gång bröt man t. o. m. armen av mig. Vilka gemena slynglar det fanns på den tiden!

– Är skriftskolpojckarna snällare numera?

– Åja, något. Men de är snålare också. Visst var de stygga förr, men de var också snälla ibland. Och framför allt så var de offervilliga. De stack allt emellanåt en penning åt mig. På konfirmationsdagen gav de alla var sin slant åt mig. Nu är det inte många som ägnar mig en tanke.

– Men någon hälsar väl på dig ändå? frågade vi.

– Jo, ehuru mera sällan. Då folk kommer hem från Amerika på ett längre eller kortare besök, så stannar de framför mig och säger. ”Om allt annat förändras här hemma, så är den här fattiggubben sig lik. Det är roligt att se åtminstone en figur som inte blivit annorlunda.” Och så tar de och söker fram en liten sedel och pressar den till mitt bröst. Stadsborna brukar ibland göra på samma sätt.

– Vart gör du av med de pengar du får?

– Nå se, de där kommunalgubbarna som har vård som de fattiga kommer ibland och öppnar sparbössan bakom min rygg. Mest hittar de då förstås bara stenar och knappar i sparbössan, men inte är pengar heller alldeles ovanliga. Pengarna räknar de upp och antecknar under livligt samspråk och skrattande. Sen får väl de fattiga i församlingen glädja sig åt skärven.

– Förr var det annat, fortsatte fattiggubben. Då gav husbönderna alltid en slant åt mig, när det gick dem väl. När fiskare och svergesfarare återvände till sina hem, fick jag en slant av deras hustrur, som kände sig tacksamma över att det gått männen väl ute på de mörka vattnen. Och även barnaföderskorna stack gärna en tiopennisslant åt mig efter överståndna lidanden. Den tiden var min sparbössa aldrig tom.

– Vad har du annat att påstå, när du tänker tillbaka på tider som flytt?

Fattiggubben gav oss en lång blick. Den framsträckta handen skälvde till. Så sade han:

– Jag känner mig djupt besviken. Inte för att man förgätit mig och min sparbössa – man lär ge sina bidrag till de fattiga på annat sätt numera, har jag hört. Men jag känner sveda i mitt träbröst, när jag ser, hur folk förgäter kyrkan. Förr kom ung och gammal till Herrens hus, när sabbatsklockorna ringde samman. Man kom för att hämta styrka i fädernas tempel. Nu är det

så få, som träder in genom portarna, när väktaren drar i klocksträngarna. Var är ungdomen? Och var håller de äldre hus om söndagarna? Kyrkan har för obekväma bänkar, har jag hört glunkas. Man må lulla sig till sömns på slika svepskäl, men jag vet annat. Människorna har helt enkelt inte samma behov som förr av att träda in i Herrens hus. Man tycker sig vara bra utan anlitande av gudsordet. Dumsnutar.

Han teg ett ögonblick och knep ihop sina tunna träläppar. Så fortsatte han:

– Man håller på och skär av de rötter som hittills bundit släktleden vid varandra. Sånt kallar man sedan frigjordhet. Ack, så man far vilse!

– Har du inte hört, att man har radio i hemmen numera? Genom de apparaterna får man höra gudstjänsterna?

– Man får det ja. Bara man vill.

Fattiggubben stirrade stint på oss. Han såg ut som om han framstigit ur det förgångna för att påminna om de hänsovna släkternas uppfattning om tro och gudsdyrkan.

Vi ansåg, att intervjun kunde vara slut och beredde oss att gå vår väg. Men han hejdade oss.

– Jag är glad över att man finner mig värdig att fortfarande stå kvar här vid kyrkväggen, sade han. Nutidsmänniskorna är nog snälla på sätt och vis. Jag har ju överlevt min tid, men ”genom min blotta närvaro”, som det brukar heta, söker jag fylla min plats i bygden som en representant för tider som flytt. Jag skänker en tacksamhetens tanke åt den unge man som senast snyggade upp mig och gav mig åter en ny näsa och en arm i stället för den som vildbasarna tog ifrån mig.

Ja, må fattiggubben få fortbestå, om ock han överlevt sin tid. Han är en intressant företeelse i församlingen.

T – n.

Malax Finne funnen död i Sverige (Finland 2.8.1887 no 175)

Finne funnen död i Sverige

112

– **Finne, funnen död i Sverige.** Enligt ankommen officiel rapport har inhysesmanssonen Erik Wilhelm Eriksson Westeback, från Petalaks kapell, i början af sistlidne maj månad påträffats liggande död vid vägen invid Hedlunda hemman i Säfvar socken. Efter verkställd obduktion har vederbörande provincialläkare intygat att Westeback dött af blödning mellan hjernans hårda och mjuka hinnor och att förblödningen sannolikt uppkommit af ett slag med ett mindre hårdt föremål t. ex. en knytnäfve, men vid anställd polisundersökningar har ej kunnat utredas att någon varit vållande till hans död. (W. T.)

Paxal folkskola i Malax femtio år

113

787 barn har besökt skolan.

Hösten 1898 började Paxal folkskola i Malax sin verksamhet. Det var kommunens fjärde folkskola. Den första, Köpings, grundades redan 1881. Den 13 april 1896 beslöt kommunalstämman indela Övermalax stora by i tre skoldistrikt, Havras, Vias och Paxal. Havras skola grundades 1896, Vias 1897 och Paxal 1898. Paxal folkskolas grundläggningmöte hölls hos bonden och fångföraren Johan Paxal den 24 januari 1898. Till sammanträdet, som kungjorts i kyrkan, infann sig 47 personer. Men av dessa var 25 inte intresserade av någon skola, varför de avlägsnade sig. De övriga 22 beslöt enhälligt grunda en folkskola i distriktet.

Skolan öppnades den 30 september hos Johan Paxal. Skolans första direktion bestod av landhandl. Isak Stoor, ordförande, Mattias Halfvar, Johannes Udd, Vilhelm Jonasson Udd, Johan Sten och Jonas Styris, ekonom.

Under första terminen besöktes skolan av 41 elever. Redan under första verksamhetsåret började man fundera på ett eget skolhus, man köpte tomt och godkände ritningar, som uppgjordes av byggmästare Alfr. Backman.

År 1917 blev skolan dubbelskola, och som sådan arbetade den till vårterminens slut 1941, då den igen på grund av minskat elevantal blev enkel skola. Men elevantalet steg och från vårterminens början 1946 arbetar den igen som dubbelskola.

Under de 50 åren har 787 barn varit inskrivna som elever i skolan. Av dessa har 402 erhållit avgångsbetyg. Följande lärare har tjänstgjort som skolans föreståndare: K. J. Gustafsson 1898-1899, M. A. Olin 1899-1908, J. E. Sjöblad 1908-1912, K. A. Kvarnström 1912-1913, Johannes Hallvar 1913-1917, Erik Widell 1918-1921 och sedan 1922 Uno Maans, som således i höst kan fira kvartsekeljubileum som skolans föreståndare. Den andra lärartjänsten har innehafts av Ellen Smeds (Fogel) 1917-1918, Olga Nygren (Öhman) 1918-1924 och sedan 1924 Ellen Maans. Under längre och kortare tider har följande lärare tjänstgjort som vikarierande och t. f. lärare vid skolan: Anni Sylvia Lindberg, K. J. Nordling, Gunnar Dahlbo, Evert Smeds, Emil Kaustinen och Elsa Björkén. Lägre skolans lärarinnor har varit: Elsa Nedergård 1920-21 och sedan 1921 Ida Baddar.

Som ordförande i skolans direktion har följande personer fungerat: Isak Stoor, 1898-1901, 1907-12, Jonas Styris 1902-04, Mattias Hallvar 1905-06, Viktor Udd 1913-24, Viktor Björkell 1925-26, 1935-45, Edvard Berg 1927, Isak Vidlöf 1928-34 och sedan 1946 Arvid Stoor.

Söndagen den 21 november kl. 13 firar skolan sin femtioårsfest.

W.

Från Malaks.

114

I och med Knutsdagen den 13 dennes war *julhelgen*, denna wilans och fridens högtid definitivt förbi. Men denna gång har den rätta julstämningen icke gärna welat lägga sig över sinnena. Detta beror väl främst på den jäktande och orosfyllda tid, wari wi nu lewa. Emellertid har man här som annanstädes fejat till jul, nyår och trettondag, tänt ljusten att tindra i nordanmörkret samt ilat i den tidiga morgonväkten att höra fridsförkunnelsen öwer jorden. Ty denna förkunnelse har skett, om ock den drunknat i kanonernas då. Men wi hoppas, att, innan nästa jul randas, det rosslande ropet från en blod- och tårdränkt jord skall ha bliwit hört och mänskligheten undfått wila och frid.

Den ryska militäravdelningen lämnade för en tid sedan Åminne, så att i detta nu Malaks befriats från dem. Att hoppas är, att de maktägande i Ryssland få begå, att någon militär icke mera blir hitsänd. Ty wi ha nämligen fått nog aw den sortens främmande.

Brunnen ångsåg och mjölkwarn. För en kortare tid sedan nedbrann till grunden bonden Matts Sarwelas i Sarwijoki såg och kwarninrättning. Elden torde löskommit från den lektriska ledningen, som fanns i inrättningen. Förlusten blir kännbar, ty det hela war oförsäkrat. Ehuru denna såg och kwarn icke legat inom Malaks kommun, har den likwäl aw gammalt warit mycket anlitad aw malaksborna, särskilt aw dem från Öwermalaks. Då det kan dröja bra länge, innan Sarwela byggt upp sin inrättning igen, har man således att framdeles wända sig enbart till såg- och kwarninrättningarna i Paksal o. Långåminne-Helgeå samt wid Åminne.

En titt i sin medmänniskas härber gjorde man i Finn-Snickaris natten mot senaste lördag. Det war i sena kvällen, och man trodde sig därför wara säker för att icke bli obserwerad aw gårdens folk. Man gick således till aktion mot härberdörren, fick upp den med en dyrk och klew så in. Emellertid råkade en aw gårdsfolket wara ute och fick se ljus från härbret. Anande oråd sprang han in i stugan och wäckte folket. Från stugan begaw han sig med ett par handfasta karlar till härbret, gick in i det samt låste fast dörren efter sig. Samtidigt praktiserade sig ”inwenteraren” ut genom en glugg owanför dörren samt traskade sin wäg utan att få något med sig. ”Inwenteringsmannen” war en känd person och därtill granne. Saken torde ha anmälts för wederbörande polismyndighet.

Topeliusfester firades här senaste söndag och måndag. På söndagskvällen samlade sig allmänheten i Ytterbyns samlingshus. Där förekom på programmet förutom mycket sång och musik i anslutning till Topelii minne föredrag om tapperheten och modet aw hr Erik Ohlsson, deklamation aw Topelii dikt ”Ynglingens drömmar” aw frk. Rakel Rydberg, uppläsning av Topeliiberättelser samt teaterstycket ”Stormen och solskenet”. Festen war wäl besökt och stämningen fosterländsk. – På måndagen kl. 4 e. m. hölls i samma lokal Topeliifest för barn. Därwid föredrog frk. Ellen Backman om Topelius. En barnkör sjöng och en liten flicka deklamerade. Till programmet hörde widare uppläsning och teaterstycket ”Mjölnarens Pålle”. – I Paksal folkskola firades hundraårsdagen aw Topelii födelse jämwäl med en talrikt besökt och stämningsfull fest. Efter awsjungandet aw ett par werser aw psalmen 372 hälsades de närwarande wälkomna aw skolans lärare K. J. Nordling. Härpå sjöngo skolans elewer i kör sånger och wisor aw Topelius. Så följde festföredraget om Topelius aw fröken Ellen Smeds.

Widare följde på programmet uppläsning, deklamation och uppvisning av det dramatiserade stycket "Adolminas pärla".

Wälbesökta *fortsättningskurser* hållas som bäst i Paksal och Hawras folkskolor.

Extra kommunalstämma hölls i Malaks söndagen den 13 dennes, warwid följande ärenden behandlades:

Till ombud för Malaks wid gemensam häradsstämma, som i en snar framtid hålles i Mustasari, waldes bonden Gustaf Klockars med bonden Hugo Staf som ersättare.

Till ombud fr. Malaks wid med Solw och Petalaks i februari månad skeende gemensam fattiggårdsstämma utsågos lärar M. Mattlar samt bönderna M. Udd, Hugo Staf, Jakob Lewlin och M. E. Bonn.

Fastställdes, att 200 mark av den skattskyldiges inkomst skola motswara ett skattöre. Den personella awgiften höjdes från 50 pi till 1 mark.

Utsågs ett nödigt antal wägförmän för Ribäckswägen.

Befriades bonden Alfred Smeds från ordförandeskapet i kommunens dikesnämnd och utsågs i hans ställe bonden Alfred Granholm.

Kommunaltaxeringen försiggick här senaste måndag och tisdag. Den uttaxerade summan stiger till omkring 59,000 mark. Att så mycket i år skall uttaxeras beror främst på den numera, som wi wäl må hoppas, awslutade militärinkwarteringen här.

Ju mer tiden lider, desto wärre, blir det med "ljuset" hos oss, ty lampoljan sjunger nämligen på sista wersen. Det wore bra roligt få weta, wart all olja så plötsligt tagit wägen. Emellertid står högwinterns mörker för oss. Sakläget pekar på de allt mera ur bruk komna flammande "törrwedsbrasorna" och pärtorna. Och antagligen skola wäl äwen jobbare och smugglare begagna sig av dessa nödfallsmedel. –

Grundläggningsarbetena samt sten- och stocksläpningen för *handelslagets och ungdomsföreningens* i Öwermalaks byggen pågå nu. Så att i en ej så awlägsen framtid skola i centrum av Öwermalaks resa sig två prydliga hus, bärande wittne om vad *samförstånd* och *samarbete* kunna åstadkomma.

Malax Fårskallet i Molpe Vasabladet 22.11.1946 no 272

Fårskallet i Molpe.

115

Hågkomster från tider som gått.

Näst julfirandet var fårskallet den största händelsen i byns liv under året, i synnerhet för ungdomens vidkommande. Sådd och skörd, höbärgning, fiske, bärplockning osv. bjöd på mycket av nöje och spänning, men ingenting

emotsågs av de unga med så stora förväntningar som fårskallet. Det var en spännande sport med fart och omväxling, ett brokigt och färggrant skådespel, som man inte får se maken till i våra dagar.

I väster, mittemot Finnhamnen i Molpe, sträcker sig ett stort skär nordvästvärt i riktning mot Bergö. I officiella papper benämnes skäret Bredskär, men ortsborna kallar det "Skärgården". Såväl på väst- som östsidan av skäret finns talrika lövängar, s. k. skäriängar, från vilka gräsväxten årligen avbärgas. Dessa ängar spelade fordomdags så stor roll för böndernas höproduktion, att man ännu i dag som är inte talar om slåtter i Molpe, utan i stället säger att man "går på ängarna" (gaar på eenjan), när man håller på med höbärgningen, även om man har endast vallar att avbärga.

Längs mitten av Bredskär löper ett bälte av mörk, susande barrskog, som erbjöd skydd mot köld och oväder inte blott åt vildnaden utan även åt betande fårhjordar och ungnöt. Bredskär var av gammalt byns allmänna fårskär och spelade som sådant en mycket stor roll. Endast ett fåtal gårdar hade skilda fårbeten annorstädes. Till Bredskär fördes varje sommar hundratals får på bete och hämtades tillbaka sent på hösten. Det var då, på senhösten, som fårskallet årligen gick av stapeln.

Höbärgningen på skäriängarna började alltid tidigt på sommaren. Från alla gårdar vandrade folk med liar och räfsor, surmjölksflaskor och matsäckar tidigt på morgnarna västerut till båthusen, varifrån färden fortsatte med skötbåtar och småbåtar. Höbärgningsarbetet påskyndades allt vad tygen höll, ty så länge det fanns ängar på Bredskär som icke var avbärgade, var det icke tillåtet att föra dit får på bete, och det låg i allas intresse att så snart som möjligt få "föra ut fåren" för att slippa bekymret att ha dem på fastlandet, där betet var otillräckligt och där det endast orsakade förtretligheter.

I cirka fyra månader levde fårhjordarna i största frihet utan beröring med människor. När nätterna började bli kalla, när frost, hagelskurar och oväder förkunnade att vintern snart var i antågande, blev värdinnorna hemma i byn oroliga för fårens välbefinnande och yrkade på deras hemförande. På kvällarna rådslag gubbarna i vägskälet mitt i byn. Så en söndagseftermiddag samlades man talrikare än vanligt till rådslaget, och nu kom man överens om, att nu skulle fåren hem så snart som möjligt. Att bestämma en viss dag för fårskallet lät sig dock icke göra, emedan vädret här spelade en avgörande roll. Men såg det ut att bli vackert väder mot kvällsidan, kunde nog slutet på diskussionen blir ungefär: "Det är avgjort, vi far ut efter dem i morgon!"

Efter ett sådant rådslag satt människorna vid sina arbeten hemma i stugorna och lyssnade liksom inåtvänt. Ingen lät märka något ovanligt, men en viss oro och förväntan hade gripit allas sinnen. Och plötsligt – vid 8-9 tiden på kvällen – skär ett långdraget t-u-u-u-t, t-u-u-uuu-uu-uuut, genom stillheten. "Di blås i ljudrin", ropade då alla småpojkar med en mun och rusade ut, så det smällde i dörrarna. Snart vandrade en stor skara halv vuxna pojkar längs vägarna i byn, och i spetsen för dem gick en karl, som blåste i "ljudrin". "Ljudrin" var ett stort signalhorn, ungefär som en kraftig båtsirén. I sakta mak gick mannen med "ljudrin" från den ena ändan av byn till den andra och blåste i sitt horn, och ljudet trängde in i alla stugor, i alla vinklar och vrår. Alla hörde det, och alla spratt till: alla visste vad det betydde. Det sade: "I morgon far vi ut efter fåren".

När mannen med ”ljudrin” gick förbi någon gård eller gårdsgrupp, som låg på stort avstånd från landsvägen, klev han upp på något högt föremål, på ett högt staket eller dylikt, vände ”ljudrin” mot gårdsgruppen i fråga och blåste kraftigt många gånger efter varandra. På så sätt fick varenda bysbo meddelande om, att fårskallet var omedelbart förestående.

Fårskallet krävde ett väldigt uppbåd av folk. Från varje gård skull åtminstone en person delta, men större gårdar skickade ut två eller tre skallhjon. På kvällen sökte man fram kläder, tjocka vadmalsrockar, hemvävda långrandiga yllekjolar i granna färger, ”mäckor”, strumpor och vantar, tjärade pjäxorna och gjorde allt redo. Husmor plockade fram sitt förråd av fårbastar, d. ä. tygremsor varmed fåren skulle bindas, synade och kompletterade det, lade vägkost i skinnväskan och gav råd och förmaningar åt de yngre skallhjonerna. Några extra strumpor stack hon även ned i väskan – någon kunde bli våt om fötterna och behövde byta.

Tidigt följande morgon, om vädret var vackert, redan vid 4-5 tiden blåstes ”ljudrin” ånyo som en slutlig bekräftelse på, att nu fanns det inte längre något som hindrade: nu skulle skallet försiggå! I flygande fläng gjorde skallhjonerna sig i ordning och skyndade ned till stranden, där ett flertal båtar väntade, både större och mindre farkoster. Var vinden lämplig, hissade man segel, i annat fall rodde man den nära 10 km långa vägen ut till Bredskärs yttersta udde i närheten av Bergö sundet. Här steg man i land, medan det ännu var mörkt, tände eldar, värmdes sig och åt av den medhavda vägkoden. (Ett par man förde tillbaka båtarna, såvida de ej lämnades kvar för att avhämtas senare.).

I daggrynningens skymningstimme ordnades sedan skallfolkets kedja under ledning av byns skallfogde, en man som ägde stor förmåga att ordna, ena och befalla och som innehade skallfogdens syssla på livstid eller rättare så länge han orkade sköta den. Skallfogden var mycket snabbfotad – annars skulle han inte ha klarat skivan. Han förstod att ordna sitt folk på ett förnuftigt sätt: äldre skallhjon placerades att rycka fram längs övre ängslaggen, där det var lättare att gå, lättfotade pojkar och flickor fick följa den svårframkomliga västra strandlinjen runt alla klippiga uddar och gyttjiga vikar, folk med goda pjäxstövlar nödgades vada fram över sankna myrar, ”mara” och träsk osv. Men ingenstans lämnades ungdomen helt åt sig själv, någon äldre måste också vara med på varje avsnitt, annars gick det hela alltför lättvindigt till, fårskockar smet igenom skallkedjan, och man kunde bli tvungen att gå ny skallgång.

Det var skallfogdens uppgift att se till att skallet lyckades. Skallekedjan måste hela tiden förbli obruten från skärets ena sida till dess andra. Givetvis kunde icke skallhjonerna se varandra på alla avsnitt, därtill var skallkedjan alltför utdragen och uttunnad, men det gällde att kunna höra och besvara åtminstone det närmaste skallhjonets rop såväl till höger som till vänster. Under väldiga larm, rop och oväsen ryckte skallkedjan framåt, torra grenar knäcktes, harar skuttade fram ut buskagen och fåglar flög skrämnda upp framför de framryckande. Snett framåt framför skallkedjan sprang skallfogden svettig och flåsande tvärsöver skäret i sicksack fram och tillbaka, försökte täppa till luckor som uppstått i kedjan, röt och svor åt dem som sölade och blev efter, höll tillbaka de alltför ivriga som ryckte fram för långt, och ordnade och ledde sitt folk som den värsta fältherre. En påkostande terränglöpning i sanning . . .

Hela tiden hotade skallkedjan att brista, och ofta brast den. Här var det en hop unga pojkar, som glömde sin plats i kedjan och skockade sig samman för att beundra en harunge, som någon sprungit fast. Där var det några stycken supbröder, som slagit sig ned bak några buskar och styrkte sig ur ett par brännvinsflaskor: de höll på med det så länge, tills skallfogdens

vredgade rytande väckte dem till besinning. På många ställen var terrängen så svår eller skogen så tät, att skullhjonen förlorade kontakten med varandra, även om de gjorde sitt allra bästa.

För att skullfolket lättare skulle kunna hålla kännning med varandra under skallet fanns ett flertal s. k. skallinjer upphuggna genom skogen. Huvudskallinjen löpte bred och rak i skärets längdriktning längs mitten av skäret genom den mörkaste barrskogen. Där gick en yngre man, som oavbrutet blåste i ljudrin – oftast samma person, som blåst ljudrin hemma i byn. Ett flertal skallinjer löpte tvärsöver skäret vinkelrätt mot huvudlinjen. Så snart skallet nått fram till en sådan tvärlinje, stannade man och pustade ut. Var någon del av skullkedjan efter de övriga, gällde det att invänta den. Först då alla skullhjon nått fram till skallinjen, och skullfogden hunnit inspektera och ordna kedjan ånyo, kunde skallet fortsätta. Ljudrin blåse då till framryckning . . .

Värst var det för dem, som måste ta sig fram genom sumpmarkerna i skärets inre delar. De bottenlösa ”mararna” var fruktade ställen, där allehanda färor tycktes lura på en. Där gällde det att ta långa omvägar. Här och där låg kadaver av djur som dött, brustna ögon stirrade mot bleknande stjärnor . . . Många ungt flickhjärta darrade av rädsla för skogsrår och spöken. Men det gällde att modigt stövla vidare och ropa högt för att hålla humöret uppe.

Allt eftersom dagen framskred, blev klappjakten allt roligare. Rävar begynte visa sig här och där, de slank ängsligt undan i snåren och smet ut ur den hotande inringningen. En och annan älg skymtade för ett ögonblick. Men fårscockarna drevs allt närmare målet: fårhagen vid skärets sydöstra sida mitt emot Finnhamnen. Ju närmare man kom målet, desto försiktigare måste man vara, så att inte någon fårscock lyckades smita ut genom en eventuell öppning i skullkedjan. Men här blev skäret smalare, så att skullhjonen kom närmare varandra, man kunde gå sida vid sida och prata om dagens upplevelser. ”Hur många får tror du har sluppit undan i dag?” – ”Jag har sett lämningar av tre får som dött”. – ”I jäns såg jag skälltackan vår, jag kände igen henne. Hon hade två lamm i följe.”

Efter ett sista svep längs skärets södra udde jagades fårscockarna in i fårhagen. Där väntade vid stranden massor med folk och båtar från byn för att ta hand om fåren, hjälpa till att binda dem och föra dem över fjärden till fastlandet. Med ledning av i fårens öron klippta märken, olika för varje gård, lyckades det slutligen, efter mycket bråk och sökande, var och en att finna de tackor och bässar, som tillhörde hans hus. Vad lammen beträffar – de kallades skärkläppar – så bör väl nämnas, att de givetvis icke hade några märken i öronen att uppvisa, men i tvivelaktiga fall lät man tacka och lamm genom fritt umgänge avgöra, om de hörde ihop eller ej. Det gavs dock kvistiga fall, som orsakade mycket gräl och uppståndelse i månader efteråt.

En obeskrivlig trängsel och villervalla rådde i fårhagen, medan nedbindningen av fåren och sökandet efter vars och ens får pågick. Inhägnaden var till bristningsgränsen fylld med fårkroppar och människor. Nästan hela byns befolkning var tillstädes. När någon lyckats finna alla sina får, bar han dem ned i sin båt och rodde belåten hem, men den som hade oturen att sakna ett eller flera, stannade kvar tills fårhagen var tömd. Vid 1-2 tiden på eftermiddagen började båtarna återvända till Finnhamnen, och fåren kördes hem med häst och kärra eller lockades med brödbitar att följa husmor hemåt.

Bildtexter:

Fåren bindes.

Fåren har lastats på kärrflaken i Finnhamnen.

*Den sista fårskokken jagas in i stämpelhagen. Bilden från ett mindre fårskår:
Blebskårsbådan.*

Malax Glimtar från en jaktvårdsinspektion i Vasa skärgård VBL 19.6.1949

Glimtar från en jaktvårdsinspektion i Vasa skärgård. 116

Den 3-7 juni företog undertecknad en inspektion i Vasa skärgård.

Resan, som utsträcktes till Vallgrund, Norrskär, Rönnskär och Bergö var i alla avseenden givande, man kunde konstatera att förhållandena på jaktvårdens område går framåt i de trakter som besöktes.

Bevarandet och förkovrandet av vår sjöfågelstam har numera börjat framstå som en bjudande plikt inte endast för viltvårdare och naturvänner, utan också för vakna skärgårdsbor.

I Södra Vallgrund har jaktvårdaren polis S. Vestergård experimenterat med utsättande av holkar för sjöfågel och har även i många andra avseenden ivrat för viltvårdens befrämjande.

Den 4 juni anlände vi till Norrskär, där sjöfågellivet inspekterades tillsammans med firmästare Sjöberg, som förde oss omkring på holmar och skär. På östra Norrskär förekom rikligt med ejder. En stor del av dessa hade redan sina kullar på vattnet, men även många bon med ägg anträffades, där honorna ruvade som tamhöns. Var man inte riktigt försiktig och kikade noga framför sig, kunde man ibland ha en ruvande höna alldeles invid fötterna och kunde trampa på den.

I en gammal fiskarstuga med söndrigt fönster hade två skrakar sina bon under sängen.

Det konstaterades, att fågelbona på holmarna vid Norrskär blivit väl skyddade av den personal, som därstädes bor. En del trutarter anställer emellertid stor skadegörelse bland sjöfågelkullarna främst bland ejdrar och svärtor. Särskilt farlig är havstruten, men även bland gråtrut och sillmås finnes individer, som förtär ungar av ejder, svärta och vigg. Även fiskmåsen kan förgå sig mot sjöfågelungar.

Vår anstalt för viltundersökning håller för närvarande på med en undersökning av mäsfrågan ur viltvårdssynpunkt. Och i förslaget till den nya jaktlagen har även mäsfrågan tagits i beaktande, varför det är att hoppas på en lösning av problemen.

Den 5 juni styrdes färden till rönnskärsarkipelagen, som uppvisade en riklig tillgång på sjöfågel.

Ejdern har ökat betydligt från föregående år. På de holmar, som besöktes, anträffades rikligt av ejderbon, och hönorna ruvade tryggt oberörda av vårt förbipasserande. Vanligen stannade vi någon meter från boet för att betrakta den ruvande ådan, som blott tryckte sig hårdare ned över äggen, orörlig och trygg. Vid stränderna anträffades många ejderkullar på vattnet.

Andra sjöfåglar förekom även ganska rikligt, särskilt svärta, skrake och vigg.

Under inspektionerna på Norrskär och Rönnskär anträffades hundratals ejderbon, som innehöll i allmänhet flere ägg per bo än under föregående år. Häckningen lovar således gott. Om därtill ungarnas uppväxt och fortsatta utveckling skulle gynnas av goda förhållanden, kommer ejderstammen att öka kraftigt.

Sådana utskärslandskap som Norrskär och Rönnskär skulle vara öde och tomma utan sjöfågel, men genom dem får landskapet liv och bjuder på skönhetsvärden, som inte finnes var som helst. En synpunkt, som är värd att beakta med tanke på skärgården som tillflyktsort för kultiverade turister. – Vår skärgård har i naturvetenskapligt avseende ej sitt motstycke i världen. En skärgårdsnatur, där djur- och växtvärlden ej spolierats, kommer alltid att utöva sin lockelse på naturforskaren.

Den 6 juni fortsattes resan till Bergö, där inspektioner företogs på en del holmar. Bland iakttagelserna under denna dag må omnämnas vårt besök på en holme, där en jaktvårdare från Bergö hade sin fiskarstuga. Fiskaren själv var också på holmen samma dag. Här intog vi först en läcker måltid av stekt sik, varefter följde kaffeservering. Sedan kom fiskaren för att visa oss fågelbona på sin holme. Det var sannerligen inte obetydliga saker på den lilla holmen, som huvudsakligen bestod av stenar och berg. Dessa erbjöd emellertid goda gömställen för häckande fåglar.

Ett stenkast från sitt hus visade han oss de första skrak- och svärta. Ställvis har skrakarna sina bon ovanpå varandra. Ibland pekade fiskaren på en sten och sade att därunder finns ett skrakbo, och sannerligen, när vi kröp ned i de svårtillgängliga hölstren lyste äggen i klyftans mörker.

På ett ställe nära stranden anträffades sju tärnbon med ägg. Avståndet mellan bona var endast någon meter.

Alla fågelbona på holmen hade blivit väl skyddade av jaktvårdaren, som påstod sig ha stannat ute över söndagen för att hålla vakt mot äggplundrare. Han är värd all uppskattning.

Mer än många andra fåglar ger tärnorna sjön dess karaktär. De ger den liv och färg, de ger den en extra tillsats av skönhet och behag, av temperament och ton. Men ilsket ljuder också ibland det skorrande lätet, när en äggrovande kråka eller skata upptäcker. Och dess känner och hyser ansenlig respekt för sin lilla ettriga antagonist och flyr beskedligt från fältet fortast möjligt. Ett område med en tärnkoloni är en mycket stor tillgång för fågellivet och dess bestånd.

Genom undersökningar har det konstaterats, att när tärnorna blir bofasta på ett grund, efterföljes de av andra sjöfåglar bl. a. vigg och svärta. Däremot har det konstaterats, att viggens försvinner från sådana grund, som övergivits av tärnorna.

Då morgondiset försilvrar havets stränder, då middagstimmens hetta dallrar över vattnet, då aftonens stillhet och svalka bleker sjöns spegel – närhelst på dagen vi far över sjön finner vi

också tärnorna i graciös flykt, i rasande angrepp mot inkräktare, i lättjefull vila på vattnet eller i hängiven omsorg om ägg eller ungar. Tärnorna är bland våra vackraste, behagfullaste och mest temperamentsfulla fåglar.

Skärgårdsresan var en upplevelse av stora mått och mitt varmaste tack sänder jag skärgårdsborna för all gästvänlighet. R. N.

Malax Glimtar från Malax Landsbygdens folk 4.3.1948 no 10

Glimtar från Malax

117

Vias tjurförening

höll årsmöte i Solhem den 24 jan. Förhandlingarna och protokollet fördes av ordf. Lennart Fogde. Årskassa och revisionsberättelserna godkändes och bokslutet fastställdes, varvid styrelsen beviljades ansvarsfrihet. Ur berättelserna framgår att föreningens verksamhet under det gångna året varit livlig och det ekonomiska resultatet är gott. Vias tjurförening bildades hösten 1945. Till föreningen är anslutna 90 medlemmar med 275 inskrivna kor d.v.s. omkring 80 procent av antalet kor i distriktet.

Johannes Geberg vilken var i tur att avgå ur styrelsen återvaldes. På grund av föreningens stora verksamhetsområde och stor anslutning utökades styrelsen med Elis Nykvist och Viktor Åkerberg. Till styrelsen hör dessutom Erik Sund.

Till tjurhållare för år 1948 antogs Karl Strömvik för ett arvode av mk 6,000:- per månad. Betäckningsavgifterna bestämdes till mk 250:- för inskrivna kor och mk 350:- för utomstående. Inskrivningsavgiften blir som tidigare mk 150:- per ko.

Efter förhandlingarna följde en livlig diskussion om en eventuell anslutning och samgående med Malax tjurförening. Synpunkter både negativa och positiva framfördes. Frihet att i en större förening välja vilken tjur som helst då flera finnes, är en viktig faktor att räkna med. Största fördelen vid en sammanslutning är väl dock möjligheten att utbyta tjurar, särskilt om fara för inavel förefinnes.

Emot en sammanslutning framfördes även beaktansvärda ord, särskilt för Vias tjurförenings medlemmar. Föreningen har under de två år den verkat hållit en relativt låg betäckningsavgift. Nuvarande tjurhållare samt övriga medlemmars ovillighet att hålla tjur för en större förening kan även nämnas. Enär frågan inte var av avgörande natur denna gång, fick diskussionen utgöra svar på frågan. För ett samgående bör frågan upptas mera officiellt och samarbete inledas med den andra föreningen. Vid verkställd omröstning var dock en stor majoritet emot ett sådant samgående.

**Intressenterna i vägen över ån vid
Lågasfors i Övermalax samt
Yttermalax skiftes- och vägbyggnadslag**

har gått in för att bygga körbroar över Malax å vid Lågasfors i Övermalax och Kaasfors i Ytter-Malax, Åminne. Ritningar och kostnadsberäkningar har uppgjorts av byggmästaren Erik Fant. Kostnadsberäkningarna stiger till mk 7-800,000:- per bro. Kommunalfullmäktige har beviljat mk 200,000:- för vardera bron. För dessa medel mk 400,000:- kan 4 st. järnvasor erhållas. Desamma är beställda i Belgien och enligt uppgifter av byggm. Fant torde vasarna för Lågasfors bro vara säkerställda för leverans. Meningen är, att byggena skall utföras instundande sommar, om nödigt material kan uppbringas. Arbetet har påbörjats vid Kaasfors och omkring 600 kbm sten har körts till vägbanken. Intressenterna kan även påräkna statsbidrag, men den personliga uppoffringen i form av dagsverken kommer nog att kännas tung. Från Malax lånemagasinsfond kan även understöd påräknas. Ett principbeslut i saken har fattats, men av formella skäl skall slutgiltigt beslut fattas vid förstkommande mantalsstämma.

Vid Lågasfors byggdes i början på 1920-talet en hängbro. Enär bron var nödvändig för skolbarnens räkning, stod kommunen för kostnaderna. Körning med häst har försiggått direkt över ån utan bro. Då det är meningen att i en nära framtid fördjupa forsen 60-70 cm, kan ett fortsatt körande utan bro inte ifrågakomma. Vid Kaas har förhållandena varit ungefär likadant med undantag av att bron varit en s.k. bockbro av trä.

Till följd av de geografiska förhållandena i Malax, där en å genomflyter samhället, är varje nytillkommen åbro av stor betydelse. Från Lågasfors till Åminne är sträckan 11,5 km. På denna sträcka finnes förut endast tre åbroar. Genom tillkomsten av tvenne broar ytterligare, avhjälpes mången svårighet i trafikhänseende. Hoppas att intressenterna går i land med uppgiften, sig själv och den stora allmänheten till nytta.

Över Vias och Paxal gränder i Övermalax by av Malax socken finnes en karta uppgjord efter nyskiftet i Övermalax åren 1906-8. Kartan omhänderhas av ordföranden för Övermalax väg- och dikesnämnd. Vias och Paxalgränder är inte byar i egentlig mening utan distrikt av Övermalax by. Båda gränderna omfattar skilda skoldistrikt. Som bekant består Malax socken av endast två större byar, nämligen Över- och Yttermalax.

En blick på denna karta ger oss, både åbor och främlingar, besked om varför det i Österbotten finnes så många ängslador. För en nylänning kan det synas märkvärdigt med alla dessa tillsynes onödiga lador. Dock är de inte alla onödiga utan de är ett onödigt ont. Ägarna till dem är nog medvetna om, vad det kostar att uppföra och underhålla exempelvis 10 eller 12 lador. Omständigheterna gör, att det nödvändigt onda inte kan fördrivas. En ändring till det bättre märkes dock. Blir det blott normala tider med tillgång på spik, försvinner nog de minsta och otidsenligaste.

Före nyskiftet i Övermalax var ett s. k. solskifte i bruk. Envar bonde ägde odlad mark på otaliga ställen i byn. Från denna tid finnes ännu kvar små lador av runda stockar. Vid nyskiftet blev ordningen en annan vad antalet skiften beträffade. En del hemman blev utflyttade, men inte i så stor utsträckning som det skulle varit av nöden. Emot en till ytterligheten gående utflyttning talade många orsaker. Markens beskaffenhet var det största

hindret. Om vi håller oss till det område, som kartan utvisar, kan vi konstatera, att förhållandena är ungefär lika i hela Övermalax samt på många andra orter i Österbotten.

För att bygga en gård behöves för det första en dräglig tomtplats. Dessutom måste markens beskaffenhet vara sådan att de viktigaste sädesslagen jämte potatis kan odlas. Det österbottniska kustlandet och i synnerhet Övermalax med sin flackhet gör, att en bonde inte kan placera sin gård var som helst. För 40 år sedan var Vias stora kyttland och intill liggande Helena mycket vattensjukt. Vägarna över de mjuka markerna var i bedrövligt skick, för att inte nämna vattendragen. Därför kunde inte utflyttningar i större omfattning äga rum. Härav blev följd, att de bönder som kom att stanna på sina gamla platser fick ett hemskifte av den gamla bolåkern, omfattande en ringa del av åkerarealen. Resten erhöll bonden som ett utskifte beläget på någon kilometers avstånd från gården.

För att nu hålla oss till Vias gränd och det övriga Övermalax, var det ytterst få av de som stannade kvar på sina gamla boplatser, som fick hela sin åkerareal i ett skifte. Markens beskaffenhet gjorde att även dessa hemman blev långsträckta och i arbetshänseende opraktiska. Hade några bönder tilldelats möjligast kvadratformiga skiften i närheten av gården, hade de övriga hamnat ute på de vattensjuka och frostömma ställen.

Där någon backe fanns, placerades en eller flera bönder. Långerskogen, Svartsulan och Hallonsulan fick sina första bebyggare. Från Gästgivars, Vias, Smulter och Norrgård numror i Vias flyttades många hemman till Morscheck och Kolnebacken. "Livsrummet" tycks ha varit litet redan på den tiden. Från Barbus och Knösgårdarna flyttades hemman till Junkaisbränno, Heleneholmen m. fl. orter. Kalmossen, Ribäcken och Långmossen fick många nybyggare från det övriga Övermalax.

Hur gestaltade sig livet för dessa nybyggare för 40 år sedan? Enligt uppgift av nu levande äldre personer, som kom till de nya boplatserna, var det ingen dans på rosor. Som tidigare nämnt, var marken vattensjuk och således mycket frostöm. Det var för de flesta att tänka i stil med bonden Paavo. Den odlade arealen var snäv. På ett hemman, som flyttades från Vias till Långåminne, fanns inte någon odlad mark alls, när bonden fick sig boplatzen anvisad. Före krigsutbrottet ägde denna bonde nio nötenheter och två hästar. I skrivande stund finnes tre gårdar på detta hemman.

Den senaste tidens intensiva utdikning av vattensjuka områden har gjort att förhållandet nu är ett helt annat än för 40 år sedan. Vid ett kommande nyskifte kommer nog lägenheterna att få en helt annan form. Goda spannmåls- och potatisskördar erhålles nu där det varit omöjligt tidigare. I och med de långt gående hemmansklyvningarna pågår även en frivillig utflyttning. Nya gårdar bygges, där våra förfäder formligen vadade i vatten och slog fräcken och andra vattenväxter med lie.

E d g o t.

Glimtar från Malax.

118

Så är vi åter i tillfälle att få sända de hjärtligaste jul- och nyårshälsningar till våra nära och kära där på andra sidan Atlanten. I juletid söker ju sig våra tankar lättare än annars till de familjemedlemmar och andra vänner, som är borta från hemmet och kanske då allra mest till dem, som befinner sig i en annan världsdel. För dem, som är borta är åter förhållandet det omvända. Julen och hemmet är två vackra ord, som hör intimt ihop med varandra och har en alldeles särskild klang.

Julen i barndomshemmet är det rikaste och lyckligaste livet har att skänka oss. Ju längre man avlägsnar sig från barndomshemmets helgedom, desto klarare lyser dess tinnar. Gärna återvänder man, även sedan man blivit äldre, och kanske allra helst då, till det hem och de bygder, där man tog sina första steg och lekte sina första lekar. Allt bättre förstår man innebörden i skaldens ord: ”Bøj ditt huvud, träd försiktigt, helig är platsen, där fädernas hägnande andar bo.” Där borta i bygden, där ute på slätten, där ån glider stillsamt fram i sommartid, eller där inne i skogen, där tallarna mumlar i stormen eller kvällsvinden viskar förtroligt i skymningsstunden, eller där ute i skären, där havets orgelsång höres, där levde de två, som gav oss livet och hägnade vår barndom. Du känner, när du vill, handen, som kanske valkig och arbetssliten, strök ditt hår och klappade din kind såsom ingen annan i världen sedan. Man drages så gärna till hemmet även om stugan är jämnad med marken, även om de kära ansikten, som brukade ljusna vid ens annalkande, är gömda under torvan. Ingenstädes talar naturen ett sådant språk som i hembygden.

Av olika orsaker och omständigheter är det dock icke alla förunnat att leva hela sitt liv i födelsebygden. En del av oss måste finna sig i att slå ned sina bopålar även utom sockenrån, men detta innebär dock icke, att vi helt skall förgäta vår födelsebygd med de många släktingar och vänner vi där äger.

Att Malax-amerikanernas hjärta klappar varmt för sin hembygd råder intet tvivel om. Härpå har vi många bevis. Från ortens postkontor har vi fått veta, att icke mindre än sammanlagt 3.000 paket anlönt till socknen sedan detta års början tills i skrivande stund. Vad detta i olika avseenden betytt för de lyckliga mottagarna förstår vi lätt. För detta vill vi tacka er så hjärtligt. Jag tror att ni icke själva fullt kan fatta med vilka känslor vi nu i våra dagar går att öppna ett amerikapaket. Det största antalet paket, som någon enskild familj fått mottaga är 35, ett storartat kärleksverk. Det är en mor, som sänt detta till en av sina söner med familj. Samma mor har avsänt sammanlagt 65 paket till släktingar i Finland, men i detta fall liksom i så många andra har icke alla kommit vägen fram. Enbart postporto för dessa sändningar stiger till 13.000 mark. – I detta sammanhang vill vi också erinra om, att vi från våra släktingar i Sverge fått mottaga ett närapå lika stort antal gåvopaketer. Detta som bevis på att rikssvenskarna också visat sig vara verkliga vänner till oss.

Ett annat storartat uttryck för malaxbornas i Amerika varma känslor för hembygden är den stora penninggåvan och skodonen, som skänktes till orten för ett par månader sedan. Gåvan fördelades i mitten av oktober av en 16mannakommitté, som utsetts av kommunalfullmäktige i närvaro av mr Victor Dahl, som själv medverkat vid insamlingen i Amerika senaste

vårvinter. Kommittén beslöt vid sitt sammanträde, att gåvan främst skulle fördelas mellan dem som blivit lidande genom kriget, krigsänkor, de stupades mödrar och invalider, samt i andra hand andra sådana som annars lever i knappa omständigheter. Av dessa uttogs till en särskild grupp sex krigsänkor, vilka ansågs leva i ytterst fattiga förhållanden och som ej hade något eget hem. Åt dessa gavs sex par skor och 24.500 mk. Åt följande grupp, stupades mödrar, krigsänkor och invalider, 75 personer, gavs sammanlagt 65 par skor och 62.700 mk. Dessutom gavs åt sju obemedlade personer sex par skor och 1.500 mk i penningar. Slutsumman var 77 par skodon och 88.865 mk i kontanter. För detta vill vi också uttala vårt varma tack till alla godhjärtade givare.

Livet pulserar för övrigt som vanligt här i Malax. Väglaget har i höst varit det sämsta på ett mannaminne påstås det, men vi hoppas att detta är av snabbt övergående art. En riklig bärtilgång och en relativ god växtskörd kan vi glädja oss åt nu, då vi har allt välbärgat i ladorna. Höstplöjningen är också nu slutförd, och det följer en något lindrigare arbetsperiod för bonden. De långa och mörka höstkvällarna utnyttjas på bästa sätt av både gamla och unga. Studiecirklar med bl. a. hästskötsel och pälsdjursodling som studieämne har bildats, äldre och yngre spelar schack, en del tager korrespondenskurser i språk eller något annat ämne, andra åter idkar fiolspelning och både de världsliga och religiösa ungdomsföreningarnas medlemmar samlas till sina regelbundna sångövningar och möten osv. Av dessa fritidssysselsättningar har intresset för fiolspelning och schackspel starkt tilltagit under innevarande år. Under vårvintern startades en stråkorkester, som nu räknar ett tiotal medlemmar från olika delar av socknen och vid samma tid bildades i Övermalax en schackklubb med ett trettiotal medlemmar, som jämte andra samlas till ädel tävlan på det 64-rutiga slagfältet. Nyligen bildades också en liknande klubb i Yttermalax. Även den kroppsliga idrotten står högt i kurs här i Malax. En av ortens yngsta föreningar, Malax idrottsförening, har under det senaste året varit i flitig verksamhet. Såväl by- som sockenkamper har med täta mellantider anordnats, och idrottsfester med prisutdelningar har hållits. – Den växande ungdomen är nu från och med detta läsårs början i tillfälle att på närmare håll få stilla sin kunskapsörst, nämligen i den nya samskolan, som öppnade sina portar i linjebussägaren Karl Fredmans kafébyggnad i Övermalax i början av september. Förutom det trettiotal ungdomar, som besöker denna skola, har vi ett lika stort antal, som besöker såväl lärdoms- som yrkes- och folkhögskolor på andra orter, bl. a. besöker två manliga ungdomar folkhögskolor i Sverige.

Fisket har varit ovanligt litet givande i år. Särskilt sommarfisket var dåligt. Vinterfisket med krok var något bättre och likaså vår- och höstfisket medelmåttigt. I dessa dagar förbereder sig fiskarna på lakfisket, som man förutspår skall bli bra i vinter. Den största svårigheten är härvidlag att få agn anskaffat. Man måste till Vasa för att fiska agn. – Socknens älgjägare har inte denna höst haft någon framgång. Av det fastställda antalet djur, två per vardera föreningen, har de båda jaktlagen icke tills vidare lyckats fälla något, trots att djurbeståndet icke är svagt. En stor orsak härtill är den gamla förlegade ammunitionen och de delvis dåliga gevären. Men ännu har älgjägarna en vecka på sig att pröva sin lycka.

Från det kyrkliga livet har vi erfarit, att kyrkofullmäktige beslutat taga den nya psalmboken i bruk från och med den första advent. – Baptistförsamlingens föreståndare, pastor Alef Wikström, som verkat i Malax under fem års tid, tog i oktober avsked av sin församling och flyttade till Purmo. Under hans ledning har ortens baptister mitt under brinnande krig uppfört ett tredje bönehus i Åminne, vartill fordrats en storartad offervilja av

församlingsmedlemmarna. Pastor Wikström har vid sidan om sitt föreståndarskap även utfört ett framgångsrikt socialt arbete i kommunen. Han har ofta anlitats som talare vid olika tillfällen, och han har tillhört olika nämnder och kommittéer, där man gärna lyssnat till hans sympatiska inlägg. Senast var han bl. a. ordförande i kommunalfullmäktige. Vi kommer att känna en viss saknad.

På tal om byggnadsföretag vill vi ännu nämna, att det f. n. bygges boningsstugor mera än under normala tider alla restriktioner till trots. Stugor växer dagligen upp som svampar ur marken. Det blir många, som kommer att fira julen i sitt nya hem i år. Man har med tanke på den ytterst knappa tillgången på byggnadsmaterial svårt att riktigt kunna fatta huru detta är möjligt. Allt tyder dock på att det ännu trots allt t. v. finns vissa framtidsmöjligheter här i landet.

Så går vi nu att fira julen i den verkliga fredens tecken vill vi tro. Någon fattigare jul än tidigare i lekamligt avseende torde det icke heller bli i år, inte åtminstone för dem, som har vänner i Amerika. Vi har ju i dagarna blivit lovade att få ett kvarts kilo russin per huvud och då vi själva maler åt oss korngryn så är ju därmed julgrötsfrågan klarad. Lutfisken lär det väl också bli någon utväg med av allt att döma. Julskinkan har vi förstås i ”häbrä”.

Den främsta yttre symbolen för julen i vårt land är utan tvivel julgranen. Här uppe i Norden kan man svårligen tänka sig en riktig jul utan gran, vare sig denna sedan presenteras i all sin ståtliga, ursprungliga enkelhet eller den smyckas med dessa otaliga glittrande föremål, som nu i många generationer förmått tända en säregen glans i miljoner barnaögon. Här i vår socken har det sedan ett tiotal år tillbaka blivit sed att utomhus hålla sig med elektrifierad julgran. En sådan finnes nu i varje gränd, vilket ger en särskild julstämning åt bygden. Inomhusgranarna är givetvis alla också nu elektrifierade. – Julen är bortsett från alla mer eller mindre sägenomspunna traditioner den av de helger, vi bäst behöver som en ljuspunkt under den långa, mörka vinterns tid och som vi tacksamt ser till mötes varje år vi på nytt står inför den. Vad vi i vår tid alltför ofta förbiser är att julen framför allt bör vara en fridens högtid.

Mottag vår hjärtliga önskan om en god och fridfull jul samt ett välsignelserikt gott nytt år!

Theodor Stenlund.

Malax Gruvdrift 1560-talet Vasabladet 18.8.1935 no 190

Fogden Hans Ingessons gruvdrift på 1560-talet i ny belysning.

119

Ett bidrag till Korsholms och Vasa historia.

(Karta)

I dessa tider, då intresset för utvinnande av ädla metaller är stort t. o. m. i vår landsdel (Terjärv!), kan det kanske vara skäl att påpeka en gruvdrift, som förekom i Vasa-bygden för mycket länge sedan, nämligen på 1560-talet. Det var fogden på Korsholm, *Hans Ingesson*,

som fått nys om förekomsten av kopparhaltig malm inte långt från residenset och som under tre års tid, 1561-63, inlade all sin energi för att få rörelsen i gång. – Denna sak har redan tidigare uppmärksamats av en historiker, nämligen av A. G. Fontell, som gjort ett meddelande härom till Finska historiska samfundet 1881 och av mag. Halvdan Ström, som berört frågan i sin 1932 utgivna pro-graduavhandling om Korsholms kungsgård, tryckt i Hist. Arkisto XXXIX, 3. – I nedanstående uppsats blir undertecknad i tillfälle att göra ett tillägg till historiken om Hans Ingessons företag, nämligen rörande platsen för gruvan och ”hytton”. Först dock några uppgifter i största korthet om företaget i fråga.

Det var vanligt att utkräva av bönderna i Korsholm, Vörå och Kyro med Ilmola kapellgäld ett visst antal ”hjälpdagsverken” årligen till kungsladugården vid Korsholm. När ”bergsbruket” vidtog, använde man en del av dessa dagsverken därför, det första året sålunda 30 st. för huggande av kolved. Följande år, 1562, användes sammanlagt 150 dagsverken för kolvedshuggning och malmbrytning. En smed tillverkade ”bergredskap”. Och fogden mottog av prästerna i norra prostriet 7 st. oxhudar, som skulle bli bälgar för hyttan. Därpå följande år var verksamheten allra livligast. Av inalles 3,070 hjälpdagsverken utgjordes inte mindre än 1,624 ”till hytton” (d. v. s. gruvan och hyttan). Dessutom hade bönderna att framsläpa 439 1/6 famnar kolved och 204 famnar gruvved. Man hade en hel särskild tjänstepersonal av yrkeskunniga vid platsen: en Måns ”Smeltare” och en Lasse Smeltare, en Jöns ”Rostuendare”, 1 kolare, 2 gruvdrängar, 3 timmermän, som tillpyntade hyttan ”medh all redho”, och 2 skomakare, som tillpyntade och beredde hyttans bälgar. Varjehanda saker anskaffades ytterligare: ”mådror till ath leta medh” för 12 mk, fat och tallrikar, 4 st. stora tekannor, 2 pipkannor samt 40 stop.

Ifrågavarande år (1563) åtgick: till rostugnen 10 famnar kolved och till gruvan 197 famnar gruvved; i hyttan förbrändes 242 1/5 stig kol, som man erhållit genom kolning av 173 famnar ved. 808 lass kopparmalm hade uppbrutits. Därav hade 458 lass utnyttjats och bearbetats med tillhjälp av nämnda 242 1/5 stig kol, varvid 10 tunnor skärsten erhållits. – Sedan gjorde man emellertid den tråkiga upptäckten, att alla ansträngningar och uppoffringar varit förgäves. ”Ther effter inghen koppar Ty han är plath borta bliffuen när han rördes till koppar”, har Hans Ingesson själv nödgats omtala i räkenskapsboken för 1563. – Sedan upphörde verksamheten helt och hållet.

När så pass mycket arbete nedlagts på denna gruvdrift, borde man lätt kunnat ihågkomma platsen för gruvan från generation till generation. Synliga märken i jorden efter den borde ju finnas. Att saken likväl så mycket råkat i glömska, beror därpå, att gruvan varit belägen på en plats, som numera ligger mycket avsides från en större trafik. Denna plats har nu kunnat upptäckas tack vare ett ortnamn, som lyckligtvis bevarats i gamla handlingar.

I ett dombrev av år 1586 angående gränsen mellan Kvevlax och Mustasari uppräknas de olika råpunkterna i tur och ordning, medsols. Först är det ”Ulnäs”, mellan Kvevlax och Veikars, sedan ”Häggeholmen” mellan en stor sten och ”Påålswick”, sedan ”Påålsarebacka”, sedan södra sidan av ”Hästmåssan”, så ”Östersjön” i ”Häägsenäs”, ”tädan Öster Nordan på Hyttbäck, som är först enderåå emellan Korsholm och Qweflax ut åt Wackwiken” ... o. s. v. – Namnet Hyttbäck kan knappast syfta på annat än hyttan, och den första ”enderån” – alltså vändpunkten på rån – mellan Korsholm och Kvevlax ut mot Wackviken är lätt att fastställa, redan vid en blick på en större karta. Namnet Hyttbäck förekommer sedan 1688 och 1738 i rågångshandlingar. Det sistnämnda året säges, att Hyttbäcksrån, den första råpunkten från

Hästmossarån, är belägen i norra kanten av en stenholstrig backe 80 alnar västerut ifrån en liten bäck, vilken har sitt utlopp till träsket Östersjön. ("Östersjön" är belägen öster om Stenträsket.) Sex stenar äro lagda ovanpå en stor jordfast sten så, att två visa N.N.O. och de övriga W.N.W. Dessa bägge rår äga "gammalt anseende". – Den här i båda beskrivningarna omtalade vändpunkten på rån passar tydligt in på den råpunkt, som ännu i denna dag finns kvar norr om Stenträsket och som går under namnet "*Bäckseide*". (Se den bifogade kartan!) I närheten av detta borde alltså Hyttbäck finnas, och i närheten av denna bäck Hans Ingessons hytta och gruva. Någon annan hytta kan knappast ha framkallat det så pass tidigt som på 1580-talet förekommande namnet.

Med allt detta i minnet begav sig undertecknad den 25 juni detta år till ort och ställe för att om möjligt få något slags kontroll på de skriftliga källornas uppgifter. Som gosse har jag rört mig rätt mycket i dessa trakter. Jag brukade följa med pojarna från Kvevlax Överby efter korna, som hade vanan att söka sig ända till "Stassängan", d. v. s. trakten av Stenträsket. Det blev alltså nu ett återupplivande av gamla minnen. Jag tog likväl vägen förbi Smedsby och Kapellbacken för att få bättre lokalkännedom om trakten mellan Gamla Vasa och stora träsket "Molnträsket" och Stenträsket.

Från Kapellbacken var det c:a 4 km till Stenträsket. Vägen var gruslagd och därför ofarbar för en velocipedryttare. Framkommen till träsket, sökte jag upp bröderna Kilsornäs för att få höra, vad de visste. De hade inte hört talas om Hyttbäck, fastän deras far, numera avliden, bott här en lång tid. Oaktat klockan var 11 på kvällen kom den yngre brodern med ut till "*Bäckseide*". Det gällde att gå över en ganska sank mark, ytterligt sank på en plats, där en bäck – numera alldeles igenväxt – nådde fram till träsket. Bäckens – som kanske motsvarar den gamla Hyttbäck – kunder urskiljas genom en liten fördjupning i mossen, där den gått fram. Den har tidigare förbundit Stenträsket med den norr därom belägna Djupsjön. Strax på andra sidan bäcken var så den stenholstriga backe, som kallas "*Bäckseide*", råpunkten alltså. (Se kartan!).

Resultatet av denna expedition blev alltså inte stort. Men en vecka senare blev det bättre. Jag fick då med mig bonden Johannes Nyman från Överbyn i Kvevlax kyrkby. Han hade veckan förut berättat, att i hans skogsskifte nära Djupsjön och rån fanns en egendomlig fördjupning i jorden. Vi togo oss från Kvevlax-sidan genom skogen ned mot "Stassängan" och voro snart framme vid platsen. På en ganska högländ, stenbunden och med blandskog bevuxen mark fanns en stor fördjupning, som inte föreföll att vara ett naturens verk. På alla sidor om den var marken högre, varför avlopp saknades. Den var beväxt med frodig starr och mjuk mossa. Man kunde mycket väl gå över den, men en stav av nära 2 meters längd kunde vi stöta ned utan ansträngning och utan att möta hårt motstånd. I längd mätte sänkningen c:a 13 m, i bredd 8 m på det bredaste stället. Formen var annars närmast trekantig. Vi började undersöka bräddarna. Där fanns det mycket stenar, men de flesta voro inte jordfasta, utan lösa och så små att vi kunde lyfta undan dem. Vid grävning i hålen efter dylika stenar togo vi upp en mängd små stenar av många olika sorter. Märkligt med dem var, att de inte voro jämna till formen utan hade vassa kanter. De voro sådana, som uppstå, när man t. ex. med järnstång stöter sönder en sten. Under en större sten, på kanske 30 cm:s djup, träffade vi på jord av två olika slag. Den ena sorten var till färgen gulbrun och sådan fanns det högre upp från sänkningen mycket. Den andra, som fanns endast på den mot fördjupningen vettande sidan och som där låg ovanpå den gulbruna, var grå eller gråblå till färgen och mera sandig. Det förefaller, som om denna grå jord blivit upptagen ur djupet i sänkningen invid och blivit uppkastad på bräddarna. Denna jord tycks ha varit i beröring med grundvattnet där nere, att döma av färgen.

Sedan vi på detta sätt undersökt platsen, voro vi övertygade om, att här förekommit en grävning någon gång. Nyman berättade, att sänkningen för c:a 27 år sedan varit betydligt djupare och att det då stått vatten där om somrarna. Tydligt har gruvan – som vi här anse oss ha stött på under de 372 år, som förflutit, sedan Hans Ingesson måste nedlägga arbetet, småningom fyllts med växtämnen, lager på lager, tills den blivit sådan den nu är. Den är belägen i en så vild och avlägsen trakt, att markägarna knappast kommit sig för att fylla den.

Själva hyttan, smältningsplatsen, behöver inte ha varit just på detta ställe, utan något längre ned vid det strömdrag, som sedan kallades Hyttbäck. Hyttbäck var möjligen bäcken mellan Djupsjön och Stentrasket, möjligen någon annan numera igenväxt bäck i närheten.

Till den här nu omtalade platsen för Hans Ingessons ”koppargruva” kommer man bekvämast genom att fara ut till den s. k. Rågrinden på landsvägen mellan Smedsby och Kvevlax kyrkby. Därifrån följer man rån mot S:O., tills man befinner sig c:a 400 m från Bäckseide. Därifrån sedan c:a 100 m rakt in i skogen. (Platsen är på kartan utmärkt med ett kryss.)

*

Trakten kring Djupsjön och Bäckseide är i våra dagar en vildmark, där människor inte ofta röra sig. Den har dock under äldre tider varit en ”historisk” trakt och haft en plats i folkets medvetande, särskilt i Kvevlax-byarna, också frånsatt den korta tid gruvdriften varade. Här har nämligen kyrkvägen gått fram under de tider, då man inte hade egen kyrka i Kvevlax. Allra äldst, när vattnet stod högre, var det säkerligen båttrafik här. Det vet gammalt folk också att förtälja. Djupsjön stod norrut i direkt förbindelse med Storträsket och Hamnträsket. Kvevlaxborna hade tidigare sjöbodar och båtar vid det sistnämnda. Namnet Bäckseide vittnar också om båtfart. Med *eide* menas en smal landtunga, över vilken farkoster fordom släpades. Den motsatta sidan av Stentrasket kallas *Skarpeide*. Där var marken fastare. – Under senare tider måste man gå till fots den rätt långa vägen genom skogen. På sankna ställen hade man lagt ut trädstammar för att lättare slippa fram torrskodd. Man fick ge sig i väg tidigt för att hinna fram till kyrkan i tid. År 1691 fingo kvevlaxborna tillstånd att uppbygga ett eget kapell. Men man trafikerade fortfarande skogsvägen vid besök i Vasa. Många traditioner och historier äro förknippade med denna trafik genom skogarna.

B. K. Å

Malax Historiska berättelser (1808-års krig) Vasabladet 14.1.1926 no 10

Historiska berättelser och traditioner från svenska Österbotten.

120

Av G Å N G E R O L F.

XXXXVI. Vad Mustasari- och kvevlaxborna samt petalaxborna och korsungarna komma ihåg om 1808 års krig.

Under kriget voro transportskjutsarna, både de svenska och ryska, en svår tunga för allmogen. Bönderna sökte också rymma undan så fort det lät sig göra. Rubbas Anders från Kvevlax bad

först få fara efter ett kar vatten till Sandåssund och då detta beviljades, spände han hästen ur och red bort. 2 vaktsoldater begynte skjuta efter honom och en kula ”gick genom ena örat, men undan kom han”. Så gjorde även Mickel Vik, som stälpte sitt lass och körde in i skogen.

Anders Maars, hjälten i Finbyslaget, hade ”plockat ned” ryssarna den ena efter den andra ”en hel koko” (fiskkok på 12 fiskar) siktande alltid på deras bröst. En bräcklig käring i Finby var den som visade vadstället åt ryssarna. Anders Maars yttrade: ”Då jag sätter bössan åt kroppåsen (= huvudet) på ryssen, tar det i huset (= bröstet) och då tar hon en hel linje (= rad) med fiender.

Efter reträtten från Finby gjorde bönderna halt vid Långörståget och sköto ned förföljarna. Petter Pistol, som var född rikssvensk, skrämde flera gånger bort kosackerna blott med att sikta på dem. När man frågade honom, varför han ej lika gärna genast sköt ned dem, svarade han: ”Jag kunde väl slippa dem med möjligare än skjuta ihjäl dåm!”

Töjbykarlarna fängslade 12 kosacker i en badstu. Gamle f. d. soldaten och trumslagaren Djärv från Runsor nappade sabeln ur handen på kosackofficeren, som i stället tog gubben om strupen för att strypa, och bäge rullade nu om med varann på golvet, tills kamraterna befriade gubben. Djärv hette egentligen Asplund. Karl Stuns fångade två kosacker, och Matts Manfolk sköt ned den kosack, som skulle rida med rapport om överfallet till ryssarna i Närpes. Kosackofficeren var en major, som hette Fermin och hade ”2 hustrur” (= älskarinnor?). I Harrström kom Anders Maars in i stugan, där kosackerna lågo efter badstubadet och dåsade på bänkarna. Han rev ned deras vapen från väggen och kastade dem i brunnen, varpå de gävo sig åt honom. I Nystu storstuga sutto även kosacker och smorde sig med filbunkarna, då bönderna fängslade dem, innan ryssarna hunnit tömma bunkarna. Fångarna fördes i båt till Finnhamnen. En försökte rymma, men blev strax nedskjuten av ”Alehags gobbin”. Erik Juth och Kristian Herrbåt från Blaxnäs i Töjby laddade i striden åt Anders Maars, som sköt. Kristian var född i Stockholm och kusin till kungens ”spormakare, Mathes”. Erik Juth var svåger åt Kristian och slapp undan genom att kasta sig i diket, men Anders Maars ”blev tagen, plågad mellan hästarna och sist flådd med träknivar”. En annan tradition, även från Korsnäs, berättar dock, att Kristian även blev tagen och jämte Anders Maars piskad till döds; deras till trasor sönderhuggna kroppar tillvaratogos senare och begravades av deras släktingar.

När Kristian kommit till Nämpnäs i Närpes, hade bönderna där först vägrat att gripa till vapen. Men då ”vart Kristian arg”, stötte kolven av sin väldiga sälbössa i marken och hotade skjuta ned dem, som inte följde med. ”Det hjälpte!”

Nystu Matts eller Matts Mars från Molpe stupade vid Finby sedan han skjutit nio ryssar och ”ville ha deklet (= tiotalet) fullt”. Själv blev han den tionde. ”Gambel Gusta” Manfolk sårades i slaget av en gevärskula i huvudet, så skinnet slets av och han föll avsvimmad, men kvicknade sedan till och räddade sig med de andra. ”Alehagsgobbin” yttrade sedan om slaget ”att gräset rördes allstans av kulor”; han hade sedan ”ont samvete” över att han skjutit en flyende kosack på Antfolks-Byers ände åker.

På Kotebacken togo ryssarna 2 svin och stekte dem levande. I Harrström i en stuga, där endast en gammal käring stannat hemma, kom en ryss och tog en stol för att ta en filbunke från hyllan. Men gumman körde ut honom med brandstaken. – Harrströms kvinnfolket hade flytt till Harvungsskären, utom änkan Beata Lillbåsk, som stannat hemma att baka. Hon gav

kosackerna mjölk. Hennes far smög sig nu fram ”med sin goda sälabysso” för att ”ge kosacken i ögat”. Men Beata övertalade honom att gömma bössan och komma fredligt in.

Från Träskböle i Töjby flydde folket ut till Kuusjärvi mosse. En kosack red efter dem, men drunknade med sin häst i mossen.

Molpefolket åter flydde till Bredskär och Bösskär, där de lågo över nätterna, men om dagarna smögo sig fram att bärga sina ängar. Sedan harvungarna flyttat tillbaka till byn, kommo 2 ryssar till Petter Pistols hustru, som gav dem ett bröd, som de dock strax spottade ut under svordomar, ty brödet var bakat av bark.

Gamla avskedade sergeant Sölverarm promenerade en dag i skogen mellan Petalax och Vägvikén, då en rysk soldat vid en källa siktade på honom men bommade. Sölverarm tog då fram sitt gevär och sköt ryssen vid den ännu kallade ”rysskällan”. Tre ryssar nedskötos av petalaxbönderna på Tiströnliden. Ryssarna voro ogement rädda för allmogens ”svartbössor” (= sälbössor).

Efter slaget vid Finby bro i Närpes, i vilken sergeant Otto Vilhelm Sölverarm jämte sin broder Gustav Johan, (sedermera lagman) ”troligen” deltagit, kommo kosacker till Korsnäs och Petalax för att bränna gårdarna. Kvinnfolket och barnen hade flytt till Rönnskär. Enligt en tradition från Petalax hade sergeanten med 2 kamrater skjutit ned ytterligare två ryssar, som med hattarna under sina knän bett om pardon. ”Jag ska’ ge er pardon, edra mordbrännardjävlar” ropade Sölverarm. Två ryssar skötos ytterligare ned på vägen mellan Petalax och Malax.

Midsommardagen kl. 9 på aftonen landade den rikssvenska översten Bergenstråle, som av kungen med en alltför liten styrka, ej ens 2,000 man sänts att intaga Vasa, vid Österhankmo. Han blev även med största delen av sin trupp tillfångatagen och Vasa stad grymt plundrad av ryssarna, varom skall meddelas i en skild uppsats. –

Ryska posten vid Veikars togo svenskarna till fånga, och kapten Sandman sändes med 125 jämtlänningar till Kaskö och fänrik Qveckfelt med 48 man för att fånga ryssarna i Karperö. 15 bönder med lodbössor slöto sig strax till Sandman och ryssarna flydde till Smedsby.

Bergenstråle ville sända kvevlax- och smedsbybönderna främst mot fienden, men Mickel Eriksson Vik från Vassor fordrade, att soldaterna skulle gå främst. Bönderna skingrades dock snart, och Isak Kux från Österhankmo stupade.

Major Ulfhjelms måste nu leda, efter nederlaget i Vasa, rikssvenskarnas reträtt. På Kvevlax kyrkbacke vilade svenskarna, och kvevlaxkvinnorna buro mjölk åt dem under den korta rasten. Kvinnor och barn flydde till skogs, och karlarna skjutsade rikssvenskarna till Hankmo. Vid Lappsundet rastades åter en stund, varpå rikssvenskarna brände bron och gingo ombord den 26 juni på kvällen, seglande norrut för svag vind. Sandman och Qveckfelt marscherade med sin avdelning redan kl. 4 på morgonen till Petsmo och foro därifrån med båtar till Ulfhjelms fartyg, som vid Nykarleby (Munsala) förenade sig med Klingspors armé.

De förföljande ryssarna hängde bonden Erik Svan, medan han körde ett lass säd till skogen, i Nabbs grindlock. Men en rysk officer, som kom ridande med detsamma, befallde dem skära av repet, varefter Svan kvicknade till och sprang till skogs. Hemma stod hans hustru på knä

och grät vid fönstret. Hon bar nu ut en mjölkså åt ryssarna, som drucko av mjölken och avlägsnade sig.

Gamla pastor Aspegrén, kapellan i Kvevlax, gick nu mot ryska befälhavaren och försäkrade att bönderna i Kvevlax ej voro fientligt sinnade. Han bjöd soldaterna envar en sup brännvin. Den som söp sist, stoppade på sig pastorns silverbägare, men måste ge den tillbaka, då pastorn klagade hos hans chef.

Då kyrkvärden Michel Lapp ej kunde genast skaffa ryssarna hästar att förfölja svenskarna, satte de bajonetterna mot hans bröst. Han föll på knä och bad om nåd och blev förskonad av ryssarnas befälhavare.

Malax Hälsning från Petalax VBL 22.11.1946 no 272

Hälsning från Petalax.

121

En varm hälsning från hembygden till alla petalaxbor i förskingringen.

Vi vet att edra tankar osökt går till hembygden och julfirandet här hemma, när julen stundar. Denna högtid firas i alla fall ej på samma sätt där borta som här hemma. När nu Vasabladets julnummer når eder kommer ni säkert att söka efter något från hemkommunen. För att litet friska upp edert minne och göra eder förtrogen med en del förändringar som skett de senaste åren, skall vi låta kommunen passera revy och börjar så med att följa landsvägen från Malax.

I Bofjärden har inrättats en folkskola, som betjänar både Malax och Petalax. På samma ställe där skolan står går en rak väg ned till Bocköurin, där det nu finns ett 30-tal båthus och 5-6 stycken villor eller skärstugor. Förrän man kommer in till Bofjärden passerar man en vitrappad ny stuga, uppförd av Ida Holmgren.

I själva Bofjärden håller Viktor Granskog på och bygger en ny stuga. Vi fortsätter och kommer så ut till Storsved, där bröderna Emil och Viktor Skog som bäst bygger nya, vackra stugor. Därefter passerar vi Lennart Östbergs vackra, vitrappade gård och kommer till Galtback, där Emil Högbackas gård har blivit tillbyggd och även rappad. Därefter kommer Artur Aspholms vackra gård, även den ny för de flesta av eder. Så fortsätter vi igen och kommer till en alldeles ny stuga mellan vägen och ån, uppförd av Arvid Holmlund.

Klockargården är sig lik, men ekonomibyggnaderna är nya. Förrän vi kommer in till andelshandeln passerar vi Adolf Höstmans gård, som även tillkommit sedan ni for bort. Gör vi en avstickare åt Molpe till, förrän vi fortsätter söderut, så kommer vi till Edvin Hultholms nya gård. Efter det vi passerat åbron fortsätter vi och kommer till Hugo Norrbacks och Hugo Smiths vackra gårdar på högra sidan av vägen. Mittemot håller Alina Holmqvist som bäst på och uppför en ny gård. Många andra nya gårdar har tillkommit, förrän vi kommer ut till Vägvisen, där även flera nya stugor blivit uppförda.

I Vägvisken har det varit livligt hela sommaren med lastning av olika slags trävaror: ved, pappersved och stock. Fjärden är sig lik som förr. I Vägvisken finns nu 15-20 båthus, dels nya och dels flyttade från Goulöurin, där det numera börjar bli för grunt.

Så vänder vi tillbaka och kommer in till kyrkbyn igen. Mittemot andelshandeln har handlande John Nyström byggt en vacker affärsbyggnad. På vägen upp till kyrkan har kommunen uppfört ett tvåvånings vackert stenhus, kommunalgården, där allt kommunalt liv numera är koncentrerat. Fortsätter vi söderut, kommer vi först till Reinhold Ståhls affärshus, inrymmande beklädnadsaffär, lokal för sparbanken m. m. I vägskälet, där vägen förgrenar sig till Korsnäs, står ett annat stort affärshus som äges av Emil Sandström. Ytterligare ett stort affärshus, uppfört av Axel Nordman, finns på samma ställe.

Endast några meter därifrån vid Korsnäs-vägen står en såg- och kvarninnrättning, som hann bli färdig före kriget och som förmaler ortsbornas och även en stor del av korsnäsböndernas vete till prima vetemjöl. Fortsätter vi söderut, kommer vi till ett nytt hus, som uppförts av Birger Stenbacka och Emil Hultholm och som skall inrymma en modern smedja och reparationsverkstad. Förrän vi kommer till Kvarnholms back observerar vi filadelfiaförsamlingens nya bönehus. På vägen upp till Nyby har det tillkommit nybyggnader här och där. På Vilhelm Häggmans mark håller bussfirman Herrgård & Lidman som bäst på och uppför ett stort garage för sina bussar, och i centrum av Ribacka har Otto Videgård en modernt inredd smedja, där man kan få allt vad man behöver lagat och reparerat. I Finnbacken har tillkommit ett bönehus och en ny folkskola, och längre fram har andelshandeln sin filial, även den uppförd sedan de flesta av eder for bort.

På samma sätt har det byggts i alla byar och på alla backar, så bygden har nog förändrats en hel del sedan ni lämnade den, men i huvudsak är den sig lik. Vägarna går där de gick förr, och de gamla gårdarna är också kvar, fastän nya tillkommit. Levnadsvanor och levnadssätt har också ändrats något här hemma, vi skall hoppas till det bättre.

När julmorgonen kommer, går vi lika tidigt som fordomdags till kyrkan och sjunger de gamla kära julpsalmerna och får den rätta julstämningen över oss. Kyrkan är sig lik som förr, förutom att den numera uppvärms om vintrarna och har fått elektrisk belysning, som varit bra att ha under krigsåren när levande ljus ej kunnat fås. På kyrkgården har tillkommit många nya kors över dem som gått bort, och särskilt för sig finns många vita kors på ett ställe. Där vilar alla de som fallit i kriget i sina bästa år och lämnat så många sörjande unga hustrur och barn och anhöriga efter sig. Över dem skall i sinom tid resas en vård som skall påminna oss andra om vad de gjort för oss.

Sådan är hembygden av i dag, och sådan kommer den att förbli i framtiden. Förändringar sker men det mesta är sig likt. Folket tänker på sina söner och döttrar där borta och är tacksamma för de gåvor och paket som har kommit över oceanerna från eder. Man väntar att när det börjar gå att resa igen få se många av er här hemma, om icke för att stanna, så åtminstone på besök. Hembygden önskar er alla en glad och fridfull jul och ett gott nytt år.

G. N o r d m a n.

Hälsningar från Petalax.

122

God dag igen, landsmän i främmande land. Så har igen ett år gått sedan Vasabladets amerikanummer senast utkom. Året har liksom det föregående gått emot normalare tider. Varutillgången ökar, och penningknappheten tilltar. Köpkortens saga är snart slut. Numera är det endast socker och kaffe som måste köpas på kort, och snart glömmet vi allt det elände vi upplevat under krigs- och krisåren.

Här hemma i Petalax går livet sin vanliga gång. Nya hus reser sig här och där, och bygden ändrar utseende för varje år. Under året har vi bl. a. byggt om elektricitetsledningarna för kraftström, vilket blivit rätt kostsamt, men som i framtiden kommer att bespara oss både tid och pengar.

Ett annat företag som påbörjats under året är utbyggandet av begravningsplatsen vid kyrkan. Den utvidgas österut och blir nu dubbelt större än förut. Arbetet utförs av trädgårdsmästare Torsten Strömbäck, och entreprenadsumman utgör 1.700.000 mk, vilket är nog så mycket. Säkert hade det blivit billigare på ett annat ställe, men platsen nära kyrkan är dock bäst. En gravsten har också under året anskaffats till de i kriget stupades grav. Denna krigargrav finns till vänster när man kommer in på kyrkogården, och där vilar ett trettiotal av bygdens söner, vilka av det skoningslösa kriget rycktes bort i sin bästa ålder.

Ur jordbrukarsynpunkt sett har året varit medelmåttigt vad mängden av skördade produkter beträffar, men kvaliteten är överlag under medelmåttan. Höskörden blev svag såtillvida att klövern gick ut med senaste vinter. Sädesslagen gav likaså medelmåttig skörd. Såväl råg, korn som havre torde vad kvaliteten beträffar vara bra, men vetet är i de flesta fall sämre än vanligt och i många fall så pass dåligt, att det ej kan begagnas för sitt ändamål, vilket ger oss en fingervisning om att ej förstöra allt vi får under goda år. Jordbruket mekaniseras alltmera här liksom annorstädes. Tre st. nya jordbrukstraktorer har under året inköpts av enskilda som begagnar dem för egen del och även kör åt andra med den påföljd att det blivit överflöd på hästar överallt.

Vandringslusten sitter allt fortfarande i oss här hemma som förut. När all emigration längre bort är stoppad, söker sig ungdomen till Sverige på arbetsförtjänst, och flera tiotal pojkar och flickor har under sommaren och hösten sökt sig dit över. Dels är det bättre förtjänstmöjligheter där och bättre levnadsförhållanden än här hemma, där vi gått igenom två krig, och dels är det äventyrlusten som driver ut ungdomen. De flesta återvänder väl hem igen, men en och annan stannar nog borta för alltid. Så går det ju vanligen.

Nu i slutet på oktober, när detta skrives, har vi knappa två månader till julen och får väl småningom börja tänka på dess mottagande och firande på sedvanligt sätt. Vi har ju liksom mera tankar och bestyr med den här hemma än vad ni är vana med där borta, även om ett och annat gammalt bruk faller i glömska här hemma också.

Risgrynsgröt har lovats oss av höga vederbörande till jul, ifall jag minns rätt, men man får ju ej alltid vad man blir lovad. Så alltför säker får man ej vara. Ljusare och trevligare än under de mörka och trista krigsjularna har vi det dock och hoppas, att det skall bli ännu bättre för oss allt efter som såren från de svåra åren blir läkta. Låt oss därför alla gå in för att fira julen som

den glädjens och ljusets högtid som den bör vara. Vi önskar er alla där borta en glad och trevlig jul och ett gott nytt år.

G. Nordman

Malax Hälsovården i skärgården (Bergö) Vasabladet 17.9.1949 no 199

Hälsovården i skärgården.

123

Vad en hälsosyster-sjuksköterska-barnmorska har att uträtta och berätta.

(Infälld porträttbild)

Härom dagen hade Vasabladet tillfälle att få en liten pratstund med hälsosystemen i Bergö isolerade skärgårdskommun fru Elisabeth *Nyback*, som samtidigt tjänstgör som både sjuksköterska och barnmorska på orten, vadan man gott kan förstå, att hon har händerna fulla med ansvarsfullt arbete och att tiden mången gång inte vill räcka till för de mångahanda anspråk som ställs på henne.

– Då jag tillträdde min tjänst som sjuksköterska för 23 år sedan var det endast sjukvården som spelade någon roll, hälsovården låg ännu i sin linda. Men utvecklingen har sannerligen inte stått stilla, framsteg har gjorts, svårigheter övervunnits, men ännu återstår en del att göra innan förhållandena blir fullt tillfredsställande.

Men innan jag går till att tala därom vill jag berätta litet om Bergö. Ön är 35 kilometer i omkrets, där finns ett halvtannat hundratal gårdar och invånarna uppgår till drygt 700 personer. Folket är glatt, gästfritt och hjälpsamt och kommunen särskilt frikostig när det gäller patienternas sjukhusvistelse och sanatorievård. Där finns underbara människor. Många som redan gått ur tiden har lämnat en saknadens känsla efter sig. Det trevliga folket gör att jag trivs med mitt arbete om det ock mången gång är tungt och svårt.

– Hurudana är belysnings- och vägförhållandena?

– Sedan 1938 har vi eget kraftverk, så att belysningen är någorlunda tillfredsställande, men på natten mellan kl 23 och 6 har vi mörkläggning. Strömmen är alltför dyr, 20 mark per kilowatt, och man kan inte låta kraftverket arbeta dygnet om. Men t. ex. då vi vet att en mor skall nedkomma med ett barn på natten är kommunen så tillmötesgående att kraftverket får arbeta hela natten. Det har ofta hänt, när förlossningar inträffat på natten, att den enda belysningen varit en ficklampa, en stallykta eller en i yttersta nödfall tändstickor. Men vi har klarat oss ändå fastän svårigheterna varit stora.

Det är mörker samt storm, menföre och svaga isar som är de värsta fienderna i arbetet. En sjuksköterska får ta sig fram med egna krafter. På sommaren går det utmärkt med cykel på Bergö om det också inte går vägar till enstaka gårdar, men på vintern är det helt annat. Ofta är vägarna igensnöade, det enda sättet att ta sig fram är på skidor med alla sjukvårdsartiklarna på

ryggen. Att bege sig ut till en sjukbädd en kall vinternatt då den vassa snöstormen piskar en i ansiktet är knappast lockande, men framför de egna mödorna går plikten att hjälpa en medmänniska. På Bergö, där vägnätet inte är vidare utvecklat, är det inte ovanligt att man får tillryggalägga 25 km om dagen.

– Vilken är befolkningens inställning till ert arbete?

– Man har ett underbart stort förtroende till en sjuksköterska. Ibland räcker det bara att man kommer på besök. Men det är ett par saker som jag måste anmärka på. För det första skall man ju anmäla ett sjukdomsfall genast. Det händer emellertid att ett sjukdomsfall som inträffat redan på måndagen anmäles först följande lördag. Man motiverar dröjsmålet bara med, att vi trodde det skulle gå om. Och det är främst lördagarna man har förkärlek för som anmälningsdag. På så sätt blir lördagen alldeles överhopad med arbete för oss, ja, jag säger oss, för detta är inte typiskt för Bergö, det händer överallt i landskommunerna. Det förefaller som om var och en trodde, att sjuksköterskan och hälsosystemen endast hade honom eller henne att sköta.

För det andra borde man kunna ge en något så när klar beskrivning av sjukdomen. Vanligtvis skickar man ett barn med bud, och det enda man får till svar på sin fråga vad sjukdomen gäller är ett försagt: jag vet inte. Då är det bara att ta hela attiraljen med sig för att kunna vara beredd på allt. Detta utesluter naturligtvis inte, att jag ibland kunnat få alldeles utmärkta beskrivningar på fall som fordrat snar läkarhjälp, så att jag genast fått ringa till sjukhuset och göra vederbörande beredda att ta emot.

– Hurudant är samarbetet med sjukhuset i Vasa?

– Jag måste ge stadssjukhuset och dess läkare en eloge för den utmärkta tjänstvillighet och välvilja som de alltid mött oss med. Samarbetet är gnisselfritt. Sjuktransporterna från Bergö till sjukhuset är besvärliga och tidsödande, men intet akut operationsfall har ännu kommit för sent. Bäst går det på vintern med häst och på sommaren med båt. Den första ambulansflygningen i Finland företogs 1930 och gällde Bergö.

– Vad har man gjort för hälsovården därute och vilka verksamhetsformer tar den?

– Framstegen är stora på det området. Vi har dispensärverksamhet, spädbarns- och mödrarådgivning och skolbarnsvård. Men jag har den uppfattningen, att rådgivningsverksamheten inte vunnit tillräckligt gehör. Är det av bekvämlighetsskäl man inte tar vara på dessa tillfällen? T. ex. alla tuberkulinprov och calmettevaccineringar på barn i åldern 0-7 år sker nästan uteslutande vid hembesök, vilket åsamkar hälsosystemen mycket extra besvär. De äldre, skolbarnen, vaccineras i skolan.

– Hälsosystemens arbetsdag är lång. Det räcker inte med sjukbesök och rådgivning, hon har även sitt kansliarbete att sköta. Det gör hon mestadels på natten. Dessutom lagar hon sin mat, tvättar sina kläder och gör alla uppköp själv. Detta är inte typiskt endast för Bergö, det gäller hälsosystrarna i landskommunerna i allmänhet. Dessutom är det svårt att få vikarie, om en hälsosyster blir sjuk, hon får ge sig ut på sjukbesök ändå. Vi har den uppfattningen att allmänheten inte förstår de svårigheter vi har att kämpa med i vårt arbete. Det verkar som om man tror att vi endast har något sjukbesök om dagen och kallar på oss vid de mest olämpliga tider, i synnerhet lördagar och söndagar, på besök till sjuka, som kunnat anmälas tidigare.

– Men trots alla svårigheter och vedermödor trivs jag utomordentligt med mitt arbete. Det känns mycket tillfredsställande att kunna hjälpa en medmänniska i nöd och höra glädjen i hennes tack. Jag rekommenderar hälso- och sjuksysterbefattningen åt alla unga sjuksköterskor som vill skaffa sig praktik. Klarar man sig med det arbetet utgör det ett utmärkt kompetensbevis om något, slutade den sympatiska bergösjuksköterskan.

Esq.

Malax Häst påkörd av buss i Långåminne Vasabladet 6.11.1949

Häst påkörd av buss i Långåminne.

124

Körsvennen klarade livhanken, hästen måste avlivas.

I går på förmiddagen då en av Haglunds bussar var på väg till Vasa och just passerat Kolnebackens vägskäl invid Långåminne i Malax blev den utsatt för en allvarlig kollision med en hästfora. Bonden Eino Kangas från Sarvijoki hade varit och hämtat en sugga i Långåminne och befann sig på hemfärd, då han mötte bussen. Hans häst, en 4-årig hingst av stambokssläkt, hade inte tidigare visat rädsla för motorfordon, varför Kangas motsåg mötet med bussen lugnt och vek i vanlig ordning åt höger. Men just då bussen skulle möta kastade sig hästen oväntat ut på vägen. En kollision blev oundviklig. Hästen stöttes omkull och blev liggande på vägen med ena frambenet avskuret. Även bussen fick skador. Hästens ägare kastades från kärran ned i landsvägsdiket och förlorade medvetandet. Han torde dock inte ha ådragit sig några större skador, ty efter det han kvicknat till kunde han själv vidta åtgärder för att transportera bort hästen och suggan. Den sistnämnda klarade sig helskinnad undan olyckan, ehuru även kärrflaken ramponerades vid kollisionen.

Busschauffören, som inte heller hade klarat sig utan blodviten, uppsökte telefon och anmälde om det inträffade till polismyndigheterna i Malax, vilka infann sig och verkställde undersökning samt drog försorg om att den förolyckade hästen avlivades. Enligt polisundersökningen hade bussföraren inte haft någon möjlighet att undvika kollisionen, vilken sålunda den nyckfulla hästen förorsakade.

Den förolyckade hästen var värd ca 100.000 mk.

Malax Malax Insändt om gjuten kyrkklocka Wasa Tidning 8.5.1847 no 19

Insändt om gjuten kyrkklocka

125

= (Insändt.) Såsom ytterligare prof på den konstfärdighet, som är den Österbottniska bonden egen, och hvarigenom han ofta, ledd af blotta naturanlag, utan undervisning af andra, höjer sig till den skicklighet i mekaniska yrken, att han kan täfla med hvilken utländsk mästare som

helst, anse vi oss böra omnämna den kyrkklocka, vägande 2 Skepp., som bonden *Svedberg* i Malax Socken gjutit på anmodan af Jurva Kapellboer. Den utmärker sig lika mycket genom skönheten i dess former, och äfven de inskrifter, hvarmed den är försedd, hafva lyckats bättre än vanligtvis fallet är. Vid öfra kransen står: ”En dag i Dina gårdar är bättre än eljest tusende. Psalm. 84: 11.”, och vid den nedra: ”Kommer och låter oss gå uppå Herrans berg, till Jacobs Guds hus, att han lärer oss sina vägar, och vi vandrom på Hans stigar. Es. 2: 3”. Midt på klockans ena sida läser man: ”Ett intet är mitt ljud, Som gällt i luften skallar, Mot rösten af den Gud, Som er till bättring kallar”, och på den andra: ”Under Kejsar Nikolai I. I Dess 21 regeringsår, då E. G. Melartin var Erke-Biskop och J. Bergenheim Guvernör, göts denna klocka af M. Svedberg i Malax Socken af Wasa Län, år 1846.” – Härvid bör äfven anmärkas, att detta är Svedbergs första försök – ty han har hittills blott sysselsatt sig med gjutande af mindre gods – och då det slagit så väl ut, har man all anledning att hoppas ett ännu fullkomligare arbete i framtiden. Han säger sig äfven kunna, om så påfordras, gjuta klockor af 70 Lisp:s vikt. Hvarje sådan utveckling af den inhemska talangen kan icke annat vara än en glädjande företeelse, som en sann vän af fosterlander och des näringars förkofran alltid skall veta rätt uppskatta.

Malax Jordbrukarens spalt om tröskning i Vasabladet 5.9.1942 no 203

Bildtext: Tröskningen i full gång.

Jordbrukarens spalt.

126

Spannmålsskörden är i full gång, men den är tyvärr försenad med omkring två veckor. Detta arbete kommer i år att bli mera tidskrävande än vanligt och fordrar stor påpasslighet, då en försenad skördetid ofta betyder detsamma som dåligt bärgningsväder. Visserligen finns det spåmän, som våga gå ed på, att vi få en lång och vacker höst, men man får i varje fall inte tro för mycket på liknande personer, hur gärna man än önskade att de skulle få rätt, nu då det gäller att få den värdefulla spannmålsskörden väl inbärgad.

Tröskningen kommer i höst att påverkas av två negativa faktorer, nämligen bristen på arbetskraft och knappheten på drivmedel för våra tröskningsmotorer. Något flytande bränsle har ju anlant till kommunerna, och besparingar finnas av petroleum, som kom för traktorerna till vårbruket. Tillgången är dock begränsad, och man måste inrikta tröskningen därefter.

Tröskningen går utan nämnvärda svårigheter på orter, där det finns tillgång till elektrisk ström. Men alla äro inte i den lyckliga belägenheten att ha en kraftledning i närheten av sin gård och sina fält. Där det engång finns elektrisk drivkraft, måste ett så stort område som möjligt betjäna sig av denna utväg. Och under denna förutsättning, kan det hända, att man i byarnas utkanter och i byar, som helt och hållet sakna elektricitet, måste klara sig med kraftmaskiner, vilka drivas med olja och gengas.

Under rådande förhållanden kan man inte tänka att någon större mängd råg skall bli tröskad i ria för hand. Svårigheten att få arbetsfolk sätter hinder i vägen härför. Att tröska med slaga är ett arbete som alltid varit mindre uppskattat. Ett är dock säkert. Det behövs takhalm, och tak

av halm äro både billiga och hållbara om de göras rätt. Men det är som sagt nu svårt att uppbringa arbetskraft till den tidsödande slagtröskningen.

Tröskningen direkt på fältet inbesparar och påskyndar tröskningsarbetet. Den fordrar dock vackert väder samt olje- och gengasmotorer. Den förutsätter även att man har rymliga lador, i vilka halm och agnar kunna lagras, ty man kan ju inte nu tillämpa den metod, som förekom under fredstid, nämligen att bränna halmen, vilket förresten var ett uppenbart slöseri.

Till en början är det av största vikt, att tröskningen kommer tidigt i gång, och att den ordnas så att tröskverket de första dagarna betjänar så många gårdar som möjligt. Detta för att alla skola få nödigt rågutsäde tröskat i tid. Höstsådden är redan försenad och får ej uppskjutas allt för länge. Då tröskverksandelslagen vanligen omfatta ända till ett 20-tal gårdar, skulle det dra ut för länge på tiden, innan en del lägenheter få sitt utsäde tröskat, om inte tröskningen kan ske för flera odlare på samma dag. I praktiken går väl saken bäst att ordna bland mindre jordbrukare på det sättet, att tröskverket uppställas på en central plats i byn och dit får varje bonde föra ett eller flera lass för tröskning av nödigt utsäde.

Tröskning av frö är arbetsdrygt, och det kan lätt bliva utsatt för tröskskador. I år äro gräsfröarealerna jämförelsevis stora, och därför måste producenterna ägna största uppmärksamhet åt tröskningsförfarandet. I fråga om timotejfrö bestå tröskningsskadorna i att en större eller mindre del av fröna skalas.

Stor försiktighet måste sålunda iakttagas vid tröskningen av timotejfrö, om tröskskador skall kunna undvikas. De mera mogna och värdefullaste men samtidigt ömtåligaste fröna falla lättare ur, under det att de mindre mogna eller fuktigare fröna sitta hårdare. Det kan därför vara fördelaktigt att tröska ett parti två gånger, första gången med relativt vid öppning mellan den s. k. skon och cylindern och eventuellt lägre cylinderhastighet, den senare gången med hårdare åtdragen sko och med normal hastighet på cylindern. Detta gäller icke minst, då skörden består av klöver och timotej i blandning. För tröskning av timotej eller blandfrö, som innehåller lågväxande ogräs såsom rödsyra m. fl., finner man ibland rekommenderat att vid första tröskningen endast avtröska axändan, medan man håller i kärnens rotända. Härvid avgår tydligen det mesta fröet fritt från det i rotändan sittande ogräsfröet.

Beträffande spannmålens torkning må framhållas, att för hög vattenhalt är en kvalitetsförsämrande egenskap. Erhållandet av fastställt grundpris förutsatte i föl att sädens fuktighet inte översteg 15 %. För under år 1942 producerad, inhemsk spannmål har den till grundpris berättigade vattenhalten fastställts till 16,1-16,5 %. En betydande lättnad har sålunda inträtt i kvalitetsfordringarna, vilka som bekant voro jämförelsevis stränga under senaste år. Men även i höst måste torkningen ägnas uppmärksamhet. Överstiger vattenhalten 16,5 %, blir det prisavdrag 4 penni för varje halv procent fuktighet eller del därav, som vattenhalten överstiger 16,5 %.

Hösten räknas som en mycket kritisk tidsperiod för spannmålens hållbarhet, varför det fordras gott omdöme och påpasslighet av jordbrukaren. Den nyskördade spannmålen är som känt särskilt svårlagrad, emedan livsverksamheten då ännu är relativt livlig i sädeskornen. Därtill kommer att såväl spannmålens som luftens temperatur på hösten är jämförelsevis hög. Vidare är det under höstens bråda arbetsdagar ofta svårt att medhinna skötseln av den tröskade säden.

Såden bör omedelbart efter tröskningen uttömmas i tunna lager på magasinbottnarna eller andra lämpliga golv. Finnas sten- eller betonggolv, borde dessa först beläggas med trä, innan spannmålen döttömmas. Erfordras luftning, utföres den vanligen genom skyffling upprepade gånger, tills svettningen och temperaturen nedgått. Med god vilja och förståelse för saken finnas alltid på en gård lämpliga golv, som kunna tjäna nämnda uppgift.

Om spannmålen är våt vid tröskningen, bör man vidtaga åtgärder för att få vattenhalten nedbringad på artificiell väg. Här i landsdelen finnas nu också rätt moderna torkkrior på snart sagt varannan gård, varför man är ganska bra utrustad för torkningen. Och det gäller nu att utnyttja dessa möjligheter på bästa sätt. Vi får inte heller vara så egoistiska att inte grannarna få använda vår torkria mot en skälig avgift och i mån av tid. De vanligaste torkriemärkena äro Pajulahti, Jyvå, Paras, Voitto m. fl.

Närpes andelsmejeri har maskinriian M. T. som fått gott omdöme både vid statens maskinprovsningsanstalt och av enskilda jordbrukare. Direktionen för lånemagasinen i Malax kommun har även beslutat att inköpa en M. T.-ria och sålunda skapa möjligheter för ortens bönder att få sin spannmål snabbt och billigt torkad. Särskilt här i Österbotten ha vi behov av flera liknande spannmålstorkningscentraler. Må därför malaxbornas exempel mana till efterföljd.

Vid all spannmålstorkning, särskilt då det gäller brödsäd och utsåde, får temperaturen ej vara för hög i rian, emedan bakkingsdugligheten och grobarheten då kunna skadas. Mycket fuktig säd skadas lättare än mindre fuktig och nybärgad säd lättare än den, som legat lagrad en tid. Enligt utförda försök bör spannmål ej uppvärmas högre än till 45-50 grader celsius och bör alltid väl nedkylas efter torkningen.

Det är till årets skörd som vårt folk nu ställer sitt hopp. Den mognande spannmålsgrödan är värdefullare än någonsin. Måtte vi därför vid såväl bärgningen som tröskningen samt spannmålens torkning och lagring så begå, att utbytet blir det bästa möjliga.

Å d a l s b o n d e.

Malax Julen firades Vasabladet 28.12.1949 no 283

Malax.

127

Julen firades i hela malaxbygden som en ljusets och fridens högtid. Utomhusjulgranarna vid gårdar och vägskäl var i år talrikare och mer strålande än någonsin tidigare, julfacklor och brasor brändes som brukligt varit sedan äldsta tider i bygden, och på julmorgonen tindrade ljus i fönstren. Det vilade ro och stämning över ådalen under hela julhelgen.

Någon bjällerklang hördes inte i år på julmorgonen. Brunte och Pålle fick vila sig hemma i stallet för en gångs skull. Vägarna var hala och vanskliga att beträda med hästfordon. Men folk sökte sig nog till julottan i kyrkan ändå. Man for med bussar och bilar som modernt folk. Ända från Vasa och Solf kom grupper med buss, folk som ville se sin barndomsbygd på julmorgonen och delta i julottan i sin gamla kyrka. Kyrkan var för övrigt klickfull, och khde

Julin predikade. De från Vasa och Solf komna kyrkbesökarna bjöds gästfritt på kaffe av Elisabet och Valter Levlin.

Övermalax ungdomsförening inledde raden av föreningsjulfester annandag jul i Solhem. Förr var det vanligt, att man samlades kring långborden, när man samlades till julfest i Solhem, men föreningens medlemsantal är numera så stort, att dylika arrangemang inte längre går för sig. Festsalen är visserligen en av de största i våra bygder, men vid julfesterna, då även äldre medlemmar kommer tillstädes, blir det alltid trångt om utrymmet.

Den stämmingsfulla julfesten bjöd på ett långt och omväxlande program. Ordföranden Harald Nyman hälsade välkommen och talade om julfriden. Axel Broo spelade Aftonklockorna på piano, och fyra tomtenissar utförde en midnattslek, som omedelbart efterföljdes av en tablå föreställande fattiggubben vid kyrkväggen, vilkens maning om barmhärtighet var rent hjärtnypande. Margareta Holmlund deklamerade Uno Fogdes vackra juldikt Längtan, och Anna-Lisa Holmlund jämte Greta Åberg sjöng ett par duetter. Jultalet hölls av lär. Harald Wiik och behandlade temat ljus och mörker i människolivet. Efter talet utfördes en stämmingsfull tablå med motiv ur Vintergatan av Z. Topelius.

Efter kaffetraktering fortsatte programmet med ett potpurri på gamla, kära julmelodier av Lolita spelmanskvartett. Stud. Birger Häggblom föredrog livfullt Dans historier Julstöket och Julbrygden, och Else Berg läste föreningens handskrivna tidning. Slutligen uppfördes teaterstycket När far och mor bytte sysslor. För övrigt utfylldes programmet med julsånger allt emellanåt, och som slut på det hela dansades ringlekar länge och väl, i vilka både äldre och yngre deltog av hjärtans lust. Till julfesten hade ungdomar vid olika skolor i Sverige samt Erik Viik från Oravais sänt telegram, vilka mottogs med livliga applåder.

Under tiden fram mot trettondagen firas julfester nästan varje kväll av andra föreningar och klubbar på orten.

T – n.

Malax Julhalmen för Vasabladet 22.12.1946 no 297

Gustaf Wideskog:

Julhalmen.

128

F ö r V a s a b l a d e t .

Det kan förefalla prosaiskt med en sådan rubrik för en julartikel, men i själva verket spelar halmen en stor roll i julens historia, och ännu i dag ingår den som ett viktigt moment i julfirandet. Redan vikingarna bonade sina golv med halm vid den stora midvinterfesten till gudarnas ära. Och sedan dess har halmen och julen nästan varit synonyma begrepp i den skandinaviska livsåskådningen. Julen hör också intimt samman med höstfesterna, och dessa var blott en förberedelse till själva julen. Av halm förfärdigades praktfulla julkronor, och av halm virades de allmänt bekanta julbockarna.

Redan i god tid före jul sysselsatte man sig med dessa arbeten. I äldre tider var det också mycket vanligt, att man försåg julgranen med en konstrikt flätad halmkärve i toppen. Julkärven vid grinden, för småfåglarnas räkning, hör också till julen. Man skulle knappast kunna tänka sig julen utan halm. Halmen utgör sålunda ett mycket viktigt moment i julens liv, och vi skulle knappast kunna tänka oss en jul utan julkärven vid grinden. På många håll hänger man än i dag en halmkrona i taket, för att på ett värdigt sätt kunna fira den största av alla fester under året. Jultraditionerna sträcker sig långt tillbaka i tiden. Julfirandet har mycket gamla anor även i Norden.

Vi betonade, att julen står i ett visst samband med hösten och festerna denna tid. Julkärven vid grinden skulle, enligt god gammal tradition, vara den sista som bands under hösten. Dess uppsättande under julen är sålunda med all säkerhet att likställa med uppsättandet av skördemajen i andra länder, vilken ofta bestod av den sista kärven och vilken pyntades med blommor, kransar och band. Liksom åtskilliga andra julseder, särskilt halmfigurerna, lötknektarna, havrebockarna, lokatterna och andra legendariska figurer, är julkärven i alla dess former ett skördebruk, som flyttats över till julen.

I julens tidigare historia brukade man på många håll i Skandinavien kasta in en halmbock till husfolket, och seden höll länge i, så att man senare virade in julklapparna i halm, då dessa kastades in till vederbörande. Det var således icke enbart av praktiska skäl man virade in ömtåliga saker i halm, utan även här spelade traditionen in, fastän man så småningom glömde själva innehållet i detta bruk. Det var endast formen och sättet som fanns kvar. Så har det gått med många av våra julseder. Numera är det icke så lätt att spåra sammanhangen mellan olika seder och bruk. Ofta har en ny livsåskådning, i synnerhet under den kristna tiden, gjutit in ett nytt innehåll i formerna. Och på ett förunderligt sätt har både hedendom och kristendom härvidlag låtit sig förenas. Man kan numera knappast skilja det ena från det andra. Men arvet är värt att bevara och vårda.

Konsten att göra enkla halmkronor torde ännu icke vara utdöd i bygderna, och denna vackra juldekoration borde åter tagas i bruk, traditionen borde förnya. Man kan knappast på ett värdigare sätt tacka försynen för årets äring. I Skånes skogstrakter torde man ännu konstmässigt fläta dylika kronor. I Finland bildade man en krans av halmstrå, som hängdes i taket, för att det inte skulle saknas bröd i huset, tills hösten bragte ny säd. Men man förfärdigade även här mer praktfulla halmkronor. Men i synnerhet i Sverige, närmare bestämt i Dalarna, presterade man härvidlag verkliga konstverk. Halm är ju också ett mycket vackert och billigt material, lämpligt för julen både på grund av tradition och med tanke på stallet med krubban.

Man har numera begynt förfärdiga julprydnader enbart av halm eller halm kombinerad med annat material. Det vore skäl att icke låta endast industrin taga hand om detta arbete, utan uppliva det även i hemmen. De egna dekorationerna skänker den största julglädjen. Och halmarbeten kan även rekommenderas som en passande hemindustri. Förslaget är värt att taga vara på och praktiseras. Till och med julgransgrannlåter kan mycket väl förfärdigas av halm. Och julens praktfulla halmbockar borde åter komma till heders.

Så påminner oss julen om den sista kärven, om årets äring, om Guds försyn och nåd. Halmkronan i taket utgör ”kronan på verket”. Halmbocken, som antagligen utgjort någon

slags fruktbarhetssymbol, vittnar i sitt konstfärdiga utförande om hemslöjdens glädje och gagn. Den gyllene halmen för vår tanke till stallet och krubban.

Malax Kommunalfullmäktige med mera VBL 5.8.1937

Malax.

129

Kommunalfullmäktige sammanträdde i lördags och valde till medlemmar i beredningsutskottet för senare halvåret ordföranden Viktor Udd samt Uno Maans och Alfred Tuvas.

I skrivelse från kommunalnämnden meddelades, att stadsstyrelsen i Vasa i princip godtagit anhållan om rätt för Malax kommun att vid behov använda Vasa stads obduktionshus. På grund härav beslöt kfge låta frågan om byggandet av ett eget obduktionshus tillsvidare förfalla och i stället invänta stadsstyrelsens i Vasa uppgift om hyresavgiften för obduktionshuset därstädes.

På grund av skrivelse från Korsholms lantushållningsskolors elevförbund beslöt kfge bevilja stipendier om 200 à 300 mk per elev som från Malax kommer att besöka lantmannaskolan i Korsholm under instundande läsår.

Delgavs landshövdingens utslag i lärare Nikolai Västis besvär över honom ågången kommunalbeskattning. Besväret hade icke fullföljts av Västi, som förty skyldigkändes ersätta Malax kommun 70 mk för dess kostnader i ärendet.

Kommunens inköp av Kuivila hemmanslägenheter i Övermalax by godkändes. Vårdsnämnden anförtroddes att förvalta lägenheterna.

För den händelse i framtiden andra lägenheter, som kunde anses förmånliga för kommunen, tillsalubjöds, valdes Viktor Udd och Verner Fogde att å kommunens vägnar avsluta eventuella köp.

”Dålig nativitet i Malax.” I den pigga och välredigerade tidningen Norden, organ för finlandssvenskarna i Amerika, ingick härom sistens en notis om nativiteten i Malax. Det heter, att nativiteten mångenstädes i svenskbygden är dålig. Mycket dålig är den på den här nämnda orten. Bl. a. har det i Ribäckens skoldistrikt under de sju senaste åren fötts endast 5 barn.

Till ovanstående önska vi för vår del endast säga, att det är länge sedan nativiteten varit så hög i Malax som nu. I ett avlägset, glest befolkat utflyttardistrikt kan ju siffran vara låg, men kommunen i sin helhet är minsann inte på någon efterkälke. Antalet födda i Malax under årets första sju månader var 59 (det tör vara sämre mångenstädes). Vi tro att t. o. m. en Musse skulle vara nöjd med den nativiteten.

Lotterifestligheter komma att anordnas i Bygdegården instundande lördag och söndag. Denna gång anordnas lotteriet till förmån för någonting så behjärtansvärt som ortens

tuberkulosfond. Arbetet för tuberkulosens bekämpande på orten har tagit en livlig omfattning under de senaste åren. Många personer ha redan tack vare tuberkulosfonden blivit i tillfälle att besöka sanatorium. Av dessa ha visserligen inte alla återvunnit hälsan – hjälpen har sökts för sent – men ett flertal ha tack vare sanatorievistelsen blivit helt återställda.

Tuberkuloskommittén har även utanordnat medel för kläder, spottkärl m. m. och i övrigt arbetat för hembygden. Tack vare ortsbornas förståelse och välvilja har man fått tuberkulosfonden att växa tämligen kraftigt – den är redan uppe vid 100,000 mk – men den bör växa ännu större, ty det är endast räntemedlen som få användas. Stöd arbetet för tuberkulosens bekämpande genom att bidra till fondens tillväxt! Gynna lotteriet.

Lotterifestligheterna börja lördag kväll kl. 8. Programmet upptar förutom musik, solo- och duettsånger m. m. även föredrag och deklamation av dr Jan Gästrin, uppskattad och välkänd på orten.

Vid folkfesten på söndagen kl. 2 e. m. talar bl. a. mr Emil Ekblad om våra emigranter i Amerika. Det bör vara någonting för malaxborna. Programmet upptar annars solo-, kör- och duettsång, tidning, recitation, musik i flera repriser m. m. – Vid festsoarén fredag kväll kl. 8 är programmet omväxlande och utökt med bl. a. folkdanser av ungdomsföreningarnas gemensamma folkdanslag. Och sen så blir det också allmän dans.

Arrangörerna försöka ordna med busstrafik lördag kl. halv 8 från Långåminne samt söndag e. m. enligt turlistor som skola anslås på allmänna platser. För resande, som med båt färdas från Vasa till Malax om lördag, finnes biltrafik ordnad.

Ny förening. Den 26 juli sammankom ett antal deltagare i frihetskriget och beslöto bilda en förening benämnd Svenska Österbottens frihetskämpar i Malax. Ett förslag till stadgar föredrogs och godkändes. Ett 30-tal f. d. frontmän anslöto sig omedelbart till föreningen. Till föreningens ordförande valdes jur. kand. Robert Mattlar samt till viceordf. G. Klockars. Till övriga medlemmar i styrelsen valdes Erik Udd, Edvard Öhman och Viktor Uddström.

T – n.

Malax kyrka 1829 Åbo Tidningar 11.9.1839

Malax kyrka 1829

130

Å B O.

Under loppet af Juli månads senare hälft hafva följande olyckshändelser timat inom Haliko härad: 1:o Torparen Jakob Jöransson ifrån Imbola i Uskela socken drunknade den 20:de under simning. 2:o Åskeld antände den 18:de i Angelniemi Yrjälä hemmans skog, utan att dervid förorsaka betydlig skada; och 3:o TorpareEnkan Fr. Nybergs på tionde året gamle son drunknade i hellsjön invid Angelniemi kyrka.

– Drengen Johan Johansson Randelius från Nykyrko på femte året gamla flickebarn försvann den 20 sistl. Juli ifrån en äng, der hennes mor var sysselsatt med höbergning, och ehuru barnet på det noggrannaste blifvit eftersökt har man ej funnit ringaste spår efter henne.

– Tvenne personer Torparen Johan Johansson från Tennäs och Drengen Gustaf Ad. Carlsson från Lielax Mellangård, hafva under loppet af sistl. Juli månad drunknat i Pargas socken.

– Ibland de många exempel vi inom vårt land ega, att personer af allmogen, genom egen eftertanka och ihärdigt arbete bragt sig upp till en hög skicklighet uti mekaniska yrken, är Byggmästare *Henrik Kuorikoski*, uti GamlaKarleby socken, onekligen ett af de mest utmärkte. Vi hafve varit i tillfälle att begagna en, efter hans eget diktamen författad uppsats öfver de af honom intill år 1836 utförda arbeten, och hoppas derföre att de uppgifter vi här meddele skola vara fullständige, men utbe oss, i anseende till det stora fosterländska värde sådane anteckningar ege, att hvad här kan vara utlemnadt eller möjligtvis oriktigt uppgifvet, benäget rättas. Sitt första lärospår afgaf Kuorikoski, då han år 1806 byggde klockstapel till Kelviå moderkyrka. Egentligen börjades likväl hans bana år 1815, då de af honom uppförde kyrkorne uti Kalajoki moderkyrkoförsamling samt Ylikannus kapell fulländades. Sedan denna tid hafva följande byggnadsarbeten blifvit under hans ledning utförde: **1816** klockstaplar uti Kalajoki och Ylikannus; **1817** Nedervetil kyrka; **1822** Kronoby kyrka (en utmärkt skön byggnad); **1823** klockstapel i Laukas; **1824** kyrka i Lesti, kyrka och klockstapel uti Alavo samt bönehus med klockstapel uti Öfvervetil; **1825** kyrka i Maxmo; **1826** Limingo moderkyrka; **1827** Lappo moderkyrka; **1828** kyrka uti Maaninga kapell af Kuopio socken; samma år börjades hans befattning såsom byggmästare vid återiståndsättandet af Åbo domkyrka och dess torn, efter branden, hvilket arbete fortfor till år **1830**, och under hvilken tid den olyckshändelse inträffade, att hans son, en hoppgifvande yngling, nedföll från tornet och genast afled. – **1829** Malax kyrka; **1831** Korsnäs kyrka; **1832** Storå kyrka; **1835** klockstapel i Malax; **1836** klockstapel i Petalax. Större brobyggnader har Kuorikoski utfört 10, nemligen 4 i Kalajoki, 2 uti Lochteå, 2 uti Nedervetil samt 2 uti Kaustby. Sågqvarnar äro af honom byggde 2:ne, och likaledes 2 väderqvarnar. För det närvarande är den ålderstigne, men ännu uti full kraft varande mannen bosatt uti Qvikant (Koivukanto) by i GamlaKarleby sockens moderkyrkolän, sedan han åt en son öfverlemnadt det hemman i Kaustby kapell, der han förut varit boende.

N:o 5.

Tidningar

Utgifne

Af et Sällskap i Abo.

Den 14 Martii 1773.

Berättelse om Lazarets Inrättningen i
Österbotn, Fortsättning. (Se N:o
2. sid. 15.)

Til Directions Ledamöter utnämdes Högwälborne Herr General Majoren, Landshöfdingen och Riddaren, Baron Göös, Assessoren och Provincial-Medicus Hast, Prosten och Kyrkoherden Herr P. Hedman, Borgmästaren Herr Leopold, Tull-Förvaltaren H. Lindberg och Bonden Nämndeman Kläckars från Mustasari: efter Tull-Förvaltaren Lindberg, som nu är i Carlscrona, utsåg Direction Herr Lands-Secreteraren Castin til Ledamot.

Lazarets. Medicus är nu för tiden förenämde Provincial Medicus, Doct. Hast, hwilken hela denna tiden betjent Lazaretet för alsintet arfwode och lön. Lazarets Chirurgus J. E. Kantzau och Waktmästaren Huk tjena hwardera för

Malax Lazarets berättelse i Österbotn (benröta i Malax) Tidningar utgifne af et sällskap i Åbo
14.3.1773 no 5

Berättelse om Lazarets Inrättningen i Österbotn,

Fortsättning. (Se N:o 2. sid. 15.)

131

Til Directions Ledamöter utnämdes Högwälborne Herr General Majoren, Landshöfdingen och Riddaren, Baron Göös, Assessoren och Provincial-Medicus Hast, Prosten och Kyrkoherden Herr P. Hedman, Borgmästaren Herr Leopold, Tull-Förvaltaren H. Lindberg och Bonden Nämndeman Kläckars från Mustasari: efter Tull-Förvaltaren Lindberg, som nu är i Carlscrona, utsåg Direction herr Lands-Secreteraren Castin til Ledamot.

Lazarets. Medicus är nu för tiden förenämde Provincial Medicus, Doct. Hast, hwilken hela denna tiden betjent Lazaretet för alsintet arfwode och lön. Lazarets Chirurgus J. E. Kantzau och Waktmästaren Huk tjena hwardera för 100 Dal. S:mts lön. Räkningarna tillsörene med den öfriga hushållningen bestred tilförene H. Tull-Förvaltaren Lindberg, hwilkens oförtrutenhet och berömliga nit lefwer hos Direction i ständigt tacksamt minne; nu mera har H. Ordinarie Landtmätaren Ekholm påtagit sig dett a dryga beswär.

Så snart Hans Maj:ts Allernådigste stadfästelse på Deputerades öfwerenskommelser hit anländer, förmodar man, at den härtils nog swaga fonden skal blifwa större och ansenligare.

Utdrag af Lazarets Journalen från år 1768. Nov. til och med årets slut 1771.

År 1769.

Wasa Stad och Mustasari Sokn. 1 piga af torrwärk, förbättrad. 1 arbetskarl, war-öga, opererad och frisk. 2 personer af Venerisk siuka, friska. 1 hustru gammal, rygg- och ländwärk med benfrätning, ohulpen. 1 hustru med angina ulcerosa, frisk. 1 gåsse med dubbel lårfistel, frisk. 1 hustru, buk wattusot, frisk. 1 man med paraphymosis, blef opererad, frisk. 1 hustru med cancreuse swulst i hufwudet, frisk.

Ny-Carleby Stad och Sokn. 1 Bonde, benröta och fulslag, frisk. 1 hustru med cachexie och angina oedomalosa, förbättrad.

Nerpes. 1 flicka med ledswamp och tillika contract, gick ut till det mästa förbättrad. 1 piga, mania, frisk; 1 gåsse harmunter, frisk. 1 piga med ledswamp och swullnad i korsset och låret, ohulpen.

Storkyro. 1 Bonde med gammal Scorbutisk rheumatisme och haematurie, geck ut förbättrad, och genom medicamenter han nyttjade hemma, blef aldeles frisk. 1 flicka kräftsår i halsen, död.

Lillkyrå. 1 Soldate dotter, Scrophuleusa wårter, under hakan och kring halsen, frisk. 1 afskedat Soldat, benrötsår, frisk.

Christina. Afskedad Guardies karl, wattusot, frisk. 1 änka, gammal Venerisk siukdom, frisk.

Wörå. 1 Bonde, buk wattusot med stora åderbräck å hela kroppen, ohulpen. 1 flicka Epilepsia idiopathica, ohulpen. 1 hustru, gammal moder passion, förbättrad. 1 dito melancholiskt raseri, ohulpen.

Laihela. 1 dräng, buk wattusot, frisk.

Gamle-Carleby. 1 dräng, Älf-Carleby siukan, med elaka rötsår samt contract til händer och fötter, til det mästa hulpen.

Lächteå. 1 dräng med gamla rötsår, förbättrad.

År 1770.

Wasa och Mustasari. 1 Soldate dotter, flussige ögon och swulna hals-körtlar, frisk. 1 hustru, med kräftaktigt sår i halsen, ohulpen. 1 hustru hade uti kugghjulet af en qwarn sönderkråssat hela armen, frisk utan operation. 1 flicka ozaena catarrhalis, frisk. 1 flicka med hinna på ögonen; frisk. 1 gåsse med benfrätande sår, förbättrad. 1 flicka, wattusot i buken, frisk. 1 förswars karl, hypochondriskt melanacholie, frisk.

Ilmola. 1 dräng, fistel i armleden, hwaraf har blifwit anchylosis, förra åkomman läkt, men den senare ohulpen. 1 Soldat, buk wattusot, död. 1 gåsse med rinnande ögon och fläck på dem, frisk. 1 hustru med hysteriskt qwaf, frisk. 1 gåsse, axeln utur led, frisk.

Ny-Carleby. 1 man, lues venerea, frisk. 1 flicka, rötsår, frisk. 1 dränghustru med fistuleusa frätande sår i ansiktet samt mycket swag, förbättrad.

Stor-Kyrå. 1 piga, lues venerea, frisk. 1 dräng, rötsår på benen, frisk. 1 gåsse med rinnande ögon och hinna, förbättrad. 1 gåsse med chronisk hufwudwärk, förbättrad.

Gamle-Carleby. 1 flicka, maniaca, ohulpen. 1 dräng, som förledit år blef så ansenligen förbättrad af Elephantiasi, hade nu fått spina ventosa i båda fötterna, ohulpen. 1 gåsse, Epilepsia Symptomatica, förbättrad.

Wörå. 1 Bonde, manie, ohulpen. 1 hustru med samma siukdom, frisk.

Pyhäjoki. 1 flicka med skörbjuggs swullnader i händer och fötter, frisk. 1 dito med ophtalmia scrophulosa och hydrops vaginae uteri, frisk.

Lill-Kyro. 1 Bonde, morbus Lazari, förbättrad. 1 Man med elakt bensår, frisk.

Lächteå. 1 Bonde, hypochondrie, frisk.

Nerpes. 1 gåsse med scorbutisk swullnad i händer och fötter, förbättrad.

Lappo. 1 piga af cardialysi acida, frisk. 1 dito med rinnande ögon, frisk.

Pedersöre. 1 Bonde med kräftan i ansiktet och halsen, ohulpen. 1 hustru, gikt-knölar i händer och fötter, frisk. 1 flicka med swullnader i lederna och torrwärk, frisk.

Laihela. 1 Bonde, sönderkrossad hand af ringande, frisk.

År 1771.

Wasa och Mustasari. 1 hustru, hysterisk melancholie, frisk. 1 flicka med swullnad i händer och fötter, hwarwid fingrarne tillika utwärte, frisk. 6 st. i hetsig siukdom, hwaraf en blev död. 1 flicka, torrwärk, frisk. 2 man och hustru af lues venerea, friska. 1 hustru förräkt hand, frisk. 1 flicka, wattu kräftan i munn, frisk. 1 flicka, convulsioner af maskar, frisk. 1 flicka, stort brännsår, frisk. 1 dito med gammalt utslag öfwer hela kroppen och rinnande ögon, frisk. 1 man contract af torrwärk, frisk. 1 flicka, buk wattusot, frisk. 1 gåsse, lamhet i handen efter slag, något förbättrad. 1 piga, maskar, frisk. 1 man hypochondriskt melancholie, frisk. 1 hustru, Ischurie, död. 1 Bonde, torr skabb, frisk. 1 gammal piga, struma, förbättrad. 1 flicka, scrophuleusa swullnader utanpå halsen, förbättrad. 1 piga, ulcera palati, frisk. 1 man af tärande siukdom, frisk.

Stor-Kyrå. 1 gåsse, gammal ögon siukdom, förbättrad. 1 piga af paraplegie, ohulpen. 1 dräng, elakt rötsår på benet, frisk. 1 dito bukwattusot, frisk.

Laihela. 1 hustru, långsam frossfeber, frisk.

Malax. 1 piga af gammalt rötsår på benen, förbättrad.

Lappo. 1 gåsse, harmunter, frisk. 1 dräng, carie i fingrarna af förkylning, opererades och blef frisk. 1 piga, cachaxie med obstructio mensium, sedan den förra omständigheten halps, infunno sig de senare, frisk. 1 piga, ophtalmie, frisk.

Ny-Carleby. 1 flicka, convulsioner af maskar, frisk. 1 Bonde, kräfta i ansiktet och läpparna, obotelig.

Pedersöre. 1 Bonde, medelst ringande skadat flere fingrar, frisk. 1 piga, rinnande ögon och hinna på dem, förbättrad.

Calajoki. Cachexie och sura ögon, frisk. 1 hustru, gammalt ben rötsår, frisk.

Kelviå. 1 piga med gammal lårfistel, förbättrad.

Nerpes. 1 flicka med lårfistel, förbättrad.

Ilmola. 1 hustru, lues venerea, frisk.

Pyhäjoki. 1 piga, rinnande ögon, frisk. 1 gånse, med dylik sjukdom, frisk. 1 flicka med obstructio mensium, frisk.

Lächteå. 1 piga, ozaena, frisk. 1 piga, manie af obstructio mensium, frisk.

Gamle-Carleby. 1 gånse, ögonsjukdom med hinna på ena ögat, friskt.

Wörå. 1 dräng af sten krossad fot, frisk. 1 piga, swullnad i ena knäet och contract, förbättrad.

Lill-Kyrå. 1 gånse, gammal ögonsjuka, förbättrad.

Således voro i Lazaretet det första året 1769. 34 personer, af hwilka 20 blefwo friska, 8 förbättrade, 5 ohulpne och en död. 1770. 40 sjuka, af hwilka 27 blifwit hulpne, 7 förbättrade, 5 obotelige och 1 död. 1771 woro 51 intagne, af hwilka 42 blefwo friska, 11 förbättrades mer och mindre, 2 aldeles obotelige, 2 döda.

Utom dessa hafwer Lazaretet bestått många fattiga med medimenter til deras nödiga behov.

* * *

Wäderleken i Februarii Månad.

De första 3 dagarna af denna Månad woro tämmeligen kalla; sedan ändrade det sig, så at man hade lindrig wäderlek alla de öfriga dagar. Det war ock mycket mulit i denna månad, och nog töknigt. Den kallaste dag war den 3. då Thermometern kl. 8. f. m. war mot 27 och en half grad under Frysning-punkten, hwilket ock war den strängaste köld wi denna winter haft; den lindrigaste dag uti denna månad war den 25, då Therm. kl. 1. e. m. stod mäst 2 grader öfwer förenämde punkt. Barometern stod högst den 10, kl. 10 e. m. då han war 26, 04, en högd til hwilken han ibland ej en gång om året hiuner; lägst war den d. 25. kl. 8. f. m. nämligen 24, 70. Högden af det fallna nederbörds watnet war 0. 379. På 21 år har endast en gång förut, nämligen år 1771 fallit så litet snö och ragn i denna månad; men då war det alt för litet, nämligen allenast 0. 061. Nordsken har varit den 2 och 27 om afton; swag ring kring Månen den 3. Helstorms-dagar 0; halfstorms 1. Starkare blåst 3 dagar, hel lugna 1; halflugna 5. Helt klara dagar 0; helt mulna 16; helt tökniga 0. Uppehålls dagar 18; nederbörds 10. I denna månad har blåst O. 3 dagar; OSO. 3; SO. 2 och en half; SSO. 2; S. 7 och en half; SSW. 1; SW. 1 och en half; WSW. en half; W. 0; WNW. en half; NW. 0; NNW. 0; N. 1; NNO. 1 och en half; NO. 3 och en half; ON. en half dag.

Nyheter.

Den 1 Martii afsomnade på Sålfrvs Öfwerste-Boställe General-Majoren, Öfwersten för Kongl. Björneborgs Regemente, samt Riddaren och Commandeuren af Kongl. Swärds-Orden, Herr Baron CARL CONSTANTIN DE CARNALL.

Den 16 Febr. befordrades Extra-Fiscalen wid Kongl. Hofrätten härstädes Herr Anders Walheim til Notarius efter Herr Borgmästaren Ulner.

Den 4 Martii blef Cancellisten Herr Eric Alanus befordrad til Extra-Fiscal och Herr Vice Notarien Cedervall til Ordinarie Cancellist.

Den 2 Martii uprättades efter Kongl. Maj:ts Nådiga Befallning förslag til de trenne här wid Hofrätten ledige Assessoraterne; således at på första förslaget upfördes 1:o V. Advocat-Fiscalen Herr Carl Schlüter, 2:o Secreteraren Herr Eric Wallén, och 3:o Häradshöfdingen Herr Eric Philip Didron. Men til de andre twänne Assessors sysslorne uprättades ej ordenteliga Förslager, utan nämndes allenast alle dertil competente sökande i deras ägande tour och competence.

Philosophiae Magistern Herr Abraham Nicl: Clewberg, har blifwit Docens i Physiquen och Historia Litteraria.

Den 2 innewarande har Adjunctus Ministerii i Kangasala Herr Mag. Abraham J. Wanochius genom döden afgått.

N:o 6. Utgifwes den 31 Martii.

Åbo, Tryckt hos Johan Christopher Frenckell,

År 1773.
.....

Malax Molpe-brev Österbottens Bondetidning 5.9.1931 no 101

Molpe-brev.

132

Den 31 aug.

Då jag ej har gett något livstecken ifrån mig nu på en tid, skall jag berätta litet från orten.

Livet har under den gångna sommaren varit rent av sensationellt. Bonden har ofta stått maktlös inför problemet väderleken, som på allt sätt fördröjt det dagliga arbetet, huru man än ordnat det.

Ungdomen återigen har "rasat" värre än någonsin. Den har stått med feststillställningar för såväl andlig som kroppslig uppbyggelse, parat ihop sig till "fästman och fästmö", eklaterat förlovningar, ingått äktenskap, hållit bröllopfester o. s. v. – Och detta tycks ännu allt fortfarande hålla i sig. Den antågande hösten synes ej förmå göra något som hälst intryck på den levnadsglada ungdomen.

Som ett tydligt exempel på detta kan jag särskilt omtala ungdomens utfärd till "Börsskåret" under gårdagen. Att det var liv och rörelse därute, kunna vi väl nog förstå, förty Arezonas dansmusik – ackompanjerad av den friska havsluften och det glittrande solskensvädret – satte nog helt säkert ungdomens känslor i svallning. Och detta märktes också vid festen på ungdomslokalen i går kväll.

Väderleken har under sistlidna vecka vänt sig mot den vackrare sidan. Men det synes som om det i stället skall bli kyligare om nätterna, så att fara för våra havreåkrar föreligger. Visserligen pågår skördearbetet som bäst nu, men får se! – Så ha vi ju förövrigt icke långt till vintern. Det låg ett vitt rim på marken i morse, vilket lär bebåda första "vinterbraket" efter sju veckor.

Strömmingsfisket ävensom annat fiske säges vara mycket dåligt i år. "Vi få ingenting", sucka våra fiskare. – Det är också nog så beklagansvärt – att arbeta en hel sommar och inte ens få så mycket fisk, att man har födan. Tänk då på den kommande vintern. Den jordbrukande befolkningen, som bedriver fiske på sidan om, måste ju i allmänhet klara livshanken. Men värre är det med enbart fiskaren ett sådant år.

Bättre är det ju förstås heller icke överhuvudtaget för oss alla. Den ekonomiska kristiden ses mycket bra genom nervositetens glasögon. Men vi ska' i alla fall hoppas på bättre tider. "Tålmod är en av de viktigaste hörnstenarna i människans karaktär", yttrade lär. Hugo Sebbas i sitt föredrag "Om levnadsvanor" på ungdomsfesten i går kväll.

K– e.

Malax mossodlingsbolag (1-2) Wasa Tidning 18.3.1843

Malax mossodlingsbolag

133

Berättelse om Mossodlings-Bolagets i Wasa län odlingsföretag i Helene och Taffsne mossmarker i Malax socken, samt egendomsförvaltningen, under Bolagets Sjette redogörelseår 1842, afgifven vid allmän Bolagsstämma i Wasa stad den 15 Mars 1843.

På vanligt sätt vidtogs, vid början af Maj månad, arbetet med plöjning, harfning samt annan beredning ej mindre af de 120 tunneland, som år 1841 voro besådde, än äfven af de, under nämnde år, genom ny odling, tillkomne 34 tunneland, hvilka ägovidder, efter det diken å den

andel, som bereddes till tredje sädet, blifvit fördjupade och sagde andel derigenom med ny mulljord försedd, samt efter flere gånger väl fulländad bränning, den 17, 18, 19 och 20 Augusti besåddes med 66 tunnor $17 \frac{1}{2}$ kappar råg; och ehuru de under sommaren flere gånger inträffade starka stormar till någon del förskingrade den genom bränningen tillkomne askan, samt bråddens fortkomst hindrades af den långvariga torkan under hösten, befanns dock brådden vid vinterns ankomst öfverallt någorlunda god.

Jemlikt Bolags-Intressenternas beslut vid allmänna Bolagsstämman den 15 mars 1842, verkställdes, under loppet af sommaren, ytterligare odling af 39 tunne- $1 \frac{7}{8}$ kappeland kyttland, å anviste ställen norr om den stora afloppskanalen, hvarmedelst Bolagets odlade ägor, som vid 1841 års slut utgjorde 277 tunne- $31 \frac{1}{3}$ kappeland, nu uppgå i vidd till 317 tunne- $1 \frac{3}{8}$ kappeland.

Oaktadt brådden efter 1841 års utsäde, vid vårens annalkande befanns lika frodig och vacker, som om hösten förut, inverkade den allt intill Juni månads utgång uthållande torra väderleken högst menligt på vexten, som äfven derefter led mycket, under blomningstiden, af regn, kyla och stormar, i anseende till hvilka motgångar, afkastningen uppgick endast till 281 tunnor 13 kappar råg, eller nära sjetta kornet efter utsädet; och är väl sagde afkastning sålunda något ringa, men dock till beskaffenheten god och fröbar, samt fullt motsvarande och må hända öfverstigande den äring andre jordbrukare inom Länet, i förhållande till utsädet, af kyttländer allmänhet inskördat.

Den i Landsorten sedan sistliden höst yppade brist af boskapsfoder, har försatt Direktionen i tillfälle att, till början af nyssvikne Februari månad, försälja halm och agnar för 837 Rubel 77 kopek Banko-Assignationer, och återstår ännu ett större förråd af halm, som under loppet af vintern och våren torde kunna afyttras; hvarförutom för särskilde ifrån Bolagets Helenelund skattehemman in natura utgångne sytningsspedlar, hvilka, efter sytningstagarinnans inträffade död, tillfallit Bolaget, samt på hållen auktion blifvit försålde, influtit i behållning 103 Rubel 95 kopek sagde sedelsort.

Bolagets nyssnämnde fastighet bebos fortfarande af två Landboer, hvilka betala alla derifrån utgående onera, samt dessutom hädanefter utgöra till Bolaget Etthundra tio öke dagsverken för året.

Äfven under ifrågavarande år har Direktionen låtit utföra alla Bolagets arbeten emot betingslöner, hvarigenom icke obetydliga besparingar kunnat göras, och har, oaktadt den erhållna mindre förmånliga afkastningen, Bolagets jordbruk för året likväl icke drifvits med förlust, utan kan fastmera deraf någon vinst påräknas, ehuru dess belopp beror af det värde, hvartill råg-afkastningen kan föryttras.

Aktiernas antal, som i Bolaget blifvit tecknade, utgöra för närvarande 322, hvilka alla äro fullt betalade.

Om Bolagets penninge-affärer och tillgångar, hvilka sedan förlidet år icke undergått någon särdeles förändring, kunna de af Intressenterne, som sådant åstunda, göra sig närmare underrättade af Direktionens och dess förvaltares räkenskaper, som finnas behörigen avslutade och hållas tillgängliga för hvarje delägare.

Emedan Direktionens bemödande att upplåta ägor på så kalladt hälftenbruk icke kunnat genomföras, i anseende till allmogens i närliggande orter fruktan för frostsador, samt det tillfälle till arbetsförtjenst, som erbjuder sig för den arbetande klassen, under allmogens nuvarande allmänna välstånd, möter många svårigheter; anser Direktionen sig böra för det nu ingångna året tillstyrka företagande af ny odling allenast till ett mindre omfång och högst för en summa af Ett Tusende Rubel B:ko-Ass., å östra sidan om allmänna landsvägen samt norr om utfallsdiket å Taffsne mossan.

Malax Naturfenomener 1770-1820 Borgå tidning 27.6.1838

Naturfenomener 1770-1820

134

Laudamus veteres, sed nostris utimur annis.

Märkvärdigare natur-fenomener, observerade i Finland åren 1770-1820.

Det torde för flera af denna Tidnings läsare icke sakna intresse att med en blick öfverskåda, hvilka ovanligare natur-fenomener under sednare tider inträffat i fosterlandet. Vi meddelar utur säkra källor en öfversigt deraf, till en början för ett halft sekel, eller från år 1770 till 1820, så noggrann och fullständig, som för oss varit möjligt.

Vi göre en början med uppräknandet af åkslag, orkaner och hagelfall.

År 1774 midsommardagen uppkom en förskräckelse hos dem som bevistade Gudstjensten i *Keuru* kyrka. Åskan och stormvinden skakade kyrkan och tornet till den grad, att man knappast kunde urskilja åskans dån från brakets i väggarne och hvalfven. Vestra kyrkknuten upplyftades några hvarf ofvanom stenfoten till en tvär hands bredd, så att en myckenhet vatten på denna väg indrefs i kyrkan. En femtonårig gosse fördes af orkanen från kyrktrappan 500 à 600 steg till en skog, dit han dock oskadad anlände. Det häftiga regnet hindrade troligen kyrkans brand, ehuru blixten sannolikt nedslagit.

År 1776 den 28 Julii hördes stark åska på olika tider af dagen i *Eura-åminne*, *Ufsby*, *Tyrvis* och *Wesilax* socknar, åtföljd af ett förfärligt hagelfall, som på många ställen i grund förstörde växterna. I närheten af *Björneborg* var dock hagelfallet starkast; det påstod en fjerdedels timme. Haglen voro dels koniska af 1 ½ tums längd, like afbrutna ispiggas, dels af ett dufäggs, dels af en större slants storlek och form. Tak afrefvos, fönstren sönderslogos, löf och barr ströddes kring marken, flera trän afskalades fläcktals. Ehuru värmen var 20 grader C. funnos efter 8 timmar ännu stora hopsmälta ishögar på marken.

I *Solf* Kapell af *Malax* Socken nedslog åskan den 23 Augusti 1786 i ett rum, hvars spisel den helt och hållet förstörde samt kastade från sina platser golftiljorne och fönstren. Äfven på marken utanföre syntes flera spår af dess våldsamt; dock skadades ingen människa, ehuru trenne personer befunno sig i det rum, der åskan nedslog.

År 1789 den 7 Maji var en af de många dagar, då åskan itändt Domkyrkan i Åbo; ett häftigt regn släckte dock genast elden. Två år derefter erhöill Kyrkan åskledare den första i Finland.

År 1791 den 4 Aug. itändes af åskeld åtskilliga byggnader på *Nykyrka* Prestgård i Åbo Län, hvilka dock lyckligen släcktes; flera personer träffades derjemte af blixten, men endast en afled.

Den förfärligaste af alla åskans förödelser, som för ofvannämnde tidrymd finnas antecknade var dock den, som om aftonen den 31 Julii 1793 träffade Uleåborgs stad. Kl. half 9 syntes ljungeldar rundt omkring horisonten; åska hördes på afstånd. Kl. half 10 litet regn, häftigare blixtar och en närmande åska, allt i stigande till kl. 10, då naturen tycktes samla alla sina krafter för att åstadkomma de präktigaste, ehuru till sina verkningar förfärligaste fenomen. De sammanskockade åskmolnen gjorde natten dyster och mörk; endast täta blixtar upplyste atmosfären. Kl. tre qvart till 11 hördes ett häftigt dån, åtföljdt af tätt upprepade knallar, hela staden dallrade, en del hus rubbades till sina grundvalar, eldstäder och möbler störtades, fönsterbågarna rycktes ur väggarna och kastades långt derifrån m. m. Större och mindre stenar haglade öfver och rundtomkring staden. En sten af 45 lispunds vikt slog igenom taket, mellanväggen och golvet af ett hus; genom ett annat slungades en sten af 15 lispund; klockstapeln träffades och skadades af en om 8 lisp.; mindre stenar föllo ganska allmänt, dock mest i obebodda rum. Dörrarne i kyrkan sprungo upp, fönsterne söndrades, stora ljuskronan svängdes af den instörtande luftströmen från sin hake, föll i golvet och gick i stycken. En tjock, uppstigande rök med svafvel och krutluktt fyllde atmosfären. Man väntade hvart ögonblick nytt anfall, ny förödelse. Ändtligen tycktes naturen småningom återgå till jemvigt. Ljungeldarne begynte kl. något öfver 11 lemna längre mellanstånd och upphörde slutligen. Dock vågade ingen gå till hvila under den mörka, regniga och åskande natten. – Vid dagsljuset funnos tre pundiga jernkulor, musköt-kulor och drufhagel här och der i staden. Man upptäckte ock snart orsaken så väl dertill, som till stenhaglandet. Åskan hade nemligen nedslagit i krutkällaren på slottsholmen, 200 à 300 famnar från norra delen af staden, der förödelserna äfven blef allmännast. Krutkällaren förstördes i grund; stenarne, hvaraf densamma bestått, lågo till en stor del i staden. Ett Spanmåls-magazin på samma holme blef likaledes förstördt. – Stadens förlust endast i fönster beräknades till mer än 2000 R:dr. – Ingen menniska förlorade dock lifvet.

År 1797 den 13 Augusti dödade åskan i *Pyttis* socken en qvinna, som satt nära spiseln, hvars spjäll var öppet, samt skadade flera personer, som befunno sig i rummet. Ett spädt barn, hvilket låg emellan sina föräldrar, som begge blefvo sanslösa, förblef alldeles oskadadt. –

Uti *Iidensalmi* funnos 40 à 50 braxnar uti Iijärvi, ihjälslagna af åskan den 11 Junii 1801. –

Eldsvådor af åska förorsakade, omtalas för *Tavastkyro* socken, der den 23 Junii 1801, en mindre byggnad nedbrann och ett förfärligt hagelfall inträffade, samt för *S:t Mariae* socken, der på Hiisi frälse-hemman och Storgårds boställe den 11 Julii 1805 ett större antal byggnader till en del af utmärkt värde förstördes.

Genom åskeld nedbrann den 15 Aug. 1806 *S:t Michels* stora och vackra trädkyrka jemte det enda orgelverk, som då för tiden fanns i någon landsförsamling i Borgå Stift; klockstapeln kunde icke heller räddas. Lika öde hade kyrkan och klockstapeln i grannsocknen *Kangasniemi* den 21 Aug. 1808.

Den 11 Julii 1809 nedslog åskan i vestra tornet af *Åbo* Slott. Sedan taket nedbrunnit, erbjöd den mellan murarne instängda elden, som flammade mot höjden, en skön anblick. Lyckligtvis var det itända tornet nedanföre försäkradt med ett brandhvalf, hvarmedelst elden hindrades att sprida sig till andra delar af slottet. Ett annat åkslag dödade samma dag utanför Nylands tull en forman och hans häst, samt ett tredje splittrade en qvarn nära staden. – Ovanligt stark åska med häftiga hagelskurar omnämns äfven för *Jämsä* socken år 1812 samt för *Wiborg* den 31 Julii 1813.

Sommaren 1818 var utmärkt genom stark värme och häftig åska, som, åtföljd af hagelskurar, på många orter förstörde sädesväxten. *Wichtis* socken var denna sommar i synnerhet utsatt för förödelse. Den största drabbade allt brännbart i dess stenkyrka, i hvilken åskan nedslog den 22 Julii. Äfven orgelverk, altartafla och klockor blefvo vid detta tillfälle rof för lågorna. Endast ett häftigt regn hindrade förstörandet af kringliggande traktens byggnader och sädesåkrar, till hvilka stormvinden kringspredde elsbränder.

Präktiga så kalla Vädersolar syntes i Björneborg den 6 April 1777. Omkring solen voro tvenne concentriske, färgade bågar, den yttre af 90 graders diameter, och den inre hälften mindre. Ofvanom hvardera af dess stod en frånböjd båge; den som syntes på den inre var ej särdeles lång, men den andra en fjerdedels cirkel, hvars medelpunkt efter ögonmått låg i Zenith. Färgerne i dessa upp- och nedvända bågar voro i motsatt ordning, jemförda med de förstnämnda, så att den röda färgen vette åt solen och den blåa derifrån. Trenne bilder af solen syntes, af hvilka en på norra sidan af inre bågen i lika höjd med den verkliga solen gaf ett särdeles starkt sken, hvarifrån en mycket ljus rand i horizontelt läge utsköt och nådde till den yttre bågen; på södra sidan, närmare horisonten, var fenomenet dunkelt och otydligt.

Den 21 Dec. 1803 om aftonen syntes ett märkvärdigt fenomen på himlahalvvet öfver hela vestra delen af Finland. I *Nerpes* socken visade det sig sålunda, att atmosfären i en hast blef upplyst af ett hvitt sken, som liknade dagsljuset, och hvaraf ögonen nästan bländades. I detsamma sågs en eldkula passera från zenith, lemnande en eldstrimma efter sig, hvilken syntes en à två minuter, sedan eldkulan försvunnit i söder vid horisonten. Kort derpå hördes ett starkt buller, som slöts med tvenne häftiga knallar, temligen lika ett par kanonskott, som höras på något afstånd. Straxt efter händelsen blev himmelen fullkomligt klar, ehuru den förut varit till en del mulen och endast upplyst af ett svagt månsken. På aftonen syntes flera såkallade stjernfall, äfvensom luften tycktes hafva blifvit betydligt kallare.

Åtskilliga större jordras och jordskalf hafva under ofvannämnde 50 år äfven inträffat i Finland.

År 1770 den 20 September nedrasade jorden mellan *Uskela* sockens prestgård och den 47 famnar vester om densamma förbiflytande ån, hvarigenom åbotten uppdrefs till en vall så nära östra stranden, att man derifrån kunde stiga öfver på andra sidan. Ett källand, hvilket låg närmast till stranden, samt ett brygghus, som stod derofvanföre, flyttades härigenom fram åt ån, sedan brygghuset förut helt och hållet nedsjunkit, dock utan att rubbas till väggar, golf eller tak; källandet med dess gärdesgård förstördes icke heller genom denna flyttning. Öppningen mellan det nedrasade jordstycket och prestgårdstomten var 3 famnar djup. Följande dag fortfor jordrasen, så att några byggnader måste undanskaffas; detsamma inträffade en månad derefter, eller natten mot den 20 October. Genom allt detta steg remnan i

längd till 59 och i bredd till 47 famnar, hvarutom flera sprickor i kors och tvärs uppkommo på den öfriga gårdsplanen invid de qvarstående prestgårdsbyggnaderne.

– Åns lopp blef fullkomligen hämmadt och måste genom gräfning upphjelpas.

Påskaftonen år 1777 förspordes längs med Österbotniska kusten från *Brahestad* till söder om *Wasa* en stark skakning i jorden, så att på många ställen stolar och käril i rummen dallrade. I *Malax* hördes ett starkt dån, måhända äfven på andra ställen.

År 1780 den 13 October ägde ett lika beskaffadt jordskalf rum i *Torneå* och trakten deromkring; man anmärkte, att densamma liknade den dallring, som 23 år förut derstädes inträffat.

Den 18 Augusti 1787 kändes uti *Wasa* samt kringliggande socknar äfvenså en skakning i jorden, deraf fönstren i husen häftigt dallrade samt dörrarne i en del öppnades; en knall och ett långsamt, ovanligt dån åtföljde fenomenet.

Ett jordfall, än större än det i *Uskela*, tilldrog sig i *Haliko* den 19 och 20 November 1792 å Kuru hemman i *Kärävuori* by, då nämnde hemmans hela ena årsskifte, jemte hälften af andra årets bolåker, tillsammans vid pass 15 tunneland, tillika med en under samma åker belägen äng, äfven af vid pass 15 tunnelands vidd, med sådan våldsamt nedstörtade uti en liten genom ängen löpande å, att en der stående qvarn alldeles öfverhöljdes af jorden, som nu upprefs till 10 à 12 famnars höjd öfver den förra åbrädden. Invid byn, der jordrasen började, insjönk marken 4 à 5 famnar, och det så ojemnt, att öfverallt dälder af flera famnars djup syntes emellan de uppstående höjderna.

I Öfvermarks by af *Nerpes* socken voro fyra karlar den 15 December 1802 sysselsatte med fulländandet af en 14 alnar djup brunn, då de hörde ett starkt susande under brunnsbotten såsom af en forsande bäck, kort deruppå hördes några smällar, lika pistolskott. Arbetarne fruktade att öfverraskas af en häftigt frambrytande vattenåder, hvarföre de begärde en stege af de ofvanstående och hastade skyndsamt uppåt. Men innan detta hann ske, syntes några gnistor i ett hörn af brunnen och omedelbart derefter uppsteg en häftig eld, som snart fyllde hela brunnen, så att äfven karlarne blefvo mer eller mindre skadade. Efter ungefär 4 minuter slocknade elden af sig sjelf, lemnande efter sig en stinkande rök. En timme derefter var brunnen nära till hälften fylld af vatten. – Troligen ledde en vattenåder från den närbelägna ån till den plats, der brunnen stod; en mängd fiskar eller andra vattendjur hade på sistnämnde ställe dött samt genom förruttelse åstadkommit en fosforhaltig luft-art som endast behöfde atmosferisk luft, för att itändas. Den sednare erhöles, då man genom gräfning kommit helt nära stället för den brännbara luften.

(Forts. e. a. g.)

Nytt brobygge färdigt i Malax.

135

(Bildtexter: Bron över Kas fors i Åminne betjänar nu trafiken.)

Kommunikationerna i Yttermalax by har i dagarna betydligt förbättrats genom att arbetet på bro- och vägbygget vid Kas fors har slutförts. Den nya bron och vägsträckan har numera även granskats av de statliga väg- och vattenbyggnadsmyndigheterna. Med detta företags fullbordan har en länge närd önskan blivit förverkligad.

Sedan lång tid tillbaka har kommunen underhållit en spång över ån i Åminne, vilken dock förstörts vid högvatten vårar och höstar och för övrigt ej heller kunnat betjäna trafiken på ett tillfredsställande sätt. Byggandet av en fast bro vid Kas fors blev därför aktuellt redan för ett femtontal år sedan. Man kom så långt, att det på kommunalstämma i januari 1936 beslöts att Yttermalax skifteslag och ortsborna tillsammans med kommunen skulle ”bygga en fast bro, som då skulle kunna allsidigt betjäna trafiken på orten”. Vid detta blev det emellertid i flera år. Så kom tvenne krig. Och för något år sedan byggdes en ny spångbro för gångtrafik, men ej heller denna kunde stå rycken vid de vårliga islossningarna.

Strävandena att få en körbro till stånd fördes emellertid efter kriget energiskt vidare med Matts Bonns och senare Edvard Köping i spetsen. Den svåraste nöten att knäcka var otvivelaktigt själva rätten att bygga en bro vid ifrågavarande fors. Men även denna fråga fick sin positiva lösning, och i januari 1948 kunde man besluta om arbetets påbörjande.

Företaget omfattade byggandet av en knappt 100 m lång väg jämte bro över Malax å. En betydande del av arbetet utgjorde även uppgiften att rensa upp ån vid byggnadsplatsen, och nu efter bortschaktningarna är Kasforsens fall högst obetydligt. Det uppgjorda kostnadsförslaget slutade på ca 1.700.000 mk, till vilken summa staten torde bidra med största delen. Som ansvarig byggmästare och arbetsledare anställdes Edvard Köping, som fullgjort sin uppgift på ett förtjänstfullt sätt.

En icke föraktlig del av arbetet har utförts på frivillig väg.

Nu är väg- och brobygget som sagt färdigt. Den bro som man under många år hoppats på är verklighet och har en spännvidd på 19 m och en bredd på 4 m. Brofästena är av betong med granitförstärkningar på för stötar utsatta ställen. Den bärande konstruktionen utgöres av stålbalkar.

Bron över Kas fors har otvivelaktigt en stor mission att fylla. Linjebustrafiken och mjölktransporterna har kunnat ordnas på ett betydligt fördelaktigare sätt. Bron är vidare nödvändig för att en stor del av skoleleverna inom Tuuf distrikt alla årstider och säkert skall kunna komma till skolan. Och till slut underlättar den främst lokaltrafiken på ett tillfredsställande sätt, en lokaltrafik som är absolut oundgänglig. Den utgör en välkommen förbindelselänk mellan människorna på ömse sidor av ån.

Yttermalaxborna och i all synnerhet åminneborna kan därför glädja sig åt ett stort framsteg för samfärdseln i byn.

Några notiser om Petalax församling.

136

Många torde finnas, som icke känna i hvilken del af vårt land Petalax ligger. Till underrättelse för dem må nämnas, att orten är belägen vid den, flere 100 år gamla, utmed Wasa läns kust gående och dess flesta krökningar följande landsvägen emellan gamla Wasa stad och Nerpes moderkyrka. Denna väg utgör numera endast en kommunikationsväg emellan de vid densamma belägna orter och kyrkor, såvida en, i slutet af sistförflutna sekel, längre från kusten anlaggd, särdeles rak och således betydligt kortare väg begagnas såsom postväg. Sistnämnde väg, som under tidernas lopp, blifvit genom tre särskilda kommunikationsvägar sammanbunden med gamla strandvägen, har, ehuru redan säkert öfver 70 år gammal, ännu i sednare tider pläгат benämnas ”nya landsvägen”.

Petalax, hvars finska namn Petolahti*) tyckes antyda, att orten i äldre tider varit ett tillhåll för vilda djur, utgjorde förut endast en mindre by, hörande till Korsnäs kapell och Nerpes socken, derifrån den, i början af innevarande sekel, afskildes såsom eget kapell under Nerpes. Sedan utaf åtskilliga, i slutet af det förflutna seklet, tillkomne nya hemman, vid 1830 års jordransakning bildats en särskild by, som fick namnet Nyby, består församlingen för det närvarande af två byar. I anseende till moderkyrkans aflägsenhet, från en del ställen öfver sju mil, blef församlingen, på derom gjord underdånig ansökning, såväl i ecklesiastikt som judicielt och administrativt hänseende, år 1834 förlaggd såsom kapell under den närmare belägna Malax socken. Samma år upparbetades en ny kommunikationsväg till Pörtom, vid allmänna postvägen belägna församling, hvarigenom afståndet till Nerpes moderkyrka minskades med omkring tre mil.

Berga glasbruk i Pörtom har sin lastageplats i Petalax, hvarest vid sjöstranden nödigt glasmagasin och andra byggnader blifvit af brukets ägare uppförde. – För något öfver 30 år tillbaka anlades i en liten fors inom församlingen ett finbladigt sågverk, hvilket dock sedermera af ägaren ansågs icke bära sig, hvarföre rörelsen vid detsamma numera torde hafva alldeles upphört. – Ett metallgjuteri, som skulle drifvas med hästkraft, inrättades för mer än femton år tillbaka vid sjöstranden, ej långt från Berga bruks lastageplats. Sedan denna inrättning, efter flere misslyckade kostsamma försök, kommit i gång, måste rörelsen för ägarens iråkade obestånd upphöra, hvarefter inrättningen, då den i det skick, deri den var anlaggd, icke kunde finna köpare, raserades och styckevis försålles, naturligtvis för ytterligt underpris. I församlingen finnes sålunda numera ingen egentlig industriel inrättning. Någon landthandlande har icke heller här nedsatt sig. Det enda anmärkningsvärda ställe, som kan omnämnas, är en vidsträckt, invid sjöstranden belägen slätt, troligen en upplandning och vanligen ”sjöslätten” kallad, hvilken i äldre tider särskilda somrar begagnades till exercisplan af någon bataljon rysk militär, som var inqvarterad i kringliggande församlingar och under mötestiden inqvarterades i den omkring 1½ verst från slätten belägna Petalax by. Att två mindre bagerier för militärens behof under mötestiden voro uppbyggda i byn syntes utvisa, att platsen var bestämd att fortfarande begagnas till exercisplan, äfvensom den skall hafva blifvit fördelaktigt bedömd af de särskilde generaler, som vid mötena inspekterade och mönstrade militären. Under 1826 års möte sades det vara i fråga, att under följande året två bataljoner skulle komma att förläggas i läger på sjelfva slätten, hvilket dock icke gick i verkställighet.

Sedan 1834 om sommaren har icke heller någon militärgrupp här haft exercismöte och platsen begagnas nu, liksom äfven förut emellan mötestiderna, endast till betesmark.

Det bör antagas vara känt, att svenska språket allmänt talas af allmogen i den del af Finland, dit Petalax hörer. Några inbyggare af finskt ursprung, bestående af sådane, som inflyttat från andra orter, finnas likväl i församlingen, hvarföre äfven finsk gudstjenst par gånger om året här förrättas. Högst få jemväl af de från orter, der endast finska språket talas, inflyttade eller deras afkomlingar torde dock finnas, som icke förstå svenska språket. I afseende å folklynet och sederne likna petalaxboerne i hufvudsakliga delar den öfriga svenska befolkningen i Österbotten. Vissa olikheter visa sig dock emellan skilda församlingar, ja till och med byar i en och samma församling, och man har svårt att säga hvilka af granninbyggarene petalaxboerne mest likna. I yttre skick röjer sig större likhet med befolkningen i vissa delar af Nerpes och Korsnäs, än med den i Malax och Pörtom. Långa och resliga karlar med raskt utseende äro ingalunda sällsynte i församlingen. Petalaxboerne hafva tidtals visat sig öfvermodige och bångstyrige, isynnerhet då öfverflödigt bruk af brännvin stegrat modet. Vid bröllop och andra samqväm har det ofta tillgått bullersamt. Men äfven i nyktert tillstånd har öfvermodet stundom setts yttra sig vid utöfvande af okynne eller våldsbragder. Gröfre brott äro deremot icke talrika. Öfverlagdt mord, röfveri eller rån torde i mannaminne icke hafva inträffat; dråp i brådskilnad eller i fylleritillstånd och dödsvallande genom slagsmål samt större tjufnader erinrar sig två dråp, som blifvit föröfvade i församlingen, det första jultiden 1823 och det andra mera än 40 år derefter, eller något af åren efter 1863.

Om Petalax församling just icke kunnat räknas bland de rikaste, har den icke heller ansetts höra till antalet af de fattigaste. Bönderne i Petalax by eller gamla byn, såsom den i församlingen vanligen benämnes, ansågos i äldre tider i allmänhet vara förmögne eller åtminstone behållne, samt driftigare jordbrukare och mera företagsame än bönderne i Nyby, der fattige till större antal förekommo såväl bland de besuttne som obesuttne. Nybyboerne voro dock bland dem, som kommo i åtnjutande af den i kejserliga brefvet af den 19 april 1833 åboer å nya hemman tillerkända rättighet att söka skatteförmedling. Denna rättighet begagnades allmänt och de skatteförmedlingsundersökningar, som derefter af landtmätare anställdes, hade till följd, att hemmanens mantal betydligt nedsattes. Man bör minnas, att orten under de nästföregående åren varit hemsökt af missvexter och att skatteförmedlingen gick i verkställighet på en tid, då rikare skördar redan till någon del hunnit minska de svåraste följderna af missvexterne. Genom skatteförmedlingen kunde således de hemmansåboer, som af densamma kommo i åtnjutande, emotse ljusare utsigter för framtiden, och att förbättrande af desse hemmansåboers lefnadsvilkor härigenom befodrads måste såsom sjelffallet antagas. Nybyboerne syntes dock icke hafva kunnat uppnå den grad af välmåga, som till sednare tider varit rådande i gamla byn, ehuru äfven i Nyby å en del hemman funnits förmögne eller behållne bönder.

Då insändaren 1861 om sommaren, efter flere års frånvaro, besökte Petalax församling, syntes bland allmogen derstädes större välmåga, än någonsin förut, vara rådande. Men denna allmoge lär äfven hafva mera än i äldre tider öfverlemnats sig åt vällefna och icke alltid begagnat de tillfällen till förtjenst, som stått öppna, samt icke heller fruktat att skuldsätta sig, om de såsom nödvändiga ansedda behofven eljest icke kunde tillfredsställas. För 20 till 30 år tillbaka var det icke ovanligt, att äfven förmögne bönder, som hade mindre hemmansbruk, arbetade hos andre emot dagspenning, sedan de sjelfve slutat sina landtbruksarbeten, samt att de för öfrigt icke heller underläto att förskaffa sig förtjenst, dels genom arbete dels genom

försäljning af sina produkter. Nu sades man deremot på sednare tider föga hafva begagnat sig af tillfälle till arbetsförtjenst vid de pågående byggnadsarbetena i den nya staden Nikolaistad. Efter sex års förlopp, eller i juli månad sistlidet år, då insändaren åter gjorde ett kort besök i församlingen, hade välmågan försvunnit och fattigdom i stället inträdt. Troligen hade såväl 1862 års missvext och derefter erhållna mindre goda skördar, som ock bristande omtanke vållat det förändrade förhållandet. Ehuru nödbröd af ett eller annat slag aldrig någonsin förut i mannaminne begagnats ens af de fattigaste inhysingar, hade barkbröd nu kommit i bruk, hvilket synes bevisa, att fattigdomen och nöden voro stora. De, som förut genom arbete haft sin utkomst, voro i saknad af arbetsförtjenst, såvida de besuttne bönderne icke hade råd att hålla legde arbetare, och det sades till och med vara svårt att erhålla arbete för blotta maten. Man befarade, att nöden kunde blifva ännu svårare, för den händelsen att frost före skördetiden skulle tillintetgöra landtmannens förhoppningar om god eller åtminstone medelmåttig afkastning af sädesvexterne. Då dessa vexter i allmänhet voro vackra, men föga framskridne i vextlighet, var det just en lifsfråga om de skulle före inträffande frost hinna uppnå mognad, och det är lätt förklarligt, att mången jordbrukare vid sådant förhållande med oro emotsåg skördetiden.

(Forts.)

*) Mången kunde vilja skrifva: Petalaks, under förmenande att detta borde ske på samma grund, som man vanligen skrifer Revolaks, Ruokolaks, Lohilaks med flere ortsnamn. Då likväl icke allenast det finska namnets slutändelse, utan ock en af de föregående vokalerna undergått förändring i den svenska benämningen, har insändare ansett sig böra bibehålla det i orten brukliga skrifsättet, helst man äfven skrifer Malax (Maanlahti eller Maalahti) och Qveflax (Koivulahti), ej Malaks och Qveflaks.

Malax Petalax jordfästning av Verner Smeds 16.10.1949

Jordfästning.

137

– **Jordfästning.** Stoffet av lantmätteriingenjör Verner *Smeds* vigdes i går till gravens ro i Petalax kyrka.

Sedan kistan framburits till koret av den avlidnes söner inleddes akten med ps. Se, över allt den räcker. Jordfästningen förrättades av kyrkoherde Alf Palin, som i sitt griftetal utgick från Jesajas 38:12 (Min hydda ryckes upp och flyttas bort från mig såsom en herdes tält osv) samt vigde den avlidnes stoft till den eviga vilan. Efter det kantor Thölix sjungit Färdemannens psalm av Hannikainen inleddes den rika blomsterhyllningen av den avlidnes närmaste anhöriga varvid tal hölls av två av hans söner, prof. Helmer Smeds och ing. Volter Smeds. Ingenjörerna Uno V. Sten och Erik Häggblad nedlade en krans från lantmätteriingenjörerna i Vasa län, varvid ing. Sten talade. Lansmätteriing. V. Aalto nedlade en krans från länslantmätterikontoret, och Gustaf Hallin och Elis Udell från Malax kommuns godemän. Vidare nedlades en krans från bostadsab Strandgatan 13 samt en stor mängd kransar från enskilda vänner. Ett stort antal inbetalningar till olika minnesfonder hade också gjorts.

Ceremonin avslutades med en psalm, varefter kistan bars ut till tonerna av Chopins sorgmarsch och sänktes i familjegraven. Vid den öppna griften sjöngs psalmen Uti din nåd.

Malax Rönnskärslotsar HBL 24.8.1946

Rönnskärslotsar.

138

Av Matti Calonius.

63 grader 4' latitud och 21 grader 52' longitud, där ligger Rönnskär. Lotsstation ytterst i Vasa skärgård, 55 distansminuter (= sjömil) till Sverige och 25 till Vasa. Vi står lutade över sjökortet, lotsålderman August Söderholm och jag, och åldermans barkade sjömansnävar hanterar vant passare och linjal. Men så har han också seglat sina år som kapten. Det hör till de fordringar staten numera ställer på en lotsålderman. Sen kommer Söderholms dotter in i kammaren och anmäler att kaffet är serverat. Söderholm är änklings, och äldsta dottern hushållar för honom. De andra barnen är också fullvuxna, men ren ute i världen.

Söderholm rullar ihop sjökortet och vi går i köket till kaffet. Det är inte gjort på saltvatten, som vanligt är här i skärgården, konstaterar jag genast efter första slurken. Och jag får veta, att de har en brunn på holmen och att vattnet är fint utom på höstsidan under de hårda stormarna, då det kan börja smaka salt. Efter tredje koppen halar jag fram mitt skissblock och ber ålderman berätta om lotsplatsens historia. Jag får klara och rediga svar när jag frågar. Lotsplatsen grundades 1828. På den tiden var det kommunala lotsar. 1836 förstatligades lotsverket och lotsarna kallades sen kronolotsar. Stugan, där vi sitter, är byggd 1899. Det är en stor stuga för fyra familjer med kök och kammare åt varje familj. På den tiden var det bara fyra lotsar på lotsplatsen. Nu har de utökats till sju, och 1940 byggdes därför en likadan stuga till här bredvid.

Medan ålderman berättar sitter han framåtböjd med armbågarna på bordet och ser ut genom fönstret. Det är tjocka och hård vind, och vinden bullrar mot fönstret och kammar gräset därute platt mot marken.

– Det ser ut att lätta, säger han, och menar tjockan. Jag föreslår att vi går ut ett slag och tittar på omgivningarna.

Rönnskär är en kal liten holme i en arkipelag av andra likadana. Inte ett träd växer här, men ålderman minns, att i hans barndom fanns här ännu några rönnar, som antagligen gett holmen dess namn. Men när de nya stugorna byggdes, blev rönarna antagligen nedhuggna. Ålderman är således barnfödd här. Jag får veta, att Söderholmarna i fem generationer i rakt nedstigande led varit åldermän för lotsplatsen ända sedan 1835. Och att inga andra än Söderholmarna varit lotsar här under denna tid. Utom perioden 1912-1918 då lotsverket skulle förryskas och lotsarna som opposition etablerade sju års strejk. Och jag får också veta, att Söderholmarna delvis härstammar från Sverige. På Norrskär, en liten holme långt ute i Kvarken, möttes ofta

svenskar och finnar i fisket, och där mötte också Söderholmarnas anfar, Matts Högbäck, sin hustru, en rikssvenska från Ratan i norra Sverige. Deras son Erik, tog namnet Söderholm och var den första åldermannen på Rönnskär.

Medan ålderman berättar går vi längs stranden på utsidan mot havet där klipporna är branta och slätspolade av årtusendens sydväststormar. Vi hoppar över de djupa sprickor, därifrån sjön gurglande suger ut vattnet, och vi står stilla på branterna och ser de smaragdgröna sjöarna flyta upp över de rundkurviga hållarna och ser skummet ryka vid brottet där utanför, och vinden tar orden från våra läppar och vi måste nästan skrika för att göra oss hörda. Det friskar till och dimman har skingrats. Minst 8 Beaufort, säger ålderman. Det rider skumtoppar på vågorna och himmel och hav är kompakt ultramarinblåa. Vi går vidare. Hela den här yttre sidan av ön är rama rensopade urberget, bara några fotsbredder gräs och mossor i de djupaste skrevorna.

Mitt på holmen står båken, ett par tiotal meter högt och rödmålat torn till ledning för sjöfarande. Invändigt är den en komplett förvirring av stockbjälkskonstruktioner och en spinkig stege, som kryper i skarpa krökar mellan bjälkarna och försvinner i det vindsusande mörkret under plattformen där högst uppe. På en bjälke nere vid ingången är året 1784 inristat med kniv. Det var således då båken byggdes. Det är stadiga grejor. Bara rottorkad rundstock alltsammans och hela nedersta ”våningen” full med sten. Den ser gott ut att kunna stå ännu några århundraden där på hälleberget.

Just bakom båken går ett manshögt rullstensrös från norr till söder tvärs över ön. Ålderman har en teori om att det uppkommit på den tiden, då landet var lägre, och stormarna stuvade havsisarna upp över ön, och med isen sopades alla de lösa stenarna hit upp. Att hans teori är sannolik, och att landet faktiskt höjt sig ansenligt på sista tiden, visar det faktum, att på gamla sjökort är Rönnskär utmärkt som två små holmar med ett sund emellan, och nu är det redan många meter land, där sundet borde ha varit.

Bakom rullstensröset sluttar marken ned mot en långgrund strand. Hela denna insida är full av stora lösa stenar, och här är också hela öns växtlighet koncentrerad. Genast i lä av röset kryper enriset lågt och tätt mellan stenarna, och längre ner mot stranden är hagtorsbuskarnas grönbåa ogenomtränglighet. På slutningen mot söder finns till och med så stor sammanhängande gräsväxtlighet, att lotsarna på sommardag kan beta sina kor där.

Vig som en pojke hoppar ålderman trots sina femtionio år från sten till sten. När jag säger det åt honom, påminner han mej om, att han har en hel livstids erfarenhet av hoppning på just de här stenarna.

– Här sprang man barfota som barn och slog tårna mot stenarna, säger han. Om alla de avfladda skinnlapparna sutte kvar, så fanns det nog många på varje sten.

Vi går över ”ängarna”, där korna och fåren beta, ner mot hamnen. Den är förstas tyngdpunkten på ett sånär ställe. En lång prydligt målad länga av sammanbyggda sjöbodas, en för varje lots, och en likadan länga av sju sammanbyggda vedskjul, sen några båthus och en överbyggd slip – det ser ut som ett helt samhälle. En hop vingliga bryggas kavar sig ut i sjön. Det märkvärdigaste nästan i hamnen är dessa obetydliga gråa bryggas, som liksom växer ut från stensammangyttringarna på stranden. De ser ut som ett puzzle, hopkomna av en händelse. Inte två plankor är lika tjocka eller lika breda, och allt virket är underligt släthyvlat

med avrundade kanter. Jag får förklaringen av ålderman: det är vrakgods från haverister, det är överbordspolade däckslaster, som legat och skavat sig blanka och rundkantade i vågskvalpet bland strandstenarna, det är stockar, som hyvlats jämna i skumbränningarna över brotten, det är havets skörd, som lotsarna har bärgat.

Och då får jag upp ögonen, då ser jag med ens en mening i detta fantastiska bråte på stranden mellan bryggorna. Jag ser halvt uppdragna stockar fjättrade med vajrar vid strandstenarna. Där är björk och ek, men där är också konstiga utländska träslag, som ingen vet namnet på. Jag ser splittrade lastrumsluckor med rostiga handtag ligga mellan stenarna, och rivna mögliga oljekläder halvt dolda av gräset, och knapparna har en underligt främmande och gammal fason – – – jag ser en man komma ridande på en lastlucka in från Bottenhavet en mörk ylande novembernatt när vinden står rakt mot land och bara bränningen lyser som en mareld i allt mörkret ... jag ser honom dragas upp på stranden som en stock, och jag ser män i skenet av en stormlykta skära upp de hårdfrusna oljekläderna ...

Vi kliver över strandstenarna. Här finns props upplagda i prydliga travar. Här finns skötflöten och packlådsbräder och halvtruttna livbojor och söndriga åror och spruckna block av trä, stora som människohuvuden, och bamburör och buckliga oljefat.

Vid varje brygga ligger en röd- och vitmålad lotsbåt. De är stora öppna motorbåtar, alla inredda på samma sätt. De har alla plåtbeslag i fören på översta bordet för att inte ankarkättingen skall skava trävirket, och urtag i storspanten förut för bogsertrossen, och sjömanskistan mitt i båten med oljekläder och sjökort, och järnageln i ett hål genom tjockspanten akterut för att sättas i svänghjulet när båten är på bogser, så att inte propellern skall vrida motordelarna runt. Båtarna är rentvättade och allting ombord i minutiös ordning. De vittnar om sina ägares praktiska läggning. Båtarna är också de, som gör en stor del av det tunga lotsarbetet, så man förstår, att de blir föremål för så stor kärlek och omsorg.

Medan jag synar båtarna berättar ålderman om den tiden, då det inte fanns motorer, och då man måste ro och segla ut till de fartyg som skulle lotsas. Båten lassades halvfull med sten till barlast, och så kryssade man ut. Om det var västlig storm, således motvind, kunde det räcka timtals innan man hann ifatt fartygen. Var det segelfartyg, som det mest var på den tiden, så vågade de sig förstås inte nära land i en sådan storm, utan låg långt ute i öppen sjö och kryssade fram och tillbaka. Vid svår storm måste man vara minst fem man i båten, en vid var åra och en till rors. Men så var det också järngubbar, dessa gamla lotsar. Och så berättar han en historia om sin far, den nittioåriga f. d. åldermannen Johan Erik Söderholm som nu bor i sin stuga på Bergö, den stora ön halvvägs mellan Rönnskär och Vasa, därifrån alla Söderholmarna är hemma. – Alltså, det hände nångång i början på tjugotalet och gamla Söderholm var då närmare de sjuttio. Han var kapten för ett båtlag sällskyttar och de var på hemväg och länsade undan för god vind. Det hade varit hård storm några dagar och alla ombord var genomblöta och frös eländigt. För att hålla värmen bultade männen om varandra och smuttade på brännvinsflaskorna, och för att få litet mera motion tog gamle Söderholm då och klättrade på bara armarna upp i masten längs vanterna i lä. Båten krängde förstås av tyngden i masttoppen än mera, och där hängde Söderholm från armarna och slängdes som en vante ovanför de vråkande sjöarna. Om inte nävarna hållit, hade gubben varit dödens, för det hade varit omöjligt att bärga honom i den starka sjögången. Men Söderholms nävar höll, och han kom helskinnad ner i båten igen.

Jag var senare och sökte upp Johan Erik Söderholm i hans stuga på Bergö. Den gamla vikingen låg då till sängs med skinnmössa på huvudet. Då han ännu var i lotstjänst, var det ingen som hade sett honom annat än i Vegamössa året om, och alltid utan vantar. Gubbens minne var litet anfrätt, men eljest var det en pigg nittioåring. Då jag påminde honom om dendär episoden på säljakten, grinade han bara och sade; att det fanns nog inte saker, som han inte kunde göra på den tiden.

Medan ålderman berättat sin historia har vi börjat gå upp mot lotsstugorna. Vi går förbi ställningarna, där näten hänger på tork. Där är många nät och långa rader av torkställningar, ty lotsarna fiskar själv all den fisk de behöver. Måsarna skriker över våra huvuden och korna ligger och solar sej i lä av fähuset, vars långvägg mot söder har stora mörka ovala fläckar efter sälskinnen, som hängt där utspända till tork om våren.

Sen går vi in i stugan och upp i det lilla utsiktstornet på vinden. Det är härifrån lotsarna under sina vakter håller utkik över havet. Tornet är bara en fyra fot i fyrkant och runtom i ögonhöjd försett med en enkel rad handstora fönster, som vart och ett kan öppnas skilt för sig. Fönsterposterna är gropnötta i alla hörn efter fem generationer Söderholmares flitiga användning av tubkikaren, som de håller vilande med främre ändan på fönsterposten. Jag plockar ner tuben, som ligger över två spikar ovan fönstret under taket, och bekikar kobbar och skär inom synhåll, och ålderman står bredvid och ger namn åt dem alla.

När jag ger tuben åt ålderman, skjuter han ihop den för att få den att passa för sina ögon. Han ser noga efter något litet märke, som han har inristat i mässingen på röret. Innan vi går ner igen, tittar jag efter åldermans märke på tuben, men jag ser bara en hel hop av små rispor, och jag undrar länge efteråt, hur han kan skilja sin rispa från alla de andra söderholmska rispor.

Den kvällen har ålderman vakten. Vi sitter tillsammans vid bordet under fönstret i köket och pratar. Härifrån har man god utsikt över havet, och syns det nån ojämnhet vid horisonten, är det bara att gå upp i tornet och titta närmare på den genom tuben.

Jag frågar, hur det är med lotstjänstgöringen vintertid och ålderman berättar, att nuförtiden bor lotsarna i sina hem i Bergö över vintern. Bara två man lämnas kvar som vakt härute. Men förr bodde man här året om med hela familjen.

I hans fars, gamla åldermans dagbok, finns en livfull skildring av livet vintertid på Rönnskär. Sådär skriver han: "Ute på Rönnskär växte vi upp i dåliga och kalla hus. Vår barndom förflöt i sol och i snöstormar. Vintrarna var ovanligt kalla och så snörika, att knappt taken på husen var synliga över drivorna. Detta var ett eskimåliv. Här bodde vi året om, och ingen skolundervisning blev det för barnen. I Bergö var någonslags barnskola 12 engelska mils avstånd från Rönnskär, men så avlägset kunde ej barn sändas utan mor fick trumfa läs i sina pojkar så gott hon det kunde. Skriva gick till någon del, räkning likaså. Största utbildningen fick vi på sjön i båtarna med de äldre. Där tror jag att vi i ur och skur fick den utbildning. Som var behövlig för havets kämpar."

Lotsarna har alltid varit ivriga sälskyttar, och otaliga och spännande är historierna om deras äventyr under de månadslånga resorna på de dåliga vårisarna. Ibland händer det, att någon blir borta på isarna, men inte ofta. Engång, under menförestiden, blev vintervakten borta, när de for ut för att skjuta några sälar alldeles i närheten av ön. Men käringarna deras var situationen

vuxna och hissade två flaggor på halvstång på signalmasten. Fyrvaktaren på Lillsanden förstod då att det stod galet till och kom över med sin båt.

Sen talar vi om haverister. Det är många, som seglat på grund på undervattensreven och på holmarna här i närheten. Men det var mest på segelfartygens tid. Nu blir sjöfarten allt säkrare och haveristerna allt färre.

Vi sitter tysta och röker och ålderman låter blicken svepa över horisonten. Därute har vinden friskat i och skummet från sjöarna, som dunkar mot klippbranten, stänker högt upp. Och ljudet från varje vitfräsande vågtopp därute, som spolar in i strandklippornas sprickor, blir till ett stort mumlande evighetsbrus. – Om hösten, när det stormar, är fönstren här i lovart alldeles isiga, säger ålderman. Engång höll stormen på att ta taket från den andra stugan här bredvid. Plåtslagarna, som gjorde det på sommaren, visste inte, att man måste ta plåtarna smalare och vika falsarna en gång extra. Och en höstnatt i stark sydväststorm fick vi törna ut och surra taket med plankor och spiror tvärs över plåtarna för att inte allt skulle blåsa bort.

Klockan blir strax två och åldermans vakt är förbi. Han går över till andra sidan av byggningen för att purra gammellotsen Johannes Söderholm. När han kommer tillbaka säger han: Där har du en, som kan berätta om haverier för dej. Han är sextiosju år gammal och skall väl pensioneras till vintern, men han har gott minne och berättar bra. Det är en pigg gubbe. I går, när en av lotsarna for till stan, bad Johannes att han skulle köpa en ny kokard åt honom. Och när lotsen påpekade, att det kanske inte var så nödvändigt längre mera med kokarder för Johannes, svarade denne, att man aldrig kan veta om de låter honom bli i tjänsten ännu ett år eller par. Nog stannar han. Hans far och farfar hade ju också tjänat långt ut över tiden.

Jag beslöt genast att gå och prata med Johannes följande morgon. Och så lotsade ålderman mej till min kojplats på vinden, där de bäddat i en knut bakom ett upphängt segel. Jag sov gott och drömlöst den natten medan havet och vinden därute sjöng sin tunga och vilda vaggmelodi.

Jag träffade Johannes vid morgonkaffet i hans kök. Han satt borta på bänken bredvid bordet och blåste under mustascherna på det ångande kaffet på tefatet. Han är kortväxt och senig och ur rynkorna och vecken under ögonbrynen tittar ögonen fram med den där avskärmade horisontflammande lotsblicken. Rörelserna är livliga och säkra, och han verkar pigg trots nattens vakt. Vi hälsar på varandra, och jag förklarar vem jag är och vad jag gör och varför jag söker upp just honom.

– Du borde ha kommit till Johanne, säger han, så hade du fått se midsommarstången vår. Det är signalmasten som får tjäna som stång. Den är fullhissad med flaggor och överst i toppen har vi Johannesflagg. Det är namnflaggan från en bark, som seglade på grund här utanför, och vi var där och bärgade det som fanns kvar när stormen lugnat, och så tog jag namnflaggan när det liksom var mitt namn, och jag tycker, att man på Johannesdagen kan ha den i toppen på stången.

Det tycker jag också, och så frågar jag om jag får se flaggan, och han går upp på vinden efter den. Sen står vi i farstun och vecklar ut flaggan och tittar på hur namnet är vackert sömmat av blått tyg på det vita bottnet, och likadant den blåa bården runt hela den tre meter långa vimpeln.

– Den är vacker, säger jag. Och blå och vit som Finlands flagga. Det passar nog fint med en sån på midsommarstången.

Sen går vi in igen till kaffet och Johannes, som nu kommit på talet om haverister, börjar berätta om det märkvärdigaste skeppsbrottet som hänt här under hans tid. Det var 1899. Johannes var då bara en pojke, jämnt så gammal, att han fick följa med på bärgningen. – En Åbo-brigg länsade vattenfylld rakt i land syd om båken. Det var västlig storm och lotsarna gick fyra man – alla som då var på holmen – i en lotsbåt och seglade ut. Då de kom fram stod haveristen där i de viltskummande bränningarna. Den hade törnat runt och stod nu med aktern mot land och fören rakt mot vinden. Intet lä på någondera sidan. Lotsbåten fick två ändar från backen och alla lotsarna äntrade ombord, men med detsamma kom en väldig våg och slog lotsbåten under aktervalvet på haveristen där den kantrade och fylldes med vatten. Då den dessutom var halvfull med stenar sjönk den förstås och bägge ändarna slets av. Lotsarna var nu själva skeppsbrutna på haveristen. Medan de arbetade med att kapa riggen på henne såg de en dansk ångare, Christiansborg, utanför Rönnskär signalera efter lots, men då den ingen lots fick svängde den ut igen och kom på orätt sida om en nordprick, och körde på grund. Fören sjönk genast och aktern höjde sig högt, men efter några minuter sjönk fartyget alldeles. En livbåt hade de hunnit få ut och hela besättningen i den. Bara kaptenen och en engelsk miss lämnades ombord. På Rönnskär hade förstås kvinnorna och barnen med spänning följt händelserna genom de små hemgjorda tubkikare som hänger på varje farstuvägg. När livbåten kom länsande undan stormen rakt mot land tog en tolvårspojke en båt och rodde den tillmötes, för att vara till hjälp om något skulle hända, och käringarna sprang längs stranden och viftade med förklädena för att visa livbåten vilken kurs den skulle hålla för att klara undervattensgrunden utanför holmen. Så blev hela den danska besättningen, tjugotvå man, räddad. När vinden mojnade kunde man bärga också lotsarna och besättningen på briggen.

– Och här kom de i land nere vid bryggorna, säger Johannes, styva och stelfrusna så man måste riva oljekläderna av dem. Och några timmar senare, när de blivit uppvärmda och ätit och fått litet starkt i sej, som vi räddat från briggen, ljöd ren handklaverens toner från bagarstugan där de var inkvarterade. – Man tål nog så mycket och glömmer så fort, konstaterar Johannes till slut.

– Och det är väl just människornas lycka, säger jag. Och Johannes nickar instämmande.

– Och det har varit otaligt många haverister här under min tjänstetid, säger han sen. Och jag får höra om Ostindienfararen, Caren-Cecilia, som gick på grund en stormig natt och bröts sönder så delarna flöt i land här på holmarna. När solen gick upp på morgonen låg akterskeppet på revet här utanför och lyste som guld i solen. Det var förgylld namnbräda och guldgarnityr hur mycket som helst.

Sen talar vi om namnbräddor och galjonsbilder, och Johannes går ut i vedlidret efter Helgahuvudet. Det är huvudet från barken Helgas galjonsbild. Hon körde på grund här nära och Johannes var dit över och sågade huvudet av bilden innan hon slogs sönder i bränningarna. Jag sitter med Helgahuvudet i famnen och stirrar in i träögonen och försöker tänka vad den tänkte, som slöjdade fram henne ur träkubben. Det måste ha varit vackra tankar som förde hans kniv över hennes finrundade hals. – Och nu ligger det här i en vedbod och murknar.

– Pojkarna har inte kunnat låta bli att knacka henne med yxen på näsan, därför ser hon så där ut, upplyser Johannes mej. Jo, jag förstår bra, att det kan vara roligt att knacka näsan av ett trähuvud.

Johannes har många namnbrädor i sitt lider.

– Förr hade man alltid namnbrädorna uppspikade ovanför dörrarna, säger Johannes, men nuförtiden river ungdomen ner dem. De vill inte ha sånt skräp. Engång hade han en arm från en galjonsbild med blombukett i handen. Men den har väl blivit uppbränd också.

När jag tar farväl av Johannes lovar jag att skicka honom tidningen där min berättelse om Rönnskär kommer in, och så går jag över till ålderman igen.

Senare på dagen kommer laxfiskarna och vittjar sina ryssjor utanför Rönnskär, och på hemvägen tar de mej med. Jag har avtalat det så med dem. Ålderman följer mig till bryggan. Vi skakar hand medan laxfiskarnas båt med motorn i gång håller vid bryggändan.

– Lev väl, ropar han i mitt öra, för att överrösta bullret, och kom igen när du vill. Jag hoppar i båten och stöter ut fören. Kopplingen skorrar, och vi är på väg bort.

Ännu nån timme efteråt, när jag ligger på rygg på oljerockarna framme i fören med armarna under huvudet och stirrar akteröver förbi rorsmannens krökta gestalt, ser jag båken på Rönnskär resa sig ur havet – liksom otaliga sjöfarande sett den där mörka spetsen under natthimlen mot den svaga ljusningen vid horisonten, eller när tjockan lättat, mot regnhimlens gråa tomhet, eller i solnedgången under långa vinddragna skyar. Och mången skeppsbruten har för sista gången tagit in den med blicken, där den rest sig över de skummande brottsjöarna som en förtätning av allt mörkret, innan armarna stelnat av kyla i det sista simtaget och de dyvåta klädernas tyngd dragit honom ned genom de grönskimrande djupen. Och otaliga rorsmän är det, som i rykande västliga stormar stått bredbenta på det sneda gungande däckets med nävarna hårt knutna kring rattens pinnar, och med plirande ögon fixerat dendär ojämnheten vid horisonten, rakt förut över stormasten – båken på Rönnskär.

Bildtexter:

Utsikter från båken söderut.

Bryggor och strandbodar.

Fähuset och båken. I förgrunden den steniga ängen.

Gammellotsen Johannes Söderholm.

Gamle ålderman Johan Erik Söderholm, sängliggande med skinnmössa.

Nuvarande ålderman August Söderholm.

Några ord i en aktuell fråga.

I Vasabladet för den 25 juli ingick en artikel, rubricerad "Vasa som vinterhamn". Artikelförfattaren hr Elias Lönnqvist, som förvånansvärt väl synes känna till vattenförhållandena här uppe, vill i artikeln göra gällande, att Vasa lika väl eller kanske t. o. m. bättre än Hangö och Åbo kunde tjänstgöra som vinterhamn under förutsättning, att en ny farled kunde upptrallas, som icke i likhet med Rönnskärs-farleden kunde blockeras av drivis. Artikelförfattaren förmodar även, att en sådan farled kunde sökas med utgång från Rönnskärs-farleden någonstades i trakten av Norrgrynnan och med fortsättning i S. V. ytterom Rönnskärskallan och Norrstenarna samt vidare mellan Rågskär och Bergö Gaddarna.

Den av hr Lönnqvist framförda tanken är sannerligen värd allt erkännande och uppmärksammande, och det är att hoppas, att vederbörande taga den med i räkningen. Undertecknad vill såsom "amatör" på området icke alls yttra sig om tanken på Vasa såsom vinterhamn, när detta självfallet kan avgöras först efter noggranna undersökningar av fackmän. Men det är en annan sida, som icke får förbises. En farled, sådan som hr Lönnqvist tänkt sig, skulle icke allenast med tanke på vintertrafiken vara av utomordentlig betydelse. Även för trafiken söderifrån sommartid vore en sådan farled synnerligen av behovet påkallad. Den skulle nämligen betydligt förkorta sträckan till Vasa och hava den fördelen med sig, att avsevärt senare på hösten och tidigare på våren bliva isfri. För den händelse farleden i fråga skulle utmynna i trakten av Rågskär – och någon annan möjlighet förefinnes icke – bleve inloppet ständigt isfritt med nord-, nordöst-, öst- och sydöstvindar och drivis kunde ej heller innanför Rågskär stänga farleden, ifall den finge den riktning vi här skola redogöra för. En sådan farled kunde visserligen med S. och S.V.-vindar stängas utifrån av drivis, men vid första vindförändring "hugger havet ut" på nytt.

Finnas möjligheter att få en sådan farled in till Vasa?

Vi svara nästan utan tvekan ja på den frågan. Men såsom hr Lönnqvist tänkt sig dess sträckning är det knappast möjligt. Mellan Rågskär och Gaddarna finnes nämligen ingen öppning för en sådan farled. Dessutom stänges den på flera ställen norr om Rågskär och Norrstenarna av undervattensgrund.

Men det ges stora möjligheter att få en utmärkt farled icke långt från den av hr Lönnqvist utpekade. Den skulle utgå från ungefär samma punkt som hr L. tänkt sig, men med riktning väster om Gåsgrund mellan övre Rönnskär och Rönnskärskallan och med fortsättning linjerakt mellan Tjyckgrund och Söderstenarna samt vidare sydöst om Rågskär. Dessa vatten äro alldeles okända på kartorna, men lotsarna på Bergö och ortens fiskare veta, att här finnes överallt tämligen rent och djupt vatten, varierande mellan 5 och 10 famnar. Såvitt känt är, finnes icke mer än ett svårare hinder i denna farled. Vid på privat initiativ helt nyligen företagna lodningar konstaterades förefintligheten av en ås med sträckning ungefär S.O. från Rågskär. Här befanns vattendjupet icke vara mer än omkring 21 fot. Åsen är emellertid ganska smal, knappt 100 m., och man kan därför gott tänka sig möjligheten av en muddring, ty bottnen torde icke vara synnerligen hård.

*

I samband med denna fråga uppstår en annan: Bergöfarleden. Denna är nu tillåten för båtar med högst 14 fots djupgående, således endast för jämförelsevis små fartyg. Bör denna bibehållas, ifall en ny farled strax norr om Bergö kunde öppnas? Helt visst. Bergö-farleden är ända ut till Svettgrund en inomskärsfarled med utmärkta ankarplatser för de många små fartyg, främst bogserbåtar, som trafikera densamma. För den, som något känner till kustförhållandena här, är det emellertid i hög grad att förvåna, att ett förslag föreligger att slopa Bergö lotsplats. Varifrån förslaget utgått är i detta nu icke med säkerhet känt, men faktum är, att det är ett av de minst lyckade, som framkommit på detta område. Förslaget går nämligen ut på att endast Gåshällans lotsplats skulle bibehållas mellan Vasa-Uddskär-Ritgrund och Kaskö. Avståndet från Kaskö till Gåshällan är endast 16 sjömil, medan avståndet från Gåshällan till Vasa är 48, till Uddskär 60 och till Ritgrund 62 sjömil. Bergö lotsplats ligger mitt emellan Kaskö i söder och de tre förstnämnda i norr. De svåraste passagera finns också i närheten av Bergö. Dessutom har Bergö lotsplats välskyddad hamn, medan Gåshällan i detta avseende är betydligt sämre lottad. Förslaget är hjälplöst omöjligt och bör ovillkorligen falla. Det kan icke basera sig på annat än tanken att från havet inkommande fartyg skulle få lots här. Farledsförhållandena äro likväl sådana att det då är ojämförligt fördelaktigare att inkommande fartyg taga lots i Kaskö och skifta om i Bergö. Man kunde även tänka sig en placering av ett par lotsar på Storkallegrundens fyrskepp. Det är också att hoppas, att sjöfartsstyrelsen icke fäster något avseende vid förslaget om slopandet av Bergö lotsplats.

En annan vändning får frågan, ifall den här ovannämnda nya farleden komme till stånd. I sådant fall borde Bergö lotsplats flyttas till Rågskär eller Kobberget. Av dessa två är Rågskär avgjort det lämpligaste, emedan invid detsamma finnas rymliga hamnplatser. Man kan då tänka sig, att Bergö lotsplats skulle flyttas till Rågskär, men bergölotsarna skulle tillika handhava lotsningen vid nuvarande Bergö lotsplats, exempelvis genom en ändamålsenlig vaktfördelning. Då Rågskärsfarleden emellertid med säkerhet komme att draga en stor del av trafiken på Vasa till sig, måste man tänka sig, att antalet lotsar på Bergö skulle ökas med ett par tre. Detta kunde lämpligen ske genom indragning av Gåshällans lotsplats och lotsarnas förflyttning till Bergö-Rågskär.

*

Med det första borde den här på grund av kännedom med de lokala förhållandena föreslagna nya farleden undersökas. Det finnes nämligen knappast, något tvivel om, att en sådan farled med helt obetydliga krokar och utan sprängningar eller muddringar kunde fås för 18 fot djupgående båtar. Men med icke alltför stora kostnader borde farleden kunna fördjupas till 25 fot. Därmed skulle trafikfrågan på norra Finland taga ett stort, och lyckligt, steg framåt.

M.

Skogsdagarna i Malax.

140

Bildtext: De österbottniska boställsnämndernas tjänstemän församlade på Helenelund.

Den 31 juli-1 aug. samlades c:a 200 medlemmar i boställsnämnder och skogsvårdsföreningar, på Malax boställsnämnds inbjudan, till ett möte i Malax, för att inhämta råd och rön för lösandet av de problem, som skogsvården givit dem. Problemen äro ju många, men ett av de mest brännande är frågan: Huru föryngra de stora arealer av gammal, oväxtlig granskog,

Spaltrad saknas

blem i sina egna skogar. – Det var denna fråga som främst upptagits till behandling och många av deltagarna torde nu ha fått en klarare uppfattning och nytt hopp, när det gäller att taga itu med samma svårlösta problem i sina egna skogar. – Det var under forstmästare Palmroths ledning, som exkurrenterna i skogen på Trutören fingo se hur mycket som kan göras åt en till synes hopplös gammal granskog. I korta, klara anföranden förklarade forstm. Palmroth på vilket sätt skogen behandlats. Efter ett av dessa anföranden inledde forstm. Vallin en diskussion, i vilken de närvarande med iver deltog. I den ovannämnda skogen såg man föryngringsluckor, som tillkommit efter det att i den gamla, vanskötta skogen först företagits förberedande avverkningar, vid vilka gamla, oväxtliga, missbildade och rötskadade träd bortgallrats, i den mån faran för gräsbildning och stormfällning det medgivit. På platser, där plantor omedelbart efter ovannämnda avverkning uppstått, har vid den följande efter några år verkställda avverkningen, plantorna ställts under skärm, under vilka förhållanden granplantorna enligt vetenskapens senaste rön har de största möjligheterna att utveckla sig. Sedan plantorna under den första, ömtåliga tillväxtperioden skyddats på detta sätt, ha små luckor så småningom öppnats, där täta plantbestånd uppstått. Dessa små luckor ha så småningom förstörats mot söder, allt efter som nya plantor visat sig. Detta förstörande av luckorna åt söder härleder sig av, att de späda plantorna böra ha skydd för södersolens brännande strålar. Som redan ovan nämndes böra föryngringsluckorna vara små, i annat fall kan gräsbildningen omintetgöra plantornas möjligheter att komma upp.

Även andra frågor blevo behandlade, men starkast kvarstannade dock intrycket av skogen på Trutören. Där förut oväxtliga, orensade granbestånd stått, såg man nu välgallrade bestånd och en massa lyckade föryngringsluckor, i vilka man speciellt bland den äldre föryngringen, såg ett flertal 70 cm:s toppskott.

Men denna exkursion var endast en del av skogsdagarnas rikhaltiga program.

Kl. 11 f. m. den 31 juli samlades alla deltagare på Bygdegården i Malax, där boställsnämndens ordförande Gustav Klockars hälsade alla välkomna, varefter man intog frukost. Vid ½2-tiden transporterades den 200 man starka skaran med bilar ned till Åminne brygga, därifrån åtta fullastade motorbåtar vidarebefordrade deltagarna till Trutören, vilken del av programmet redan tidigare relaterats. Sjöledes fortsatte färden till Öjna gård, där direktör Udd samt dotter med känd och erkänd gästfrihet bjöd på i runt tal 600 koppar kaffe åt den törstande massan. Vid detta tillfälle gav dir. Udd en kortfattad med intresse åhörd historik av Öjna gård. Att dir. Udd, vars verksamhet är förlagd till Helsingfors, är ägare till en gård i sin hemtrakt, är ett talande bevis för österbottningens kärlek till fädernejorden. Vid samma tillfälle redogjorde instruktör Klockars för skogsskötseln på Öjna gård.

Men nu gjorde hungern sig påmint och färden gick vidare med bil till Bygdegården, där blomsterprydda bord stodo dukade för en god och givande middag, som åts till ackompanjemang av musik och talens långa rad.

Efter middagen tog Malax ungdomsförening hand om underhållningen med sång och musik, dock fanns där ännu tillfälle för skogsmännen att hålla några föredrag. Forstmästare Vallin talade om nya, oanade områden för utnyttjandet av skogens produkter och de möjligheter man numera har, att genom växtförädling förbättra trädens kvalitet och tillväxt. – Forst. Palmroth höll ett betydande föredrag med skioptikonbilder och berörde resultaten av olika avverkningar och kulturarbeten i ecklesiastikstatens skogar i Österbotten. Han visade bilder av de vackra, efter trakthygge uppvuxna plantbestånd och ungskogar, som vuxit upp efter lyckade gallringar m. m. i granbestånd, omväxlade med avskräckande exempel på tekniskt felaktigt utförda avverkningar, beroende på, att man vid övervakandet saknat fackutbildad arbetsledning. Instruktör Klockars talade om skogsvårdens betydelse för den privata skogsägarens och hela landets ekonomi. Därefter var lördagens digra program slut och exkurrenterna visades till sina nattlogin, vilka ordnats av Malax boställsnämnd med samma utmärkta organisationsförmåga som allt det övriga.

Söndagen rann upp, mulen och grå, men ingen skada var skedd, ty dagens program omfattade endast en kortare skogspromenad. Kl. 10 f. m. åhörde största delen av deltagarna gudstjänsten för att efter denna andliga spis samlas på Bygdegården till frukost. Därpå dirigerades de mätta och belåtna exkurrenterna till de väntande bilarna och så bar det i väg till det vackra och välskötta Helenelund, där gästerna välkomnades av ägaren, riksdagsman Edv. Helenelund. Under instruktör Vests sakliga ledning gjordes en rundtur genom Helenelunds välskötta skogar. Det gamla av estetiska skäl sparade beståndet närmast gården och kärr, där vällyckade dikningar åstadkommit en kraftigt ökad tillväxt, fröjade exkurrenternas ögon, men man måste tyvärr konstatera, att även i denna välskötta skog finnes ett svårt problem att lösa. Det är nämligen en mycket ofördelaktig åldersklassfördelning, där nästan enbart de äldre årsklasserna äro representerade, som tvingar instr. Vest, som sköter om Helenelunds skogar, att sätta alla krafter till för åstadkommandet av föryngring och en jämn åldersklassfördelning. Efter denna trevliga skogstur återvände man till gården och de dukade kaffeborden, där avskedscaffet dracks och tacksägelsebrevet till arrangörer och värdar framsades. Sedan skildes deltagarna åt, för att återvända till sina hem i alla delar av svenska Österbotten, rikare på ljusa minnen och praktiska rön.

Undertecknad är säker på, att han uttalar de övriga deltagarnas tankar och åsikter, när han först och främst riktar ett varmt tack till skogsdagarnas i Malax initiativtagare och en av ledarna vid förberedelserna, forstm. Eero Palmroth, till ordföranden i Malax boställsnämnd, Gustav Klockars samt till alla de övriga personer, vilka på ett så ypperligt sätt skilt sig från den svåra uppgift, som ett anordnande av dylika skogs dagar med 200 deltagare är. Undertecknad hoppas även, att det inte är sista gången ett sådant lysande tillfälle för skogsvårdens befrämjande i Österbotten anordnas. Kanske skall någon av de andra boställsnämnderna följa Malax boställsnämnds goda exempel, men svårt blir det helt säkert att på samma utmärkta sätt organisera och fullfölja ett så gediget program som Malax boställsnämnd presterat, tror åtminstone

D e l t a g a r e.

Sorglig drunkningsolycka.

141

– **Sorglig drunkningsolycka.** Påskandradagen skulle i Malax fyra flickor och en gosse i en mindre julle ro över ån (mitt emot mejeriet). Därvid råkade en av flickorna komma att stiga på ena båtsuden. Jullen tog en svår överhalning, och vattnet strömmade in. I förskräckelsen kastade sig flickorna då åt den andra sidan av jullen med den påföljd, att denna kantrade och alla hamnade i vattnet. Gossen lyckades ganska snart hala sig på det torra, och två av flickorna räddades i sista stunden av en i närheten varande mansperson. Däremot drunknade de två andra flickorna, bondedöttrarna Ellen Vias och Lydia Granholm, vardera från Vias gränden. De så sorgligt omkomna voro i åldern 16 år.

Draggningen pågår.

Malax Stora skogsbränder i Sydösterbotten ÅU 7.8.1940

Stora skogsbränder på måndagen i Sydösterbotten. 142

Tusentals hektar skog har förstörts.

Vid 14-tiden på måndagen då en stark SV-storm rasade som värst över hela Sydösterbotten uppstod som på en given signal skogseldar överallt, man kan säga nästan i varje socken. Om eldsvådorna, som man delvis lyckades begränsa efter stora ansträngningar, men som på flera håll rasade ännu sent på måndagskvällen är det svårt att tills vidare lämna några detaljuppgifter, men så mycket är säkert, att det är betydande skador som den röda hanen hunnit åstadkomma.

Från Närpes rapporterades att skogseld rasat på olika ställen. Man beräknade att minst 3 kvadratkilometer skog ödelagts genom elden.

I Malax hade man att utstå en het kamp med elden, som härjade på fyra olika ställen i socknens östra delar. Kyttland torde ha varit upphovet till elden, som man i huvudsak lyckades begränsa efter allmänt uppbåd av folk. Våldiga rökmoln syntes ända till Vasa.

På Sarvijoki-sidan i Jurva rasade en ännu allvarligare skogsbrand, till vilken bl. a. manskap från garnisonen i Vasa alarmerades.

Vid 14-tiden på måndagen utbröt skogsbrand i Nurmo, där bl. a. torvströfabriken var svårt hotad. Några lador blevo lågornas rov. Även i närheten av stationen voro några byggnader i sådan fara att man utrymde dem. För släckningsarbetet uppbådades 1,000 man från närmaste socknar.

I Lappo hade man skogsbrand på fem olika ställen samtidigt, värst i Lokaluoma by, där över 100 ha skogsmark förstördes samt Heikki Ahos ladugård med några tiotal får blev lågornas rov.

Liknande skogseldar inrapporterades under eftermiddagen från Ylistaro Sydänmaa, Peräseinäjoki m. fl. orter.

Även i går rasade elden på olika håll.

De stora skogsbränderna, som på söndag och måndag rasade i Österbotten, ha under gårdagens förlopp i de flesta fall blivit släckta eller begränsade. På andra platser åter utvidgades eldsvådorna alltjämt. Sålunda antog skogsbranden i Sarvijoki i Laihia i går stora proportioner. Branden spred sig i form av 4-5 höga eldtungor mot Poola by, så att Rajavuori, Kaija och Viittala byars invånare blevo omringade. Senare på kvällen fick man likväl elden begränsad utan att människoliv eller boningshus föllo offer för branden. Även Jokisalo by var utsatt och på många ställen hade man lastat sina ägodelar på kärror i fall av en evakuering. På kvällen erhöill man förstärkning dit, varför byn förmodligen kan räddas från undergång. Sammanlagt har åtminstone 2,000 ha skog förstörts. Tillika ha förstörts bastur, rior och lador samt flere hundra famnar i skogen upplagd ved.

Den stora skogsbranden i Evijärvi fick man i går på dagen begränsad i huvudsak. Den starkt hotade kyrkbyn räddades från undergång. Stora arealer skog brann upp. Skogsbranden i Kerttua by förstörde 17 byggnader, varav 3 boningshus. Dessutom brunno 20 lador och stora mängder ved. Skadornas storlek har ännu ej kunnat beräknas.

Från Yttermark spred sig elden i går mot Övermark. Det brandhärjade området var 5 km långt och 1 km brett, varför c. 500 ha skog förstördes.

Malax Tyskt motorfartyg nära Rönnskär HBL 1.10.1949

Tyskt motorfartyg på grund i Kvarken

143

Under stormen på torsdagskvällen som mätte 6-8 Beaufort i styrka körde det tyska motorfartyget Windshund på grund nära Rönnskär i Kvarken. Båten var på inkommande tom från Sverige.

Ingen lots fanns ombord och i den hårda sjögången ansåg kaptenen det klokast att kasta ankar i närheten av Rönnskär för att invänta bättre väder. Härvid drev fartyget på grund, men någon större nöd torde det inte gå på det. Windshund är en mindre båt med c:a 70 tons kapacitet.

Mina amerikanska vänner har rest tillbaka till det stora landet i väster och ber mig hälsa så hjärtligt åt alla människor i staden och på landsbygden som varit vänliga mot dem. Jag tror inte jag misstar mig om jag säger, att de två månaderna i hembygden varit en glädjens tid för både mr Emil Ekblad och mr Jan Udell, i synnerhet för den senare som inte varit hemma på 50 år.

Vår sista exkursion gick till Malax, där vi var med om alla tiders filkalas hos mr Udells bror, lantbrukaren, sågägaren, hingsthållaren m. m. Elis Udell i Paxal gränd i Övermalax.

Många gånger hade mr Jan skroppat om malaxfilbunken, och saklig som han är ville han också ge oss arma stadsbor klart belägg för sitt tal. Jag vill genast säga att han gjorde det ordentligt.

Vi for alltså en härlig solskenseftermiddag med bil ut till Malax. Vid ratten satt Styrman junior, så vi var i goda händer. Mr Emil var glad som ett barn och spann av förnöjelse som en huskatt och underhöll oss med roliga historier, så vi visste inte ordet av innan bilen stannade i hjärtat av Malax, det är vägskälet i Köpings gränd, därifrån vägarna från stora strandvägen strålar ut till alla delar av Malax.

Denna socken har varit en vit fläck i mitt landskapsgeografiska vetande. Bilen har alltid fört mig söderut eller norrut, och jag har aldrig fått något begrepp om Malax. Jag är glad att den vita fläcken en gång blev fylld.

För att göra det grundligt dirigerade mr Udell bilen först åt höger, där det stod på vägvisaren: Åminne 4 kilometer. Han ville visa att det är endast fyra kilometer till havet i Malax, och vi kunde med egna ögon se ut över det solbelysta havet från strandbodarna.

Denna del av Yttermalax domineras av Åminneborg, den stolta gamla herrgården, som byggdes av en kapten Edman i slutet av 1700-talet och nu efter många öden blivit en fristad för Folkhälsans i Vasa preventorium, på enklare språk barnavårdsinrättning. Den bländande vitmålade förnäma byggnaden gör sig utmärkt i landskapet, och mr Emils kamera fångade snabbt en bild av huset med den solstekta verandan i västra gaveln.

(BILD ÅMINNEBOERG)

Nyfikenheten drev oss att som objudna gäster tränga in i den lockande gamla herrgården. Vi blev hjärtligt mottagna och föreståndarinnan fröken Keckan Bengtström förde oss omkring i alla våningarna, assisterad av en annan dam i behaglig ålder med namnet Kerstin Åminneborg – en ättling till en av stället förra ägare.

Vi kom utan varsel och utan varning, men här var det ordning och skick, rent och snyggt. Solskenet strömmade in utan hämningar genom de väldiga fönstern, och vi kände oss genast som hemma i denna atmosfär. Middagen var i full gång, och ungarna satt just och smorde kråset med pannkaka, så att kinderna stod i fyrkant. De var sammanlagt 35, i åldern från två månader till fem år, och inom några minuter var Emil Ekblad bästa vän med minst 30 av dem.

Den älskvärda Keckan – en dotter av Porkalabygden – förde oss ända in i det allra heligaste, där husets minsta småttingar logerade. De var alla solbrända och bruna och kallades negerungar, vilket var en mycket lämplig benämning på de små liven. Den yngsta vara bara två månader, intagen på Åminneborg därför att modern har lungsot. Friska och glada var alla barnen, sängarna var goda och rena, och det hela verkade särdeles rekommenderande för dem som har ledningen på platsen. Sju unga damer svarade för småttingarnas vård, och vi kunde se att de var i de bästa händer.

– Blir det inte i längden tungt att handskas med en sådan massa ungar, som inte är ens egna, undrade vi.

– Inte alls, svarade fröken Bengtström, det blir bara roligare för varje år man är här.

Vi såg att den glada och fina människan menade vad hon sade.

Vi fick ett mycket positivt intryck av barnavårdsinrättningen på Åminneborg och önskade i vårt stilla sinne att pengar och krafter måtte länge förslå för upprätthållande av detta paradiset för de små, som inte kan få växa upp i eget hem.

Efter den franska visiten på Åminneborg återvände vi till Köpings gränd och styrde till vänster in över Malax slätten, förbi kyrkan och vidare in i Övermalax. Ett nytt land, om vilket jag inte haft en aning, upprullades för våra blickar. En milsvid slätt, bördig och fet och tätt bebyggd, med blomstrande gårdar, trädalléer vid vägen och vida vyer över rika odlingar. Det var som att köra genom fälten från Våra city ända upp till Rejpelt, vilket är ett mycket stort beröm. Jag får säga att jag blev helt enkelt imponerad av malaxbygden, där den presenterade sig i sin fagraste gestalt i eftermiddagssolens sken.

Bilen stannade vid Elis Udells vackra gård i Paxal gränden, och vi möttes av ett hjärtligt och gästfritt värdfolk, hos vilka vi inom kort var som barn i huset. Det var en modern gård med vattenledning både i köket och i ladugården, avlopp och andra bekvämligheter, hingstar i stallet och feta kor i ladugården och kvinnfolk, som inte alls representerade den överansträngda österbottniska kvinnan,

Inom kort satt vi bänkade runt ett stort bord i det eleganta köket, och mr Jan hade ett underfundigt leende på läpparna. Tre damer började betjäna oss med en snabbhet och en artighet, som skulle vara idealet på något av de många hotell våra amerikanska vänner gästade. Det var Elis Udells hulda maka, dottern Inga och hennes kusin Gurli, vardera i mycket behaglig ålder och med fördelaktigt utseende. Valfägnaden var av bästa malaxkvalitet, och vi började nästan känna oss mätta, då broder Jan kommenderade.

– Blunda nu ett tag!

Vi blundade snällt. Då vi slog upp ögonen stod fem väldiga filbunkar på bordet, träbunkar utskurna i ett stycke som det brukades förr i världen.

Broder Emil blundade ett tag till för säkerhets skull, men där stod filbunkarna kvar och lyste emot oss med sin gula grädde. En var större än de andra. Den mätte 30 cm i genomskärning, och om den drog broder Emil och jag långsticka, vilken gav mig segern.

Sedan var vi tysta som möss en lång stund och bara åt. Ordern lydde att bunkarna skulle ätas upp, och vad hade vi annat att göra än att lyda. Malaxfilet firade en stor triumf. Grädden i min bunke var en centimeter tjock, filmjölken där under 3 centimeter, och då jag lyfte skeden kom den upp till 60 cm över filytan innan den vita tråden brast. Det kan man kalla långfil.

Mycket fil har jag ätit i mina dagar, men 60 cms fil bräckte mig fullständigt. Broder Jan satt och njöt, ty hans seger var fullständig.

– Vad sade du nu, viskade jag åt broder Emil, som var lika mållös som då han fick lejonorden ur landshövdingens hand.

Han kunde intet svara, ty han hade munnen full med fil.

– Var det inte du som skulle fasta i dag, fortsatte jag utan förbarmande.

– Joooo, men jag har skjutit upp den till i morgon, pustade broder Emil.

Då vi hade ätit fil, så att vi kände oss som stoppade korvar, svävade damerna omkring oss igen, och innan vi visste ordet av hade bunkarna bytts ut mot skålar rågade med jordgubbar och skålar med vispgrädda så tjock som ingen stadsbo i världen skådat före oss.

Vi blundade igen. Men det var med jordgubbarna och grädden som med den ryska borgmästaren, som kom in i kyrkan som var så full med folk att ett äpple inte skulle ha kunnat falla från taket ned på golvet. Han fick i alla fall rum.

Men sedan fanns det inte mera rum, och vi reste oss med möda från bordet. Vi kände oss som verkliga Malaxstorätare.

På ett sådant filkalas behöver människan en smula motion, och vi gjorde en promenad, under vilken vi småningom kvicknade till igen. Elis Udell ställde till en bättre hästuppvisning på den stora planen. Utom Malax hästavelsförenings hingst, som han håller, har han en egen vid namn Junger, och båda fördes vid hästkarlens säkra hand ut i frihet, där de kråmade sig och dåmbades i vild glädje i gräset. Här ser vi den ståtliga unga hingsten Junger och hans herre.

(*BILD*)

Vi funderade styvt vad det goda dialektordet *dåmbas* kan heta på högsvenska, men vår hjärna var så filbelagd att den vägrade fungera. Senare kom jag ihåg att det heter *tumla sig*. Det är inte heller dåligt, men jag föredrar att se en häst dåmbas, det är ett kraftigt och målande dialektord.

Den goda värdinnans omsorger vaknade snart igen, och efter cowboyunderhållningen kommenderades vi till ett kaffebord lika barbariskt som filbordet. Det var kaffe av mockaklass, fyllda kakor, småbröd av olika slag och vemvet vad där var, och broder Ekblad tänkte på sin fasta och tog sig bekymrat för pannan. Men damerna var obevekliga.

Efter kaffet pratade vi om hästar, om vilka Elis Udell och hans präktige son vet allt vad en malaxbo kan veta, och så vandrade vi omkring igen i den härliga aftonstunden. Efter en stund kom värdinnan igen och undrade om vi inte ville ha en smörgås och en filbunke, så att vi skulle orka till stan, men då svek oss artigheten och vi avböjde med båda händerna.

Styrman junior tog nu kommandot, och snart susade bilen med tre mätta och nöjda passagerare längs Tattarvägen ut till Långåminne och vidare in till residensstaden. Det sista vi såg i Paxal gränden var broder Udells stillsamma småleende – han kände på sig att brodershuset hade hedrat sig.

Se, det var ett riktigt filkalas, skulle H. C. Andersen ha sagt. Men broder Emil knäppte händerna över magen och sade:

– Nu kommer jag att fasta ända till Göteborg.

I dag sätter jag en stor stjärna i min privata resehandbok åt Övermalax och filbunken över alla filbunkar.

N e g e r.

Malax Åskan spränger berg Pedersöre-Jakobstads tidning 3.8.1935 no 86

Åskan spränger berg.

145

Sällsynt fenomen i Malax.

Invid det s. k. Högberget i skogen nära Nymansbacken i Övermalax har ett på orten högst sällsynt meteorologiskt fenomen inträffat. Under åskvädret, som övergick trakten lördagen den 20 juli, hördes skarpa knallar som kommo husen vid Nymansbacken att skaka, och man förmodade allmänt, att blixten vid tillfället sökte sig ned någonstädes i närheten. Att så varit fallet, kunde man dock konstatera först i söndags.

Då bonden Albert Envik på söndagseftermiddagen genomsträvade skogen i närheten av sin gård vid nämnda backe, fann han, att en bergsklack på knappt 300 m. avstånd från gården blivit alldeles söndersprängd. Våldiga stenblock hade lösryckts och kastats åt sidan. En del av stenblocken hade slungats helt överända. Bergsklacken, som hade en yta av omkring 200 kvadratmeter, hade så gott som helt och hållet söndersprängts och uppkastats. I närheten runt omkring syntes långa och djupa gropar i marken, och under trädrötterna var jorden liksom bortkrafvad. Från ett antal trädstammar hade dessutom barken bortskalats.

Personer, som sedermera besökt platsen och granskat förödelelsen, ha alla kommit till den övertygelsen, att det hela förorsakats av ett blixtslag. Det måste dock ha varit ett synnerligt kraftigt slag i betraktande av, att stenblock av 4,000 kg. vikt kunnat slungas upp och kastas över ända. Så vitt man har sig bekant är ett dylikt blixtslag det första i sin art på orten.

Det kan nämnas, att Albert Envik samma dag åskvädret övergick trakten uppehöll sig vid nämnda berg i sällskap med en lantmäteringenjör, som i kartläggningssyfte reste ett märke på Högberget. Knappt 10 minuter efter det man uppehållit sig på platsen, då man redan nått Enviks gård, hördes den skarpa knallen, som man förmodar föregått blixtslaget.

